UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra studií občanské společnosti

Bc. Tereza Ponikelská

NADAČNÍ SEKTOR V NĚMECKU
Přehled a analýza se zaměřením na občanské nadace

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc.

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 20. května 2009 Tereza Ponikelská

Poděkování

Předkládaná diplomová práce vznikla za podpory nadace Hertie Stiftung, které bych tímto ráda vyjádřila dík za to, že mi umožnila strávit ak. rok 2008/09 na univerzitě v německém Chemnitz, takže jsem měla příležitost bezprostředního seznámení se s tématem. Za vstřícný přístup a cenné rady děkuji vedoucí mé práce doc. Ing. Marii Dohnalové, CSc. a PhDr. Marku Skovajsovi, Ph.D., se kterým jsem konzultovala některé dílčí otázky. Rovněž chci vyjádřit dík svým rodičům, bez jejichž podpory a důvěry bych mnohé nezvládla.

Obsah

Abstrakt **6**
Klíčová slova a seznam zkratek **7**
1. ÚVOD **8**
1.1 Relevance tématu a cíl práce 8
1.2 Metodologie a struktura diplomové práce 10

2. NADACE A NEZISKOVÝ SEKTOR **12**
2.1 Struktura německého neziskového sektoru 13
2.2 Subjekty neziskového sektoru v Německu 15
2.3 Spolky a nadace – dva „pilíře“ neziskového sektoru 17
2.4 Nadace a jejich role v současném teoretickém diskurzu 18
2.4.1 Nadace jako zaklínadlo politických řešení nebo prázdný pojem? 19
2.5 Nadace a státní sektor: liberální versus korporativistický model 21
2.6 Historie nadací v Německu 23
2.6.1 Nejstarší nadace 23
2.6.2 Nadace jako městský a měšťanský fenomén 25
2.6.3 Moderní vývoj a současné výzvy 27

3. TYPOLOGIE NADACÍ **29**
3.1 Pojem nadace v německém kontextu 29
3.2 Způsob naplňování účelu nadace: grantující vs. operující nadace 30
3.3 Právní formy nadací 34
3.3.1 Veřejnoprávní a soukromoprávní nadace 34
3.3.2 Nadace soukromě a obecně prospěšné 36
3.3.3 Svěřenské nadace: nadace bez právní způsobilosti 41
3.3.4 Stiftungsverein a StiftungsGmbH 42
3.4 Další možná kritéria členění 45

4. PRÁVNÍ PROSTŘEDÍ PRO NADACE **46**
4.1 Základní legislativní rámec 46
4.2 Reforma nadačního práva 48
4.3 Právní úprava nadací v zemských nadačních zákonech 51
4.3.1 Dozorčí úřady spolkových zemí 51
4.3.2 Zrušení nadace 52
4.4. Právní úprava nadací v občanském zákoníku: vznik, orgány a správa nadace 53
4.4.1 Nadační akt 53
4.4.2 Stanovy nadace 54
4.5 Daňově právní postavení nadací 56
4.5.1 Daňové úlevy obecně prospěšných nadací 57

5. EMPIRICKÝ PROFIL NĚMECKÝCH NADACÍ 60
5.1 Nadační sektor ve statistikách 60
5.1.1 Boom nadací a regionální rozdělení nadací 61
5.1.2 Zřizovatelé nadací 65
5.1.3 Nadace podle sledovaných cílů a činnosti 68
5.1.4 Majetek a výdaje nadací 70

6. OBČANSKÉ NADACE 75
6.1 Občanské nadace a hospodářská krize 75
6.2 Koncept občanské nadace 76
6.3 Zastřešující organizace 77
6.4 Občanské nadace z právního pohledu 79
6.5 Stěžejní faktory při založení nadace 80
6.6 Role a funkce občanských nadací 83
6.7 Současný vývoj v číslech 87
6.8 Výzvy a strategie do budoucna 88

7. ZÁVĚR 90
7.1 Závěrečné shrnutí 90
7.2 Doporučení pro český nadační sektor 96

Seznam použité literatury a zdrojů 101
Seznam použitých tabulek, grafů, obrázků a příloh 107
Přílohy 108
Slovník důležitých jmen a pojmů 114
O autorce 117
Rejstřík 118

Abstrakt

Cílem této práce je podat souhrnný obraz německého nadačního sektoru s důrazem na jeho historický vývoj i aktuální trendy a probíhající odborné diskuse. Dále si tato práce klade za cíl analyzovat v Německu poměrně mladý model *Bürgerstiftung* jako jeden z exemplárních příkladů nových způsobů uplatnění nadací a formulovat doporučení pro český nadační sektor. V úvodu práce představuje nadace jako jeden z pilířů neziskového sektoru v Německu, hodnotí jejich roli v současném veřejném i teoretickém diskurzu a stručně uvádí do jejich historie. Čtenář se dále podrobně seznámí s typologií nadací, právním prostředí pro nadace s důrazem na proběhlé reformy nadačního práva a statistickými údaji o německých nadacích. Zvláštní pozornost je věnována konkrétnímu typu občanské nadace. Závěr představuje shrnutí získaných poznatků a podněty do diskuse pro českou komunitu nadací.

Abstract

The aim of this theses is to show a comprehensive picture of German foundation sector with a focus on historical development as well as the current trends and the latest expert discussions. Another goal is to analyse relatively young German concept of community foundation as one of the examples of new ways of foundation work and come up with recommendations for their Czech counterparts. As an introduction serves an analyses of foundations as one of the main pillars of German non-profit sector, an assessement of their role in public and theoretic discourse and a brief discussion of their historical development. Furthermore, the reader will learn about the distinctions between different types of foundations according to different criteria, their legal environment with the focus on the reforms of non-profit sector laws and an empirical profile of German foundations. Special attention is payed to the concept of community foundations. The conclusion comprises the facts and presents recommendations for Czech foundations sector.

Klíčová slova

Historie nadací

Nadace

Německo – neziskový sektor

Neziskové organizace

Občanské nadace

Obecná prospěšnost

Typologie nadací

Seznam zkratek

AO - Daňový řád (Abgabe Ordnung)

BGB - Německý občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch)

CDU/CSU - Křesťanskodemokratická unie/ Křesťanskosociální Unie (Christlich Demokratische Union/Christlich-Soziale Union Deutschlands)

FDP - Svobodná demokratická strana (Freie demokratische Partei)

SPD - Sociálně demokratická strana Německa (Sozialdemokratische Partai Deutschlands)

TCFN - Transatlantická síť komunitních nadací (Transatlantic Community Foundation Network)

WINGS-CF – Světová iniciativa pro podporu filantropie (Worldwide Initiatives for Grantmaker Support – Community Foundations)

1. ÚVOD

1.1. Relevance tématu a cíl práce

Ačkoliv i v České republice představují nadace fenomén s dlouhou tradicí a po úspěšném znovuobnovení nadační komunity počínaje 90. lety minulého století se nadace v české společnosti osvědčily jako její důležitá a integrální součást, přece jen nám pohled k našim západním sousedům odhalí nadační sektor nesrovnatelně rozmanitější, kdy se hodnota nadačního jmění největších nadací pohybuje v sumách pro české nadace nepředstavitelných. V době odchodu velkých zahraničních nadací, které v ČR po pádu komunismu velkou měrou přispěly k rozvoji nadačního, resp. neziskového sektoru a občanské společnosti, musejí české nadace s ohledem na svou finanční stabilitu hledat nové zdroje, což si nutně vyžádá rozšíření portfolia jejich dárců. Pokud se německý nadační sektor jeví při pohledu zvenčí jako stabilní a dnes již nepostradatelný nástroj financování, ale i uskutečňování filantropických aktivit, pak by pohled za hranice pro české nadace mohl právě s ohledem na jejich budoucí roli v neziskovém sektoru a české společnosti, resp. při hledání odpovědi na otázku „kudy dál“, být jistě užitečný a inspirativní.

České nadace se v minulosti učily právě z bohatých zkušeností u nás působících, převážně zámořských, zahraničních nadací. Dalo by se tedy říci, že již od počátku svého rozvoje po roce 1989 byla nadační komunita u nás konfrontována s angloamerickým modelem převážně grantující nadace (Zimmer, 2005) a stejně tak odborné znalosti i praktické dovednosti k nám byly „filtrovány“ skrze americký prototyp nadace. Role amerického nadačního sektoru jako tahouna rozvoje a inovací v celosvětovém měřítku je jistě nezpochybnitelná. To se ostatně ukazuje i v případě občanských nadací, jejichž „kolébkou“ jsou právě Spojené státy. Možnost hledat inspiraci na evropském kontinentu, potažmo v Evropské unii, by však rovněž neměla zůstat opomenuta.

Jak bylo uvedeno výše, velká většina zahraniční odborné literatury, případně praktických návodů, která je dnes v ČR k dispozici, je více či méně převzata z angličtiny s tím, že tematizace specifik a konkrétních podmínek středoevropského regionu zůstává k dispozici jen zprostředkovaně. Podrobnější a ucelená studie v českém jazyce, která by se věnovala nadacím v Německu, a tedy posloužila jako zajímavé srovnání či snad inspirace, pak u nás dosud chybí. Učit se od zkušenějších potom rovněž předpokládá určitou úroveň

znalostí celkového kontextu příznivého rozvoje nadačního sektoru. Důkladnější seznámení s německými nadacemi přitom nemusí být přínosné pouze pro samotnou komunitu nadací v ČR, ale v souladu s evropskou integrací, a konkrétně pak například s trendy k širší, hranice překračující, spolupráci neziskových organizací, i pro potenciální příjemce nadačních příspěvků.

Ke konkrétní volbě nadačního typu občanské nadace jako předmětu čtenářova bližšího seznámení mě pak vedl jednak nezpochybnitelný úspěch, jakého se tento u nás zatím málo rozšířený koncept dočkal v Německu v posledních 13 letech, a pak také přesvědčení o jeho výjimečné přiléhavosti požadavkům dnešní doby a tedy i širokým možnostem jeho uplatnění ČR nevyjímaje. Občanské nadace, v českém prostředí známé pod označením nadace komunitní, jež mají dlouhou tradici v angloamerickém prostředí, zažívají v poslední době rozmach v řadě zemí celého světa. Tento koncept činí dnes mimo jiné přitažlivým to, že v sobě spojuje charakter „klasické“ nadace jako sdružení majetku s participačním étosem spolků a občanských iniciativ. Občanské nadace proto představují prostředek, který umožňuje občanům participovat na rozvoji a zlepšování podmínek v jejich regionu za současné garance dlouhodobého, resp. „věčného“, trvání díky uloženému nadačnímu jmění. Rychlost, s jakou dnes komunita občanských nadací v Německu rok od roku narůstá, je přitom do značné míry třeba připsat počátečnímu úsilí několika velkých nadací a pozitivnímu ohlasu v politických sférách. Širší povědomí o tomto nadačním typu by se pak mohlo stát příslibem pro jeho podobně dynamický rozvoj i v České republice.

Výše uvedené jistě ozřejmuje první a základní cíl této diplomové práce, kterým je podat ucelený obraz německého nadačního sektoru s ohledem na jeho dnešní roli v neziskovém sektoru, velikost, finanční stabilitu a různé formy uplatnění a působnosti nadačních subjektů. Jako podotázky dílčí je možno jmenovat ověření předpokladu, že současná podoba nadačního sektoru v SRN je výsledkem dlouhodobě příznivých, a to nikoliv náhodných, podmínek. Jinými slovy to, že nadacím je v Německu příznivě nakloněna nejen veřejnost, ale především politická reprezentace, a vychází jim při jejich činnosti vstříc formou různých, nejen daňových, zvýhodnění. Zároveň bylo třeba položit si otázku, zda zastřešující organizace v Německu fungují jako významní zástupci jejich zájmů a tedy je-li i jim možno připsat podíl na pozici, jaké se dnes nadace mohou těšit. Jako podotázka druhá, jež se ostatně sama nabízí již při první konfrontaci s rozmanitostí německého nadačního sektoru, pak posloužila hypotéza, že přes mnohost a různorodost

jednotlivých typů nadací je možno hovořit o „klasické“ nadaci, a tedy v důsledku nalézt jakýsi leitmotiv uvnitř nadační komunity.

Druhým cílem této práce je představit koncept občanské nadace, vyzdvihnout jeho specifika oproti klasickým nadacím a přednosti, které může v kontextu dnešní doby nabídnout. Základní výzkumné otázky znějí takto: V čem spočívá inovativní role občanských nadací jako nového prvku organizace a provozování filantropických aktivit? Jaké konkrétní podmínky umožnily rychlé rozšíření občanských nadací v SRN, a existuje pro tento koncept podobné uplatnění i u nás?

1.2 Metodologie a struktura diplomové práce

Diplomová práce se opírá především o studium a zpracování odborné literatury a analýzu dokumentů. Vzhledem k velkému rozsahu a dostupnosti kvalitní odborné dostupné literatury v němčině pokrývající jak teoretické tak praktické otázky fungování nadací, jsem se snažila volit publikace co možná nejaktuálnější, a i z tohoto důvodu využívám četné internetové zdroje. Všechny překlady, pokud není uvedeno jinak, jsou mé vlastní. V případě řady odborných termínů jsem byla nucena vzhledem k neexistenci německo-českého slovníku, resp. ustáleným způsobům překladu, hledat české ekvivalenty sama. I proto, že se mi to ne vždy muselo podařit, uvádím v řadě případů původní německé výrazy v závorce. Jako český ekvivalent německého pojmu *Bürgerstiftung* jsem pak označení občanské nadace zvolila nikoliv v důsledku „otrockého“ lpění na originálu, ale s ohledem na významový přesah, který v sobě nese přízvisko „občanský“. Zvolený název se mi jeví jako vhodnější než v Česku rozšířené označení komunitní nadace i proto, že činí explicitním právě rozměr, který je pro ně zcela zásadním.[1]

Úvod do tématu poskytne druhá kapitola, ve které nejprve stručně představím neziskový sektor v Německu s ohledem na jeho zvláštní charakteristiky, popíši nadace jako jeden z jeho dvou pilířů a zároveň zhodnotím role a funkce nadací, jaké jim bývají přisuzovány v současném teoretickém diskurzu a tak, jak je vnímají sami představitelé nadací. V závěru kapitoly stručně shrnuji historický vývoj nadací v Německu. Cílem třetí kapitoly je popsat existující nadační formy a de facto tak zachytit nadační sektor v jeho

[1] V Německu navíc existují i tzv. Gemeinschaftstiftungen (Gemeinschaft jako společenství, pospolitost, komunita), které, ač podobného charakteru, nelze s občanskými nadacemi zcela ztotožňovat. Narozdíl od nadací občanských jsou totiž zakládány za jedním, předem konkretizovaným, účelem.

rozmanitosti. Jako kritéria pro typologii nadací použiji způsob naplňování účelu a právní formu nadací. Stručně zmíním i další možná kritéria členění. Právní prostředí pro nadace představí následující, pátá, kapitola. Podrobně se zde věnuji proběhlým reformám nadačního práva, platným právním předpisům z oblastí veřejného i soukromého práva, a daňově právní úpravě nadací.

Pátá kapitola s názvem Empirický profil německých nadací poskytne dostupné statistické údaje o nadacích s ohledem na jejich prudký rozvoj v posledních dvou desetiletích, současný počet i zastoupení podle spolkových zemí, majetek a výdaje nadací, poslání a činnost nadací a jejich zřizovatele. Konkrétnímu typu občanských nadací se věnuji v kapitole šesté, která představí jak teoretický koncept občanské nadace, tak příklady jeho praktického uplatnění s ohledem na současný stav, výzvy a strategie do budoucna. Stěžejní poznatky diplomové práce shrnuji v sedmé, závěrečné, kapitole, a zároveň formuluji doporučení pro český nadační sektor.

2. NADACE A NEZISKOVÝ SEKTOR

Ačkoliv má neziskový sektor v Německu podobně jako v ostatních evropských zemí dlouhou tradici, řada jeho organizací je ve společnosti pevně etablována a konečně očekávání, která se váží na roli třetího sektoru jakožto faktoru rozvoje občanské společnosti a činitele při „přestavbě“ sociálního státu blahobytu, jsou i v současném teoretickém diskurzu obecně přijímána (Zimmer, Priller, 2004), narážíme při snaze o jeho empirický popis na těžkosti, které jsou ostatně dobře známy i v českém prostředí. Za příčinu je možno označit na jedné straně roztříštěný obraz sektoru v systému národních účtů, na straně druhé pak i nedostatečný pocit „sounáležitosti“, resp. povědomí o příslušnosti k třetímu sektoru mezi jeho aktéry samotnými, když spíše než nalézání styčných bodů, které plynou ze shodného pole působnosti neziskových organizací mezi trhem a státem, přetrvává spíše zdůrazňování rozdílů. (Zimmer, 2001). Rozsah poznatků a dostupných informací o neziskovém sektoru v Německu pak rapidně vzrostl i díky mezinárodnímu srovnávacímu výzkumu John Hopkins University, který se ve své první fázi v roce 1990 zaměřil na kvantitativní ekonomickou analýzu stejně jako kvalitativní zhodnocení sektoru v jeho politické, sociální a historické perspektivě. Údaje o struktuře, zaměstnanosti a ekonomických výsledcích organizací neziskového sektoru získané ve druhé fázi projektu v roce 1995 pak dále umožnily zhodnocení vývojových trendů v jednotlivých zemích i mezinárodní srovnání.

Protože v Německu není třetí sektor v právním či formálním smyslu definován, je jeho jednotlivé charakteristiky třeba odvozovat od existujících organizačních forem resp. oblastí působnosti organizací. Nesnáze při načrtnutí jasné hranice mezi neziskovým a veřejným sektorem narůstají spolu s ohledem na těsnou spolupráci státu a neziskových organizací při zajišťování sociálních služeb, potažmo závislost na financování z veřejných prostředků (Priller, Zimmer, 2001:10).

Současná struktura neziskového sektoru v Německu je výsledkem dlouhého vývoje, který v průběhu 19. a 20. století vedl k vytvoření tří jeho základních principů. Jedná se o zásadu samosprávy, zásadu subsidiarity a zásadu místní ekonomiky. Princip samosprávy umožnil rozvoj neziskových organizací v autokratickém státu 19. století, když stát „předepisoval“ občanům plnění některých činností a dobrovolnictví na místní úrovni. Princip subsidiarity jakožto partnerství mezi neziskovými organizacemi a vládou

podstatnou mírou ovlivnil systém poskytování sociálních služeb.[2] Stát přenechává poskytování sociálních služeb vybraným neziskovým organizacím, kterým zajišťuje suverenitu a současně je subvencuje ze státních prostředků.[3] Konkrétní neziskové organizace tak mají ve výsledku zajištěno jako poskytovatelé služeb monopolní postavení. Princip místní ekonomiky postuluje neziskovou povahu organizací, a našel odezvu mimo jiné v podobě odborových hnutí, vzájemně prospěšných spolků a družstev, které jsou však dnes v Německu chápány jako součást tržního sektoru a v porovnání s ostatními evropskými státy mají dnes jen malý význam (ibid.: 15).

2.1 Struktura německého neziskového sektoru

Vykazuje-li tedy neziskový sektor v Německu při mezinárodním srovnání značnou závislost na financování z veřejných prostředků, kterou je možné přičíst existenci tradičních, státem podporovaných, neziskových organizací (Zimmer, Priller, 2004:53), je zároveň nutné vzít v potaz onu „zbývající" část organizací, která má číselně vyjádřeno pouze 30 % podíl na zaměstnanosti a na celkové hospodářské produkci sektoru se podílí 38 % (ibid.). Německý neziskový sektor je v tomto smyslu, jak uvádí Zimmer, v důsledku uplatnění principu subsidiarity nikoliv de jure, ale de facto jakoby „rozdělen vedví". Vedle první skupiny neziskových organizací, které působí v oblasti sociálních a zdravotních služeb na celospolkové úrovni, jsou vysoce profesionalizovány a financovány z veřejných rozpočtů, existuje skupina druhá, kterou tvoří organizace činné na lokální úrovni v širokém spektru oblastí[4] s diametrálně odlišnou strukturou financování (členské příspěvky, dary), podstatně nižší mírou profesionalizace a zároveň vysokým podílem práce dobrovolníků (ibid.).

Paradoxně se v Německu právě ty organizace, které jsou tradičně chápány jako na státu nezávislé, v převažující míře spoléhají na financování z veřejných rozpočtů. Jsou to pak právě spolky s členskou základnou, které v případě Německa představují onen občanský étos organizací třetího sektoru, a tedy dávají prostor artikulaci zájmů a

[2] Ostatně značnou velikost německého neziskového sektoru z hlediska ekonomických výsledků a zaměstnanosti je dle řady autorů třeba připsat právě principu subsidiarity (Zimmer, 2004:53) a jak vyplývá i z mezinárodních srovnání, jsou to pak země, které uplatňují politiku partnerství mezi vládou a neziskovými organizacemi, kde třetí sektor zaznamenal nejvyšší růst (ibid.)

[3] Mezi tyto organizace dnes patří především sedm úředně uznaných tzv. vrcholových svazů (Spitzenverbände), mezi nimi katolická Charita, evangelická Diakonie, Paritativní dobročinný spolek, Německý červený kříž, Dělnický dobročinný spolek, Centrální sociální spolek Židů a Německý svaz slepců.

[4] Zde je nutno podotknout, že výrazně převažují sportovní a volnočasové spolky.

angažovanosti občanů. Větší nezávislost neziskových organizací na tržním sektoru v porovnání s řadou jiných zemí je naopak možno přičíst právě jejich těsné spolupráci se státem (ibid.: 54).

Kvantitativně vyjádřeno se neziskový sektor podílí 3,9 % na hrubém domácím produktu, nabízí zhruba milión a půl pracovních míst, což činí 4,9 % celkové zaměstnanosti,[5] přičemž většina lidí pracuje v oblasti sociálních služeb a ve zdravotnictví (38, 8 %, resp. 30,6 %). Následuje oblast vzdělávání s podílem 11,7 %.[6] Podíl pracovníků v nadacích činil ve sledovaném období 0,4 % (Priller, Zimmer, 2001:17).Význam neziskového sektoru jakožto zdroje pracovních míst v Německu je pak patrný z následujícího srovnání. Zatímco firma Siemens jakožto největší soukromý podnik v Německu zaměstnávala v roce 1995 355 000 lidí, počet zaměstnanců v neziskovém sektoru dosahoval 1,4 miliónu, tedy více než čtyřikrát tolik. Jen málokdo ví, že třetím největším nestátním zaměstnavatelem je v Německu organizace neziskového sektoru, a to sice katolická Charita (Strachwitz, 1998:7). Porovnáme-li pak podíl na celkové zaměstnanosti dle jednotlivých průmyslových odvětví, leží neziskový sektor zhruba na stejné úrovni jako dopravní průmysl, nicméně značně nad úrovní, které dosahuje například textilní či chemický průmysl[7] (Priller, Zimmer, 2001:18).

Jak bylo uvedeno výše, organizace neziskového sektoru se v Německu spoléhají převážně na financování z veřejných rozpočtů. V roce 1995 pocházelo 64,3 % příjmů neziskového sektoru z veřejných prostředků (veřejné zakázky, státní dotace), 32,3 % představovaly vlastní příjmy (členské příspěvky, poplatky za služby) a pouze 3,4 % připadalo na dárcovství (soukromé dary, nadační příspěvky) (ibid.: 28). Ačkoliv se tento podíl zdá být spíše mizivým, nelze dárcovství jakožto zdroj financí podceňovat, neboť vyjádřeno v reálných číslech činil objem poskytnutých darů v roce 1995 4,6 miliard marek, a například neziskové organizace působící v oblasti zahraničních aktivit se na sponzorské příspěvky a dary v témže roce spoléhaly ze 40 % (ibid.). Stejně tak organizace působící v oblasti ochrany životního prostředí a kultury a volného času leží s 16 %, resp. 13 % výrazně nad celostátním průměrem. Závislost na veřejných prostředcích je pak naopak

[5] Započteme-li práci dobrovolníků, podíl se dále zvýší na 4,9 %, resp. na odhadovaných 2,5 miliónu, což představuje 8 % celkové zaměstnanosti.
[6] I zde se po započtení práce dobrovolníků podíly jednotlivých odvětví na celkové zaměstnanosti v sektoru pozmění. Na oblast sociálních služeb, zdravotnictví a vzdělávání pak připadne cca polovina z celkové zaměstnanosti.
[7] 1,3 %, 1,9 %.

nejvýraznější v oblasti zdravotnictví, kde dosahuje 94 %, následuje vzdělávání a výzkum s 75 % a konečně sociální služby se 66 % (ibid.: 31).

Graf 1. Struktura financování neziskového sektoru

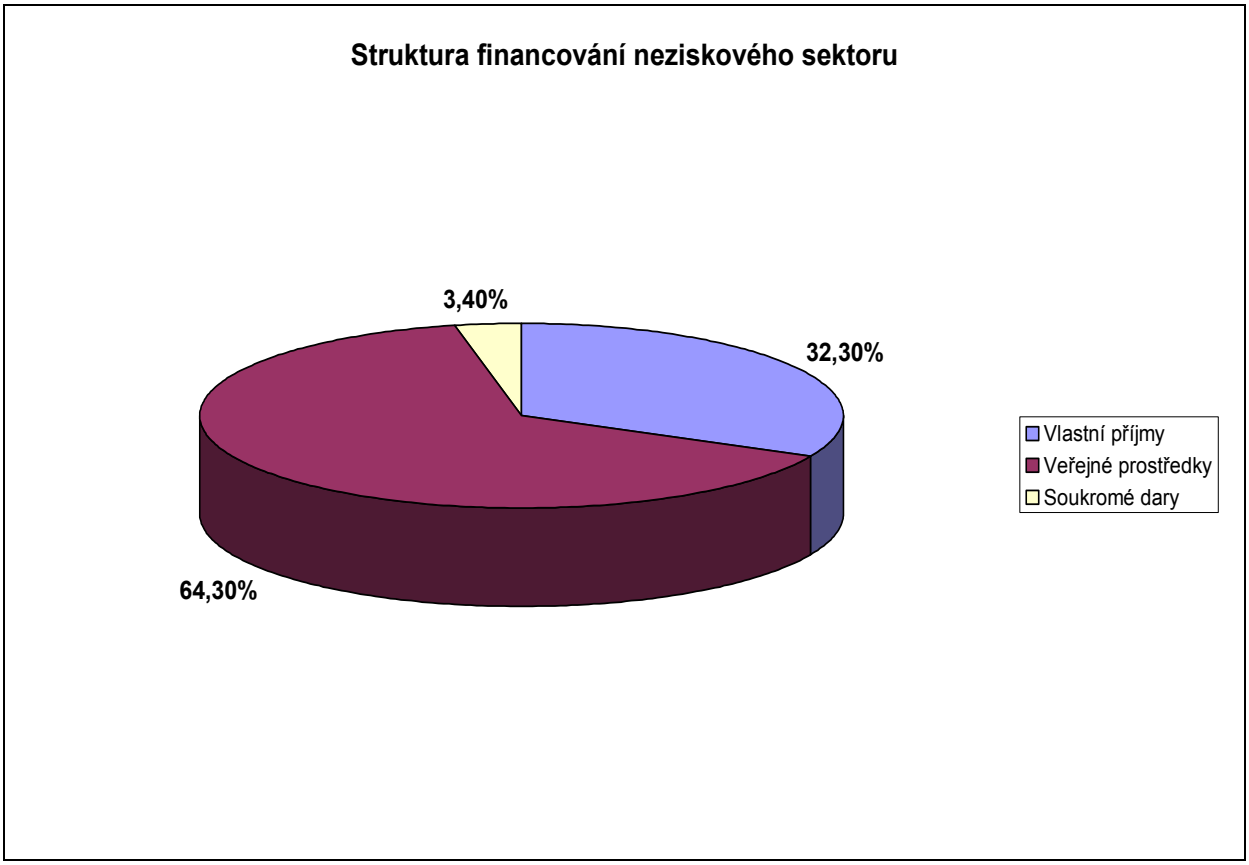

Zdroj: John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, 1995

2.2 Subjekty neziskového sektoru v Německu

V současné době nejrozšířenější definicí neziskového sektoru je bezesporu tzv. strukturálně-operacionální definice Salamona a Anheiera. Do neziskového sektoru lze dle této definice počítat takové organizace, které jsou formálně organizované, soukromé, nerozdělují zisk, jsou samosprávné, a dobrovolné (Anheier, Salamon, 1997). Na základě uvedených kritérií a s ohledem na specifické podmínky byly v Německu pro potřeby srovnávacího výzkumu John Hopkins mezi neziskové organizace zařazeny následující organizační formy: spolky, nadace, zařízení veřejné sociální péče, veřejné nemocnice a zdravotnická zařízení, veřejně prospěšné společnosti s ručením omezeným, profesní organizace, odbory, spotřebitelské organizace, svépomocné skupiny, občanské iniciativy a organizace bojující za zlepšení životního prostředí (Zimmer, 2001:15).

Typické organizační formy německého neziskového sektoru představují obdobně jako v České republice spolky (Verein) a nadace (Stiftung). Je-li o nadacích v rámci neziskového sektoru možno hovořit jako o organizacích s nejdelší, ačkoliv mnoha historickými zvraty přerušovanou, tradicí, pak jednoznačná většina, a sice celých 80 % neziskových organizací volí právní formu spolku (Zimmer, Priller, 2004:47). Do neziskového sektoru lze dále zařadit i subjekty tradičně vnímané jako součásti sektoru tržního, a to konkrétně společnosti s ručením omezeným (GmbH) a družstva (Genossenschaft),[8] ovšem s nutnou podmínkou přiznaného statusu veřejné prospěšnosti, který se váže v prvé řadě na daňovou legislativu. Rozlišovacím znakem, který umožňuje zahrnout tyto organizace do neziskového sektoru, tedy není jinak řečeno na rozdíl od nadace[9] a spolku jejich právní forma, ale právě a pouze přízvisko „obecně prospěšný" (gemeinnützig) (ibid.).

Spolková činnost zaznamenala největší rozvoj v druhé polovině 19. století, přičemž spolky typicky vznikaly v reakci na řešení „sociální otázky". Jak uvádí Zimmer, právní a organizační forma spolku je i dnes první volbou tam, kde je cílem prosazení nových přístupů a iniciativ (ibid.: 46). Právo na spolčování je zakotveno v Ústavě, blíže problematiku upravuje německý občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch[10]). Zákon rozlišuje mezi registrovanými a neregistrovanými spolky, přičemž pouze v prvém případě nabývá spolek po zápisu do Registru spolků, které jsou vedeny jedním z cca 800 obvodních soudů, právní subjektivitu a je oprávněn používat za svým názvem zkratku e.V. (eingetragener Verein). Právě nutnost udělení státního uznání pro registraci spolku je podle Zimmer důkazem jakési přetrvávající *„tendence k etatismu"* (ibid.: 47).[11] Státní uznání je nutné i v případě druhé nejpočetnější právní formy neziskových organizací, tedy nadace. Zde o registraci a zápisu do Registru nadací (Stiftungsregister) rozhoduje zemský dozorčí úřad.

V případě družstev a společností s ručením omezeným jakožto součástí neziskového sektoru lze konstatovat zrcadlově odlišný vývoj. Družstva, která zaznamenala podobně

[8] Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH), resp. Genossenschaft; německý výraz pro veřejnou prospěšnost je Gemeinnützigkeit, odtud pak gemeinnützige GmbH (gGmbH), resp. gemeinnützige Genossenschaft.
[9] Zde mám na mysli „klasickou", tedy soukromoprávní nadaci. Více v příslušně kapitole.
[10] Dále BGB.
[11] Tato problematika je v českém právním řádu řešena v návrhu nového Občanského zákoníku, který u spolků dále předpokládá nikoliv princip registrační, ale evidenční, který má blíže k v Ústavě zakotvenému právu na sdružování (Návrh, 2008).

jako spolky dynamický vývoj v druhé polovině 19. století, vznikala především jakožto instituce společenské a hospodářské sebeorganizace a coby alternativa klasického kapitalismu jednoznačně patřila do neziskovému sektoru. Dnes však družstva s výjimkou družstev bytové výstavby ztratila neziskový charakter a jakožto organizace ze zákona zakládané za účelem podnikání jsou považována za součást tržního sektoru (Anheier, 1993:13). Klasické hodnoty, na nichž byla myšlenka družstevnictví založena, tedy spolupráce, vzájemnost a demokracie, dnes v Německu přetrvávají pouze v podobě tzv. sociálních družstev (Zimmer, Priller, 2004:49). Do neziskového sektoru pak lze započítat jen ta družstva, která požádají u příslušného finančního úřadu o uznání statusu veřejné prospěšnosti a tedy získají přízvisko „gemeinnützig".

Společnost s ručením omezeným je naopak klasickou organizační formu sektoru tržního, která však dnes nachází čím dál tím větší uplatnění i při realizaci neziskových aktivit. Důvodem je především poměrně snadná procedura založení, omezený veřejný dohled, či konečně „štíhlý management" (ibid.: 48). Narozdíl od spolku je potřeba k založení GmbH vstupní kapitál v minimální výši 25 000 Euro. GgmbH, tedy společnost s ručením omezeným s uznaným statusem veřejné prospěšnosti,[12] ovšem i jakožto organizace neziskového sektoru dále podléhá obchodnímu právu, a stejně jako družstva musí vést účetnictví a předkládat účetní závěrku.

2.3 Spolky a nadace – dva „pilíře" neziskového sektoru

Nadace i spolky představují dvě typické organizační formy německého neziskového sektoru (Sprengel, 2005:106). V roce 2003 v Německu působilo odhadem 18 000 a nejméně 574 000 registrovaných spolků, poměrně vyjádřeno tedy připadalo na jednu nadaci zhruba třicet spolků (ibid.). Započítáme-li do celkového počtu i odhadovaných 350 000 neregistrovaných spolků, poměr se dále zvýši dokonce na 1:50. Posuzováno tedy podle četnosti výskytu obou organizačních forem, může se role nadací v rámci neziskového sektoru zdát spíše mizivou.

Stejně tak skutečnost, že každý druhý občan je v Německu členem nejméně jednoho spolku (Zimmer, Priller, 2004:47), jakoby společensko-politický význam nadací oproti organizacím se členskou základnou dále snižoval. O nic přesvědčivěji ve prospěch nadací

[12] I zde jako v případě družstev rozhoduje příslušný finanční úřad.

nevyznívá ani jejich 0,4 % podíl na celkové zaměstnanosti v neziskovém sektoru. Tento obraz se ale pozmění, podrobíme-li uvedená čísla další interpretaci. Začal-li se totiž počet neziskových organizací v SRN narozdíl od organizací obou „konkurenčních" sektorů cca od poloviny sedmdesátých let minulého století výrazně zvyšovat (ibid.: 55), pak právě v případě nadací můžeme alespoň v procentuálním vyjádření hovořit o nárůstu nejmarkantnějším. V letech 1998 – 2003 nově vzniklo celkem 4 152 soukromoprávních nadací; k tomu, aby byla dosažena stejná dynamika růstu v případě spolků, by jich ve stejném období muselo být založeno více než 120 000. Ačkoliv celkové údaje o vývoji počtu spolků nejsou k dispozici, je možné usuzovat z dílčích údajů. V uvedeném časovém období vzrostl počet sportovních spolků ze 86 237 na 89 307, což činí 3,2 % (Sprengler, 2005:106). Ačkoliv tedy v absolutních číslech vyjádřeno bylo zakládáno více spolků, výše uvedené srovnání jasně ukazuje dynamičtější rozvoj právě nadačního sektoru.

2. 4. Nadace a jejich role v současném teoretickém diskurzu

„Zatímco ještě před pár lety se lidé vysmívali spolkům jako zábavě ve volném čase, nadace zaměňovali za zlaté tele, nebo je chápali jako relikt feudálních časů, a velké spolky veřejné sociální péče stěží bral někdo vážně, dnes se těmto organizacím dostává dosud nevídané pozornosti" (Strachwitz, 1998:5). Tolik Ruppert Graf von Strachwitz, přední odborník na neziskový sektor a ředitel berlínského Institutu Maecenata, od loňského roku nositel německého státního vyznamenání za zásluhy nadačnímu sektoru, v úvodním příspěvku na konferenci o řízení nadací v Mnichově v roce 1998. Důvody této „revoluce ve sdružování" (Salamon a Anheier, 1997) nebo také přitažlivosti konceptu, který nabízejí organizace třetího sektoru, byly v odborné literatuře mnohokrát popsány. Patří k nim krize sociálního státu, chybějící finanční zdroje na veřejné výdaje, ale i neschopnost reagovat na měnící se potřeby občanů.

Rostoucí pozornost a očekávání, která se přitom váží na roli nadací ve společnosti, je proto jistě na jedné straně nutno vnímat v celkovém, pro neziskové organizace příznivém kontextu, když kormidlo reformního úsilí a politických změn stále více přebírá do svých rukou sama (občanská) společnost namísto trhu a státu. Zjištění mezinárodního

srovnávacího výzkumu Role a vize nadací v Evropě[13] v tomto smyslu nepřekvapí. Ukázalo se, že (nejen) v německém případě lze zodpovědět otázku po funkci nadací ve společnosti v převažující míře takto: *„ ... nadace by měly být významnou, na státu a trhu nezávislou, silou, a nabízet alternativy k zavedeným řešení“* (Adloff et al., 2007:182). Nadace nicméně zastávají na straně druhé mezi neziskovými organizacemi zvláštní roli, kterou Annette Zimmer, autorka řady studií o neziskovém sektoru v současné době působící na univerzitě v Münsteru, neváhá uvést takto *„ ...žádná jiná z organizací neziskového sektoru tolik neodpovídá potřebám dneška jako právě nadace“* (Zimmer, 2005:21). Co potom dle Zimmer činí koncept nadace výjimečně přiléhavým potřebám dneška? Nadace jsou v prvé řadě vyjádřením vůle a záměru zakladatele, což je v souladu s individualistickým duchem dnešní doby. Je to pak právě spojení individualismu s orientací na obecnou prospěšnost, co činí tuto organizační formu v kontextu dnešní měnící se sociální reality zajímavým. Nadace jsou podle Zimmer prvkem, který může zajišťovat rovnováhu mezi volným trhem a solidaritou ve společnosti právě proto, že v sobě spojují jak ekonomický prvek (zakladateli nadací jsou často úspěšní podnikatelé), tak prvek solidarity (různorodé programy podpory) (Zimmer, 2005:20-21).

Nadace v kontextu občanské společnosti tematizuje Jürgen Kocka, význačný německý historik, a v letech 2001 – 2007 ředitel Centra pro výzkum v sociálních vědách.[14] Zvláštní přínos nadací pro občanskou společnost přitom podle něj spočívá v jejich zaměření na dlouhodobé cíle v kombinaci s finanční silou, kterou představují. Nadace stejně jako klasické instituce rodiny, církve a státu přinášejí mezigenerační perspektivu a záruku zachování hodnot, zároveň jsou orientované na budoucnost. Zmíněné „kvality“ u ostatních organizačních forem občanské angažovanosti, ať již spolků či různých iniciativ, zpravidla chybí. *„Bez nadací by (občanská společnost, pozn. autorky) byla krátkodechá, chudší a slabší“* (Kocka, 2004).

2.4.1 Nadace jako zaklínadlo politických řešení nebo prázdný pojem?

Bývalý spolkový prezident Roman Herzog v roce 1998 označil nadace jakožto důležitou součást občanské společnosti za *„pionýry na cestě za spontánním,*

[13] Cílem projektu, který byl pod vedením prof. Helmuta Anheiera ukončen v roce 2004, bylo zjistit, jak vnímají představitelé nadací, ale i státních institucí, roli nadací ve společnosti a popsat prostředí, ve kterém nadace fungují.
[14] Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.

decentralizovaným, efektivním, a různorodým spojením podnikatelské dynamiky a zájmu na službě veřejnému blahu" (Herzog citován in Anheier, 2004). Horst Köhler, jeho nástupce v úřadu, se v říjnu 2008, tedy deset let poté, zúčastnil setkání občanských nadací v severoněmeckém Wismaru, a promluvil mimo jiné takto: *„Nadace umožňují účast občanské společnosti, a jsou tak v Tocquevillově smyslu ‚školou demokracie'. My občané to máme ve svých rukou*." (Köhler, 2008). Spolkový prezident je ostatně poměrně častým hostem, potažmo zahajovacím řečníkem, na řadě podobných akcí. V roce 2006 se tak v Berlíně ujal úvodního slova při příležitosti Týdne občanské angažovanosti,[15] a jeho řeč samozřejmě opět oplývala slovními spojeními jako *„podpora solidarity", „usilování o společný zájem"* apod. (Köhler, 2006). Výše uvedené citace (a dalo by se velmi dlouho pokračovat) ozřejmují důvod, proč může Helmut Anheier ve své příspěvku v příloze parlamentního zpravodaje z března 2004 věnované nadacím konstatovat *„ ... alespoň v politice se podařilo koncept nadace znovu vynést na světlo a s novými přízvisky jako občanská společnost, angažovanost, inovace, a podnikání ji zařadit do moderního diskurzu"* (Anheier, 2004).

O tom, že je dnes politická reprezentace nakloněna nadacím příznivě a i stran přínosu nadací pro rozvoj široké občanské angažovanosti panuje všeobecná shoda, je přesvědčen i Kocka, odvolávaje se na společné prohlášení čtyř po sobě úřadujících spolkových prezidentů z roku 1999:[16] *„Potřebujeme „donátory", kteří penězi nebo svým časem budou podporovat angažovanost ve věcech veřejného zájmu"* (Gemeinsame, 1999). Nutno podotknout, že se jednalo o zástupce tří různých politických stran, a jak podotýká Kocka, případná zelená prezidentka by si s nimi jistě padla do noty (ibid.). Námitku, že není třeba slov, ale činů, pak mimo jiné vyvrací několik nedávných reforem v oblasti nadačního práva.

I když je na nadace, jak konstatuje Anheier, nahlíženo jako na základní stavební kameny občanské společnosti v programech téměř všech politických stran, neznamená to, že by jejich role a funkce byly stejně zřetelně a jednoznačně vnímány i širokou veřejnosti (Anheier, 2004). Naopak, setkáváme se zde s pohledem značně ambivalentním pokrývajícím široké spektrum názorů. Vedle sebe tak přetrvává vnímání nadací jako

[15] Tato akce organizovaná Spolkovou sítí pro občanskou angažovanost se v říjnu 2008 konala již počtvrté.
[16] Tehdejší spolkový prezident Jahaness Rau a jeho tři předchůdci Roman Herzog, Richard von Weizsäcker, a Walter Scheel toto prohlášení přednesli u příležitosti 50. výročí od volby prvního poválečného spolkového prezidenta.

elitářských a nedemokratických institucí sloužících zájmům a hrám bohatých a na druhé straně i jako příhodného prostředku nezištného uložení vlastního majetku za účelem podpory veřejně prospěšných zájmů (ibid.). Ostatně cílené budování vlastního pozitivního obrazu je dosud deficitem německého nadačního sektoru a spolu se zajištěním jeho transparentnosti jednou z výzev do budoucna (Strachwitz, 1998:8-9).

2.5 Nadace a státní sektor: liberální versus korporativistický model

Ačkoliv je německý nadační sektor velmi různorodý, jistou generalizaci umožňují empirická zjištění, která přinesl již zmiňovaný výzkum Role a vize nadací v Evropě, ve kterém byl vybrán reprezentativní vzorek 24 nadací. Cílem bylo dobrat se zjištění, jakou roli ve společnosti nadacím přisuzují jejich představitelé, zda se nadace svým polem působnosti především ve vztahu k sektoru státnímu zřetelně vymezují, či zda zde naopak dochází k vzájemnému prolínání, resp. spolupráci. K závěru, že nadačnímu sektoru chybí jednotná identita, dospěli autoři na základě rozhovorů se zástupci nadací, za pomoci dotazníků a analýzou dokumentů. Ačkoliv je nutno vzít v potaz, že se samozřejmě jedná o ideálně-typické zjednodušení, a u řady subjektů dochází k přesahům, je možno vymezit v rámci německého nadačního sektoru dvě podmnožiny, a sice korporativistickou a liberální (Adloff, 2005:24-26)

Většina německých nadací patří do *korporativistické podmnožiny* a vzhledem ke státu plní především komplementární, tedy doplňkovou, funkci. To platí v prvé řadě o nadacích působících v oblasti sociálních služeb, z velké části operativních nadací, které svou činnost financují z plateb sociálního a zdravotního pojištění. Příkladem jsou nadace, které provozují ústavy sociální péče, jež mají často právní formu GmbH. Korporativistický model se rodil spolu s rozšiřováním sféry aktivit státu v polovině 19. století a tím vznikající nutností, aby se každá nadace ve své činnosti vůči státní moci automaticky vymezovala. Takové uspořádání vztahů, pro které je typická spolupráce nadací se státem při plnění veřejně prospěšných cílů, je v Německu výsledkem specificky interpretovaného principu subsidiarity, a týká se i ostatních organizačních forem činných v sociální a zdravotní oblasti (ibid.: 25) Ačkoliv se pohled na to, kdy by nadace měly být doplňkem a kdy náhradou státu, může lišit v souvislosti s tím, jak se posouvá samo vnímání role a odpovědnosti státu, zcela substitutivní roli nemůže nadační sektor převzít už s ohledem na své (omezené) prostředky. O tom, že nadace svou činností nahrazují úlohu státu, je proto

možné hovořit jen v jednotlivých případech konkrétních nadací (Adloff et al., 2007:178). V rámci korporativistické podmnožiny nadací je dnes v reakci na snížení objemu financí z veřejných rozpočtů zřetelně patrná tendence směrem k větší nezávislosti na státu, a tedy příklon k liberálnímu modelu uspořádání vztahů (ibid.).

V tomto směru se nabízí zajímavé srovnání se zjištěními české části výzkumu,[17] které ukazuje v posledním ohledu zrcadlově odlišné tendence ve vývoji. Nejvíce přijímaným je v českém prostředí liberální model fungování vztahů, což je možno připsat především vývoji pro roce 1989, kdy po odmítnutí státního socialismu došlo k bouřlivému rozvoji nadačního sektoru „zdola". Stále více nadací se však přiklání k modelu korporativistickému, který se *„ ... rodí postupně v polistopadové době v procesu učení se spolupráci se státem při uskutečňování veřejně prospěšných funkcí"* (Skovajsa, 2003).

Liberální podmnožinu tvoří v Německu nadace, pro které je klíčovou právě nezávislost na státu. Typickými zástupci jsou zámožní občané a podnikatelé, pro které představují nadace možnost distancovat se od státu, projevit vlastní svobodu a autonomii a současně ukázat svůj zájem na veřejném prospěchu (Adloff, 2005:25). Již jednou zmiňovaná charakteristika liberální podmnožiny nadací jako na trhu a státu nezávislé síly, která přináší nová řešení, by mohla vést k nesprávnému předpokladu, že právě tyto nadace budou spoléhaje se na „vlastní" zdroje a představy o naplňování svého účelu plně v souladu s étosem občanské společnosti. Pravdou může být totiž spíše opak, neboť odklon od státu a orientace na liberální vizi zde automaticky neznamená posun na pole občanské společnosti (Adloff et al., 2007:179). Řada zakladatelů nadací či movitých donátorů usiluje v prvé řadě o zvýšení své prestiže a společenské uznání, firemní nadace pak cíleně vylepšují svou image a zřízení nadace může být i součástí marketingové strategie. Občanské společnosti se takové nadace vzdalují i tím, že ve výsledku naopak spíše stvrzují existují společenský řád a hierarchii. Bližší pohled na oblasti, do kterých putuje ze strany dárců nejvíce podpory, totiž ukáže, že značné přízni se těší badatelská a studijní stipendia, zatímco „tradiční"oblasti neziskového sektoru, jako je kultura, či nová sociální hnutí, zůstávají jen na okraji jejich zájmu (ibid.: 179). Autoři výzkumu proto hovoří o *„sebezáchovném charakteru dobročinných aktivit"* (ibid.: 179).

[17] Vedoucím výzkumu byl PhDr. Marek Skovajsa, Ph.D. z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy.

Společná oběma podmnožinám je konečně dosud spíše opomíjená role nadací jakožto významného mediátora při překonávání překážek. Nadace jsou organizace ze své povahy „multifunkční“ (Adloff et al., 2007:26) a mohou překračovat strukturální hranice různých podoblastí. Jinými slovy jakoby staví mosty mezi dílčími sférami společnosti. Občanské nadace například umožňují participovat řadě jednotlivců, kteří sami nedisponují dostatečným finančním kapitálem. Občanské nadace často uplatňují princip partnerství, podstatnou je přitom spolupráce s veřejným sektorem i podnikateli, jejichž zástupci často bývají členy dozorčích rad. Nadace dále mohou vytvářet jakousi platformu diskuse mezi představiteli odlišných sociálních vrstev, ať již se jedná o zástupce akademické sféry, politiky, umělce, podnikatele aj. Výměnu názorů a zkušeností těm, kteří by k tomu jinak těžko měli příležitost, zprostředkovávají nadace například i organizováním různých konferencí (ibid.: 181).

2. 6 Historie nadací v Německu

2.6.1 Nejstarší nadace

Nadace se v Německu mohou pyšnit velice dlouho tradicí, která je o to pozoruhodnější, vezmeme-li v potaz bouřlivý historický vývoj doprovázený válkami a mocenskými převraty, které měly za následek nejen změnu hranic, ale i opakované radikální přestavby politického a sociálního systému. Myšlenka nadace, ale i nadace ve své konkrétní podobě, proto musela mnohokrát prokázat silnou vůli k přežití a prosperitu (Strachwitz, 2005:33), která z nich dnes dle některých autorů činí *„možná nejstabilnější, byť zároveň nejméně známou složku veřejného života“* (Adloff et al., 2007:173). Na druhé straně je nutno mít na paměti, že německý nadační sektor, jak ho známe dnes, je poměrně „mladý“, a nejprudší vývoj nadace zaznamenaly až v posledních desetiletích. Spolkový svaz německých nadací (Bundesverband Deutscher Stiftungen) uvádí následující údaj: z celkového počtu 16 406 dnešních nadací jich bylo přes 11 000, tedy zřetelná nadpoloviční většina, založena po roce 1990 (Stiftungen, 2009).

Nejstarší historické doklady o nadacích pocházejí ze 7. až 10. století, ačkoliv není vyloučeno, že některé z dosud existujících církevních nadací byly založeny již v prvním století po Kristu (Strachwitz, 2005:33). V ranném středověku bývalo v souladu s křesťanským učením o spáse duše zvykem odkázat před smrtí část vlastního jmění klášteru, který je pak využíval ke zřizování a správu špitálů, chudobinců, sirotčinců či

ústavů pro staré a nemohoucí. Tzv. *ústavní nadace* (Anstaltstiftung),[18] jež byly kodifikovány v justiniánském zákoníku z roku 530 po Kr.,[19] zůstaly převažující formou až do novověku, a to v především ve formě tzv. špitálních nadací. Ostatně dvě třetiny ze zhruba 180 ještě dnes existujících nadací, které byly založeny do 16. století, nesou název špitál přímo ve svém názvu (Toepler, 2000:215). První *světské nadace* pak vznikaly cca od poloviny 14. století. Jednalo se nikoliv o ústavní nadace, které by provozovaly vlastní zařízení, ale v dnešním slova smyslu o nadace podporující, jež rozdělovaly prostředky na sociální účely či stipendia. Především v 15. a 16. století nabývaly na významu tzv. *rodinné nadace*, jejichž počátek je možno datovat rovněž již do století čtrnáctého, kdy se začínal prosazovat zvyk podpory členů vlastní rodiny formou stipendií (ibid.: 215). Platí-li, že ústavní nadace si své výsadní postavení a převahu udržely až do 16. století, pak ve století osmnáctém již převažovaly *nadace podporující*. Ty získávaly v průběhu oněch dvou století postupně na významu v souvislosti s přesunem odpovědnosti za správu ústavů na města. Od zřizování ústavních zařízení bylo navíc upouštěno ve prospěch poskytování finanční podpory konkrétním osobám (ibid.: 216). Viz graf 2.

[18] Nejstarší doložená špitální nadace byla založena cca roku 950 v bavorském městě Wemding in Ries (Wigand et al. et al., 2007:26).
[19] Právní samostatnost tyto ústavy získaly již v pátém století, církev pak pouze vykonávala dohled nad tím, aby byl majetek zachován a sloužil zbožným účelům (Toepler, 2000:215).

Graf 2. Vývoj počtu operujících a podporujících nadací do roku 1800

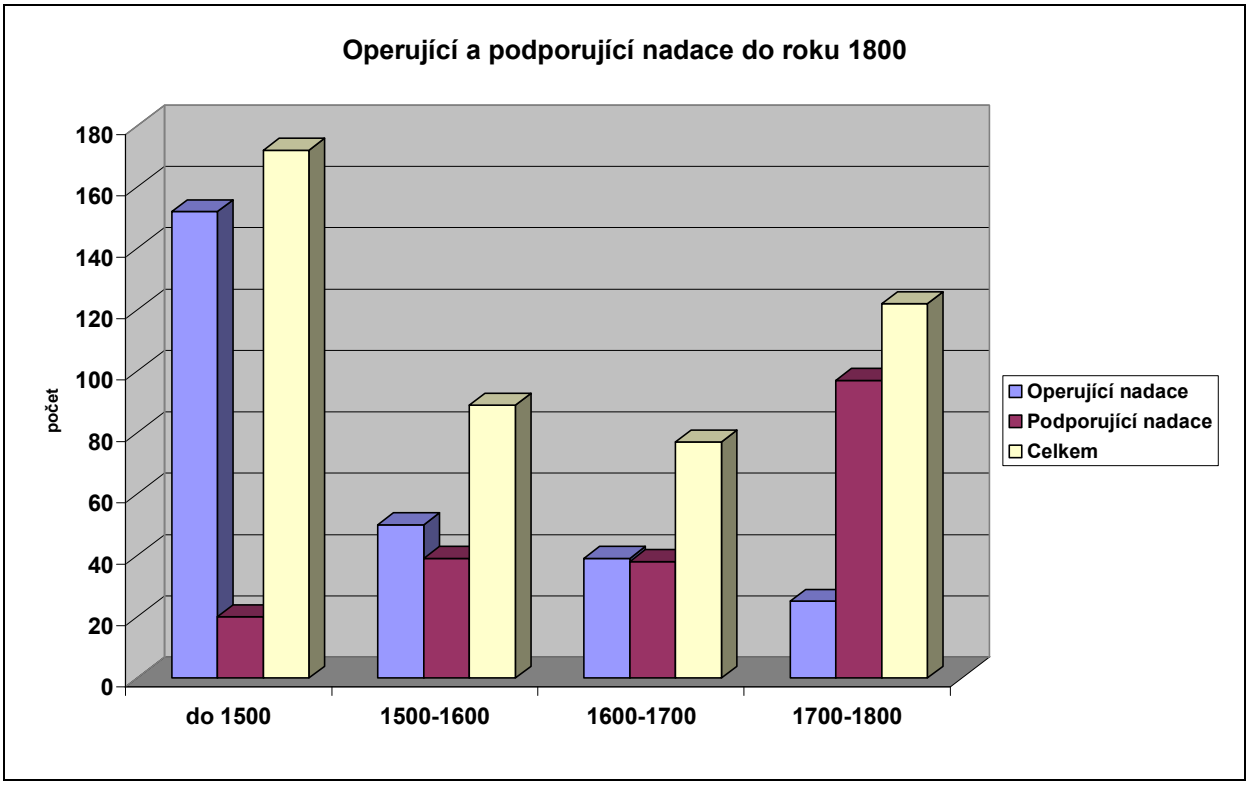

Zdroj: Toepler, 2000

2.6.2 Nadace jako městský a měšťanský fenomén

Od pozdního středověku začíná mít rozhodující vliv na podobu nadací měšťanská společnost. Roli dozorčího úřadu, moderní terminologií řečeno, vykonávala městská rada, jejího souhlasu bylo zapotřebí rovněž při zřízení nadace; to jen umocnilo roli měšťanů, kteří hráli jako zakladatelé nadací prim až do rozmachu absolutistického státu 18. století, kdy získala na významu aristokracie a odpovědnost za sociální péči převzali do velké míry do své zodpovědnosti zeměpáni (ibid.: 217). Nicméně na počátku 19. století se kyvadlo opět vychýlilo, tentokrát již s konečnou platností, na stranu měšťanstva. Podíl církevních nadací přitom s mírným výkyvem po skončení třicetileté války dále klesal.[20]

Z působnosti církevního do světského práva se nadace s konečnou platností přesunuly již v období reformace, která se svou myšlenkou spasení působením Boží milosti a nikoliv vlastní aktivitou znamenala ostatně pro vývoj nadací *„kulturní revoluci“*

[20] Pravděpodobně jako důsledek válečných ztrát v řadách šlechtického stavu (ibid.).

(Strachwitz, 2005:38).[21] Zatímco do té doby nadace ve své podstatě sloužily sledování církevních a sociálních cílů, nyní začínají být zakládány i za účely ryze světskými, počínaje vzděláváním, medicínou a zdravotní péčí (Wigand et al. et al., 2007:26). Städelsches Institut založený ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1816 s cílem podporovat mladé umělce znamenal precedens pro vznik dalších podobně zaměřených nadací a i kultura se tak stala legitimní oblastí nadační činnosti (Toepler, 2000:218). Podobně vzrůstal zájem i o oblast vědy a výzkumu, dokladem budiž četné nadace podporující vysoké školy či univerzita ve Frankfurtu,[22] jež byla právě ve formě nadace založena v roce 1914 frankfurtskými občany (ibid.). Koncem 19. století se začínají prosazovat nadace zakládané za účelem podpory zaměstnanců, bývalých pracovníků, případně zaopatření jejich vdov a sirotků. Největší rozmach přitom tyto nadace zaznamenaly v období nacistického Německa. Mezi lety 1933 – 1945 činil jejich podíl téměř 40 % z celkového počtu založených nadací (ibid,218).

18. stoletím počínaje tak byly nadace fenoménem především městským a měšťanským (Strachwitz, 2005:40). Města těšící se značné autonomii představovala pro nadace živnou půdu i ochranu zároveň. I proto se v sociálně – politickém kontextu Německa vyvinul takový model, kdy stát přiznává soukromým nadacím při naplňování obecného prospěchu legitimitu a současně nad nimi vykonává dozor (ibid., 40-41). Podle Strachwitze je v německém případě možno hovořit o jakési střední cestě mezi francouzským republikánským a liberálním britským smýšlením o nadacích. V prvém případě stát nahlíží na nadace jakožto soukromé instituce sloužící partikulárním zájmům, jež si nemohou nárokovat obecnou prospěšnost a podléhají proto přísnému státnímu dozoru, zatímco v angloamerickém kontextu je na nadace jakožto na státu nezávislé organizace při uskutečňování obecného prospěchu tradičně spoléháno (ibid.). Praktického vyjádření v zákoně se toto uspořádání vztahů dočkalo v roce 1896, kdy byly nadace jako právnické osoby soukromého práva kodifikovány v Občanském zákoníku (Bürgerliches Gesetzbuch), který vstoupil v platnost roku 1900 (Wigand et al. et al., 2007:27).

[21] Podrobný výklad a řadu konkrétních příkladů poskytne právě stať „Tradice německých nadací – přehled“ Ruperta G. Strachwitze, na kterou zde odkazuji.
[22] Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main se k 1. lednu 2008 po schválení příslušného zákona Hesenským zemským sněmem transformovala do formy veřejnoprávní nadace a jako „nadační vysoká škola“ (v němčině Stiftungshoschule) navázala na svou původní tradici.

2.6.3 Moderní vývoj a současné výzvy

V první polovině 20. století zaznamenal německý nadační sektor prudký pokles. V důsledku hyperinflace po první světové válce, kdy řada nadací přišla o nadační jmění, Hitlerovy ideologie národního socialismu, kdy samozřejmě padla značně početná skupina židovských nadací,[23] a konečně takřka úplného vyvlastnění nadací v NDR následované zákazem jejich zakládání, se dle některých odhadů počet nadací snížil mezi lety 1900 a 1950 až šestkrát (Strachwitz, 2005: 42-43). Přijetím nového občanského zákoníku v roce 1975, který nahradil původní zákoník z roku 1900, byla právní forma nadace v bývalém východním Německu zrušena (Adloff et al., 2007:173). Odlišně se nadační sektor samozřejmě ubíral ve Spolkové republice Německo, které se v poválečných letech obnovy velmi rychle a dynamicky vyvíjelo, a nadace již v 50. letech znovu získávaly na popularitě. Následovalo přijetí nadačního práva a nastavení příznivých daňových podmínek v právních řádech všech spolkových zemích. Rostoucí bohatství ve společnosti pak vytvářelo širokou „zásobárnu" potenciálních dárců. Vrcholu dosáhlo v Německu dárcovství koncem 60. let, od té doby objem peněz věnovaných na dobročinné účely vyjádřený v poměru k celkovému bohatství v soukromých rukách trvale, byť pomalu, klesá (ibid.: 173). Na německý nadační sektor je proto v mnoha ohledech možno nahlížet jako na *„ ... produkt moderního, demokratického a hospodářsky úspěšného Německa po roce 1945..."* (Anheier, 2004), případně jako na *„ ... výtěžek více než padesáti let politické a sociální stability a ekonomického blahobytu"* (ibid.).

Důkazem příznivého poválečného vývoje nadačního sektoru může být i to, že první zastřešující organizace německých nadací, která funguje dodnes, vznikla krátce po válce, a to již v roce 1948. *Bundesverband Deutscher Stiftungen* (Svaz německých nadací) dnes zastupuje zájmy více než 3 200 svých členů. Za stěžejní cíle si přitom klade podporu dialogu napříč ostatními sektory, budování pozitivního veřejného obrazu nadačního sektoru a v neposlední řadě poskytování servisních a poradenských služeb. Svým členům nabízí řadu výhod, mimo jiné jim umožňuje snadné vyhledávání partnerů a navazování kontaktů (síťování), ať již pomocí vydávaného seznamu všech nadací s kontaktními údaji, nebo třeba organizací řady odborných seminářů a konferencí, či každoročního Dne nadací (www.stiftungen.org).

[23] Ostatní nadace byly překvapivě ušetřeny, a to i když v roce 1935 ztratily ochranu měst zavedením nového územního uspořádání (Strachwitz, 2005:42).

Ač jsou tedy německé nadace instituce s velmi dlouhou tradicí, v devadesátých letech nově vznikající nadační formy, jako jsou kupříkladu občanské nadace, dokazují, že nejde o „rigidní přežitek doby“, ale naopak instituce, které jsou sto přizpůsobovat se měnícím se potřebám dneška. Ačkoliv rozsáhlejší veřejná debata o roli nadací ve společnosti probíhá počínaje cca druhou polovinou devadesátých let, důkladnější kritická, reflexe dosud chybí (Strachwitz, 2005 44-45). Jen ta totiž může zabránit tomu, aby byly nadace do budoucna vnímány, případně se začaly samy chovat jako *„kvazi veřejné fondy, nikoliv aktéři občanské společnosti“* (Adloff et al., 2007:174).

3. TYPOLOGIE NADACÍ

3.1 Pojem nadace v německém kontextu

Nadační sektor v Německu může očím neuvyklým, a co teprve ve srovnání s „přehlédnutelnou" českou komunitou nadací, zprvu připadat jako nepřehledná změť organizací, které sledují značně rozlišné cíle, a natolik se liší svou velikostí, formou a rozsahem činnosti, že pro ně lze jen těžko použít souhrnné označení. Pro jistou „variabilitu" tohoto pojmu ostatně svědčí i fakt, že nadace není definována v právních řádech řady zemí, a i proto se může její pojetí v jednotlivých národních kontextech posouvat. Je-li kupříkladu v zemi s velmi dlouhou a rozšířenou tradicí filantropie, jakou jsou USA, zdaleka nejrozšířenějším typem, a tedy do jisté míry synonymem nadace, nadace grantující,[24] pak v případě Německa se nabídne pohled na nadační sektor mnohem různorodější, který některé autory vede dokonce k tvrzení, že *„ ... překládat německý výraz pro nadaci ‚Stiftung' do angličtiny jako ‚Foundation' je ve skutečnosti značně zavádějící"* (Adloff et at., 2007: 172).

V Německu existuje kromě grantujících nadací také tradičně velmi početná skupina nadací operujících, tedy takových, které realizují vlastní projekty, případně provozují vlastní zařízení. Zanedbatelná není ani role státu jako zřizovatele soukromoprávních i veřejnoprávních nadací (Toepler, 1996: 27). Pojmová odlišnost plynoucí z rozdílného národního kontextu je patrná na příkladu Smithsonian Institute[25] ve Washingtonu D.C., renomované vědecko-výzkumné a muzejní instituce, která není v USA běžně chápána jako součást nadačního sektoru, zatímco v Německu má řada podobně zaměřených organizací právě formu veřejnoprávní nadace (ibid.: 27-28). To, že i v České republice dobře známý diskontní prodejce potravin Lidl zní celým názvem Lidl Stiftung GmbH & Co.KG.,[26] pak mnohdy poněkud zmatečnou situaci jen dokresluje.

Ačkoliv je i vzhledem k chybějící definici v zákoně pojem nadace v německém prostředí používán k označení různých právních forem, a je tedy ze všeho nejvíc „zastřešujícím" označením pro právnické osoby soukromého, veřejného i církevního práva,

[24] V angličtině grantmanking, resp. private independent foundation.
[25] Smithsonian Institute byl založen v roce 1846 zákonem amerického Kongresu z pozůstalosti anglického vědce Jamese Smithsona, a je dnes největší muzejním komplexem na světě.
[26] Jde o zvláštní formu komanditní společnosti (KG), kdy komplementářem (ručitelem) není konkrétní osoba, ale právě společnost s ručením omezeným (GmbH).

přece jen je v případě tzv. samostatné nadace soukromého práva (rechtsfähige/selbständige Stiftung bürgerlichen Rechts) možno hovořit o prototypu nebo také klasické nadaci (Wigand et al. et al., 2007:35), od které se následně odvozují další zvláštní formy jako jsou nadace občanské nebo rodinné. Právní úprava soukromoprávní nadace, jakožto v Německu vůbec nejčastěji zastoupené právní formy (Mercker, 2005:210), je obsažena v §§ 80 – 88 občanského zákoníku. Každý pokus o typologii nadačního sektoru proto může zákonitě vycházet z různých hledisek – jako kritérium tak lze použít způsob naplňování účelu, zvolenou právní formu, resp. oblast působení či zřizovatele nadace.

3.2 Způsob naplňování účelu nadace: grantující vs. operující nadace

Zákonodárce vymezuje nadace na základě třech centrálních pojmů, a sice jmění nadace, účelu, za kterým je nadace založena, a organizační struktury, která umožňuje naplňování účelu nadace (Toepler, 1996:28). Nadace sdružují majetek, který využívají k dosahování dlouhodobých, ve statutu uvedených, cílů. Ve stanovách musí být rovněž uveden způsob, jakým bude nadace svého účelu dosahovat. Nadační jmění spolu s druhem činnosti dle Toeplera představuje dvě stěžejní charakteristiky různých typů nadačních subjektů (ibid.). Organizační struktura je potom znakem odvozeným. Na základě povahy jmění nadace je možno odlišit tři nadační formy:

- nadace, které mají kapitál ve formě instituce,
- nadace s kapitálovým majetkem, a
- nadace bez vlastního nadačního jmění. Viz Schéma 1.

Schéma 1. Formy nadací

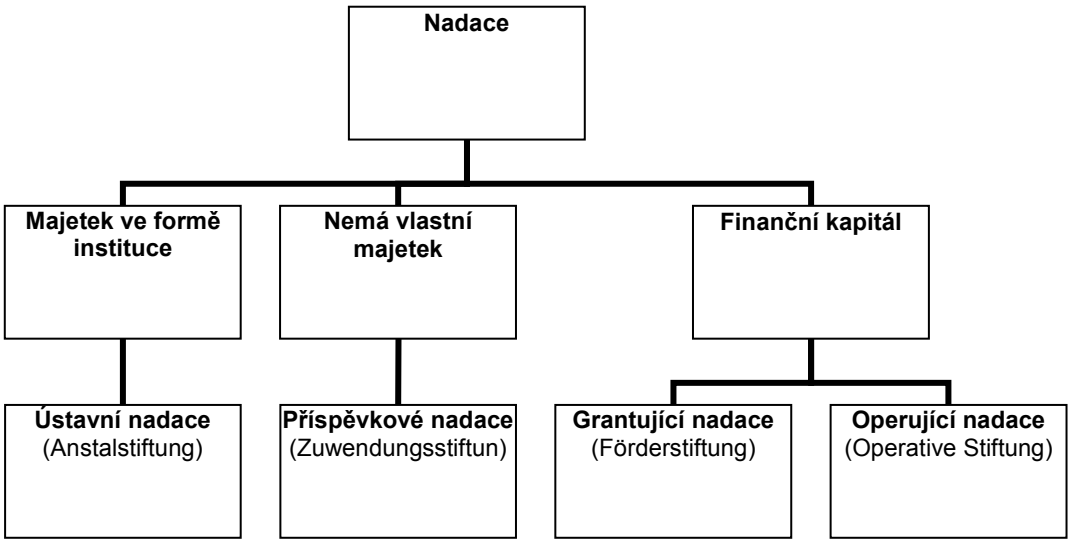

Zdroj: Toepler, 2000

Způsob, jakým nadace naplňují své cíle, může být dvojího charakteru: ve své podstatě nadace buď realizují vlastní projekty, nebo podporují další subjekty. Rozlišení na operující (operativ) a podporující nadace (fördernd) nám pak spolu s výše uvedeným kritériem povahy nadačního jmění umožní vymezit čtyři ideálně-typické formy nadací (viz Tabulka 1).

Tzv. *příspěvkové nadace* (Zuwendungsstiftung) jsou příkladem nadací bez vlastního jmění, přičemž mohou být jak soukromého, tak veřejného charakteru. Na straně privátní se takové nadace často věnují fundraisingu s jedním konkrétním cílem. Například za účelem získání finančních prostředků na obnovu slavného drážďanského Frauenkirche, který byl zcela zničen za 2. světové války při náletu spojenců, byla založena nadace Stiftung für Aufbau der Frauenkirche, přičemž z celkem získané sumy 180 miliard Euro pocházely celé tři čtvrtiny ze soukromých darů. Příkladem nadace veřejného charakteru patřící do této podskupiny pak může být státem založená Alexander von Humboldt Stiftung, jež podporuje mezinárodní spolupráci v oblasti výzkumu, a kterou stát de facto využívá jako nástroj snadnějšího (pře)rozdělování prostředků (ibid.: 28-29). V praxi je často obtížné jasně rozlišit tento typ nadací od (podporujících) spolků či státních orgánů (ibid.: 29).[27]

[27] Ostatně z hlediska právní formy je výše uvedená nadace právě (registrovaným) spolkem. Více o tomto typu nadací viz dále.

Ústavní nadace (Anstaltstiftung), jež jsou co do historie nejpůvodnějším nadačním typem, především provozují muzea, nemocnice, či vědecké ústavy – tedy v širokém slova smyslu zařízení sloužící obecnému prospěchu. Ohledně jejich financování je třeba podotknout, že se mnohem více než na výnosy z vlastního jmění zpravidla spoléhají na vybírání poplatků za služby, dary a na dotace z veřejných rozpočtů (ibid.: 29).

Kapitálové nadace obecně financují svou činnost výnosy z nadačního jmění. V rámci této dnes zdaleka nejpočetnější skupiny nadací je možné rozlišit dvě nadační formy. Jedná se o *nadace grantující* (Förderstiftung)[28] a *nadace operující* (Operativstiftung). Grantující nadace poskytují nadační příspěvky třetím (fyzickým či právnickým) osobám. Potenciální příjemci musí odpovídat skupině vymezené ve stanovách nadace, a podpora pak probíhá na smluvním základě (ibid.: 30). Operující, nebo také projektové, nadace (ibid.: 30-31) pak zpravidla realizují vlastní programy. Zvláště menším, na konkrétní projekty zaměřeným, nadacím, může chybět potřebný finanční kapitál (resp. poskytuje příliš nízké výnosy). I proto se operující nadace často také spoléhají na vybírání příspěvků, případně spolupracují s dalšími subjekty (ibid., 31).

Tabulka 1. Typologie nadací dle jmění nadace a druhu činnosti

JMĚNÍ NADACE	instituce	finanční kapitál	nemá
ZPŮSOB NAPLŇOVÁNÍ ÚČELU	ústavní	operující	--
Vlastní programy			
Podpora	--	grantující	příspěvkové

Zdroj: Toepler, 1996

I zde je nutno mít na paměti, že se jedná o ideálně-typické zjednodušení, přičemž existuje řada smíšených či hraničních typů. Rainer Sprengler z berlínského Maecenata Institutu uvádí čtyři možné varianty: nadace výlučně grantující, které na smluvním základě pouze rozdělují příspěvky třetím stranám; nadace výlučně operující, které například provozují domovy důchodců; nadace v jedné oblasti své činnosti operující, v druhé grantující; nadace v obou oblastech činnosti operující i grantující zároveň (Sprengler, 2005:114). Ve statistikách jsou přitom poslední dvě možnosti souhrnně uváděny pod

[28] V dalším textu převážně používám pro Förderstiftungen v českém prostředí ustálený překlad grantující (z anglického grantmaking), ačkoliv doslova přeloženo se jedná o podporující nadace.

pojmem „nadace současně grantující a operující“ (ibid.: 114). Do značné míry tradiční představa o nadacích jako o *„mašinách na peníze, které rozdělují lidem a na projekty“* (ibid.: 114), pak vezme za své čtením statistik. Údaje z roku 2007 totiž jasně poukazují na význam, jenž mají v rámci německého nadačního sektoru nadace operující. Jejich podíl dosahuje 22 % v případě nadací výhradně operujících, a přičteme-li nadace, které operují z části, dostaneme se již ke 40 % (ibid.). Viz následující graf.

Graf 3. Operující a grantující nadace

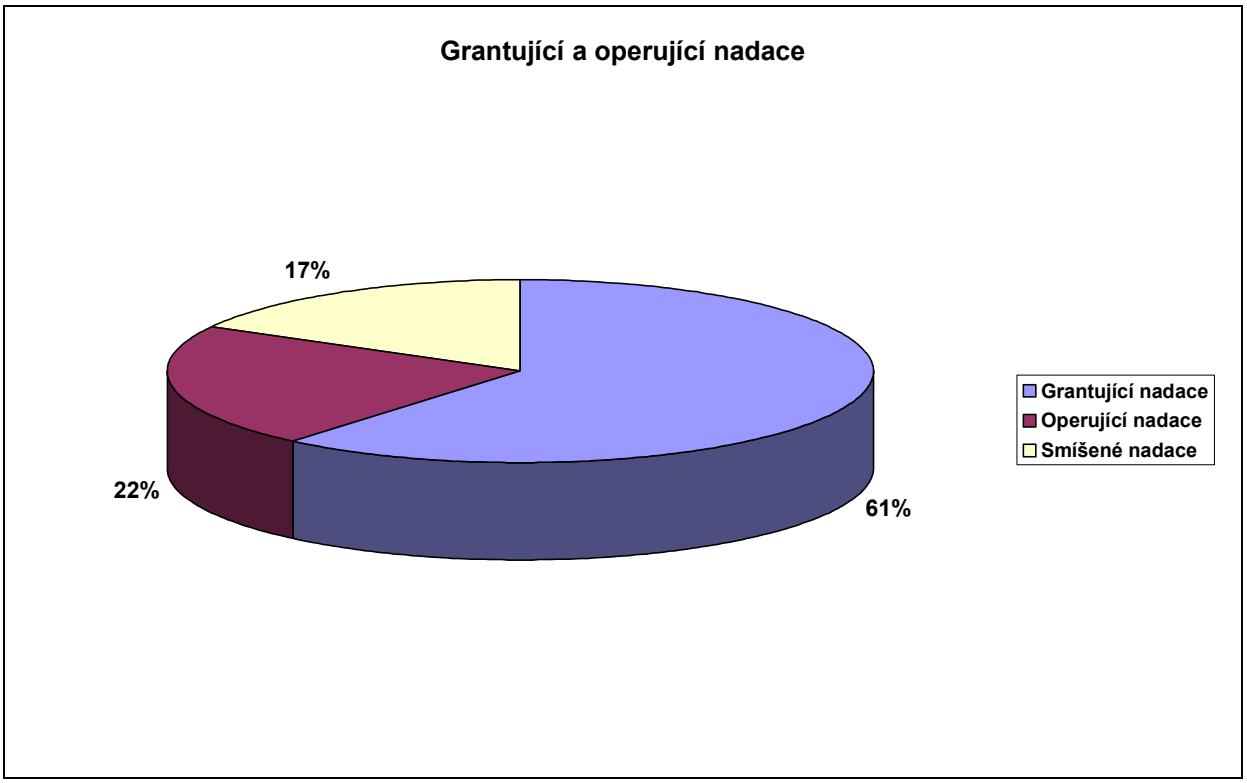

Zdroj:Sprengler, 2005

Striktní rozlišování dvou uvedených nadačních typů bude do budoucna v souvislosti s nárůstem počtu smíšených nadací a ve výsledku tak rozostřující se, ostatně v praxi již překonané, dichotomii, jen obtížnější (Adloff, 2005:140).[29] Uvažuje se o vhodnějších kritérií členění nadací, kupříkladu s ohledem na cílovou skupinu, funkci či tématický záběr činnosti nadací, která by byla v souladu se zavedenou typologizací ostatních neziskových subjektů. V tomto směru by mohlo být nápomocné, jak dále uvádí Adloff, držet se rozlišení veřejně prospěšných organizací používané Evropskou komisí, jež rozlišuje neziskové organizace podle toho, zda poskytují služby, zastupují zájmy občanů,

[29] Ostatně rozdíl mezi nadacemi grantujícími a operujícími explicitně nečiní ani zákonodárce. Dané rozlišení je možno nepřímo odvozovat z příslušných ustanovení daňového řádu (ibid.: 134-135).

zprostředkovávají účast, a na svépomocné skupiny. Oproti způsobu naplňování účelu organizací, jenž nám téměř nic nesdělí o tom, co ve skutečnosti dělají, je zde kladen důraz právě na výstup jejich činnosti (ibid.: 139).

3.3 Právní formy nadací

3.3.1 Veřejnoprávní a soukromoprávní nadace

Ustoupila-la v úvodu této kapitoly zmiňovaná různorodost německého nadačního sektoru poněkud do pozadí, další zvolené kritérium, a sice členění podle existujících právních forem, bude v kontrastu s „jednoduchou" českou právní úpravou nadací jistě dostatečně průkazné. Zřizovateli nadací mohou být v Německu stejně jako v České republice fyzické i právnické osoby, resp. skupiny osob. Zatímco dle českého právního řádu vznikají nadace jako subjekty soukromého práva, německá legislativa zná i nadace založené podle práva veřejného,[30] jimž je právní subjektivita přiznána autoritativně, tj. zákonem nebo správním předpisem na základě zákona (Ronovská, 2004:15). Příkladem *veřejnoprávních nadací*, které narozdíl od nadací soukromého práva i po svém založení podléhají vůli zřizovatele, a ve svém důsledku je proto nelze chápat jako součást občanské společnosti (Adloff, 2007:174), jsou *státní, komunální* a *církevní nadace*. Zřizovatel, ať již se jedná o orgány státní správy či místní samosprávy, který za účelem naplňování veřejných zájmů volí formu (veřejnoprávní) nadace, si ponechává roli „správce" nadace a právnickou terminologií řečeno nadaci využívá mimo jiné k nepřímému výkonu státní správy (Wigand et al., 2007:40). Konkrétní formy nadací veřejného práva jsou velmi rozmanité. Veřejnoprávní nadací je kupříkladu světoznámá Berlínská filharmonie, Univerzita Johanna Wolfganga von Goethe ve Frankfurtu nad Mohanem (shodou okolností i Viadrinská univerzita v brandenburském Frankfurtu nad Odrou), či Nadace připomínka, odpovědnost, budoucnost zřízená v roce 2000 spolkovým sněmem za účelem odškodnění nuceně nasazených za druhé světové války.[31]

[30] Právní řád v Německu je stejně jako v ČR založen na rozlišení mezi soukromým právem, jenž reguluje vztahy a povinnosti jednotlivců a soukromých právnických osob a právem veřejným (tj. správním, finančním a církevním právem) regulujícím vztahy mezi jednotlivci, státem a veřejnoprávními korporacemi.
[31] Prostřednictvím Česko-německého fondu budoucnosti jakožto partnerské organizace bylo v ČR do konce roku 2006 z těchto prostředků rozděleno 209 miliónů Euro.

Církevní nadace (Kirchliche Stiftung),[32] jež sledují výlučně nebo převážně církevní cíle, jsou organizačně propojeny s konkrétní církví jako svým zakladatelem a současně dozorcem. Tyto starobylé instituce, jež jsou i v současné době v Německu stále velmi rozšířenou formou, mohou být zakládány i podle soukromého práva. Téměř každá katolická či evangelická fara má dnes vlastní nadaci, takže celkově se jejich počet pohybuje okolo 100 000 (Adloff, 2007:176).[33] Mezi církevní účely patří kromě naplňování slova Božího a šíření víry také výchova, vzdělávání a sociální péče na straně jedné, a správa církevního majetku a zaopatření duchovních i zaměstnanců na straně druhé.[34] Církevní nadace tak mohou hrát roli jak „pouhého" vlastníka církevních budov, tak velmi významného poskytovatele (sociálních) služeb (Strachwitz, 2005:43).

Mezi nadace veřejného práva patří dále *komunální nadace*, které zakládají obce (Gemeinde) nebo jiné územně samosprávné celky.[35] Orgány místní samosprávy zároveň zůstávají správcem komunálních nadací, pokud není uvedeno ve stanovách jinak (Wigland, 2007:40), a nepodléhají státnímu dozoru; ten nad nimi vykonává příslušný správní úřad. Komunální nadace není možné zaměňovat za nadace občanské, které, ač rovněž často regionálně zaměřené, jsou zásadně odlišným typem nadací, jenž již patří mezi nadace soukromého práva. Na závěr je nutno podotknout, že stát se jakožto zřizovatel nemusí omezovat na veřejnoprávní nadace, naopak, stále častěji volí právě formu nadace zřizované podle soukromého práva (Toepler, 1996:125). Stát tak například v roce 1961 figuroval jakožto zřizovatel Nadace VolkswagenStiftung, kdy byly jako majetkový vklad použity výnosy z privatizace státního podílu (ibid.). I když by název mohl naznačovat, že se jedná o tzv. podnikovou nadaci, Volkswagen Stiftung je dnes z hlediska objemu rozdělených prostředků největší obecně prospěšnou nadací soukromého práva v Německu (Stiftungen, 2009).

Soukromoprávní nadace nebo také nadace občanského práva (Stiftungen bürgerlichen Rechts) jsou v Německu zdaleka nejčastější právní formou, a jak bylo uvedeno výše, představují zároveň prototypem německé nadace. Jejich právní úprava je

[32] Církevní nadace podléhají církevnímu právu, a někteří autoři je proto krom soukromoprávních a veřejnoprávních nadací uvádí jako samostatnou skupinu (Toepler 1996:125). Ač značně autonomní, přesto mají církve veřejný status, proto je zde explicitně jako samostatný subsektor neuvádím.
[33] V tomto směru tvoří církevní nadace zdaleka nejpočetnější skupinu nadací.
[34] Jde o tzv. Pfündersstiftungen, neboli prebendní nadace.
[35] Nejnižší jednotkou územní samosprávy jsou v Německu obce (Gemeinde), mezistupeň mezi spolkovými zeměmi pak tvoří okresy (Landkreis) a kraje (Bezirk).

obsažena §§ 80 – 88 občanského zákoníku,[36] kromě toho jsou práva a povinnosti nadací ošetřeny v právních předpisech spolkových zemí. Přes různorodá zaměření a způsoby naplňování účelu nadacemi soukromého práva je možno uvést následující hlavní charakteristiky, které jsou závazné i pro všechny odvozené formy nadací: vznik nadace je vázán na tzv. nadační akt (Stiftungsgeschäft), což je dokument, ve kterém zřizovatel formálně uvede svůj úmysl založit nadaci, a zároveň na uznání (Anerkennung) příslušným státním orgánem. Pro naplňování svého poslání nadace využívá výnosy z nadačního jmění, jinými slovy nutným předpokladem je dostatečný vstupní kapitál (Rotenham, 2005:308). Nadace občanského práva dále dle své místní působnosti podléhají dozoru ze strany státu, který dbá především na to, zda nadace naplňuje své ve stanovách uvedené poslání. Role státního orgánu se přitom omezuje na čistě právní náležitosti, do samotného fungování nadace, například do výběru příjemců nadačních příspěvků, dozorce nezasahuje (Adloff, 2007:175).

3.3.2 Nadace soukromě a obecně prospěšné

V rámci této „klasické“ skupiny nadací lze dále vymezit dvě hlavní podskupiny, a sice podle sledovaného zájmu. Kromě soukromoprávních nadací, které sledují obecně prospěšný účel, umožňuje německá právní úprava rovněž zřizování nadací občanského práva za účelem podpory soukromého zájmu. Příkladem takových nadací jsou nadace rodinné a podnikové, zkrátka takové, které sledují prospěch v rámci přesně vymezené skupiny. Pro pořádek je nutno podotknout, že německá terminologie zde není jednotná, a fakt, že např. spolkové země Bavorsko a Bádensko-Würtenbersko pro nadace sloužící obecným zájmům používají označení veřejná nadace (öffentliche Stiftung[37]), může působit matoucím dojmem, resp. vést ke snadné záměně s nadacemi veřejného práva. Nicméně přízvisko „veřejná“ v tomto případě neodkazuje na právní formu nadace, ale má právě a pouze zdůraznit to, že nadace sleduje nikoliv privátní, ale veřejný resp. obecný zájem (Wigand et al., 2007:36). Ač je převážnou většinu těchto nadací možno označit jako obecně prospěšné (gemeinnützig), automaticky nelze mezi veřejnou nadaci a obecně prospěšnou nadaci klást rovnítko. Status obecné prospěšnosti, a tedy nárok na daňové úlevy, je nadaci přiznán nikoliv souběžně s jejím vznikem, ale až rozhodnutím příslušného

[36] Podrobně o příslušných paragrafech zákona v následující kapitole o právním prostředí pro nadace.
[37] Celé označení zní öffentliche Stiftung bürgerlichen Rechts.

finančního úřadu, který zhodnotí, zda nadace sleduje cíle, které podle ustanovení daňového řádu (Abgabe Ordnung) přispívají k obecnému blahu (Strachwitz 2005:43).

Jak bylo uvedeno výše, tzv. *soukromě prospěšné* (privatnützig) nadace česká právní úprava nezná. Charakteristickým znakem, který odlišuje *rodinné nadace* od ostatních nadačních typů, je to, že zcela anebo zčásti slouží zájmu jedné nebo více konkrétních rodin (Wigand et al., 2007:37). Prvořadým účelem rodinné nadace je zabezpečení rodinných příslušníků stejně jako budoucích generací, k čemuž využívá výnosy z nadačního jmění. Způsoby, jakým dosahují rodinné nadace svého poslání, mohou být velmi odlišné (Mercker, 2005:330). Konkrétní cíle se pohybují od zajištění co nejlepšího vzdělání rodinným příslušníkům, soudržnosti rodiny do budoucna, péče o rodinné tradice či majetek (ibid.). Rodinné nadace v podstatě představují zvláštní formu uložení majetku, které má řadu výhod. Předně zamezuje „roztříštění“ rodinného jmění v případném dědickém řízení a zároveň s ohledem na předpoklad „věčného trvání“ nadace umožňuje zakladateli pojistit si uskutečnění své vůle do budoucna. Forma rodinné nadace se proto nabízí jako smysluplné řešení všude tam, kde je cílem zachování celistvosti majetku; klasickým příkladem mohou být umělecké sbírky. Je přitom na zřizovateli, zda zvolený způsob správy nadačního jmění, který musí být specifikován ve stanovách, současně ponechá dostatek případného „manévrovacího prostoru“ (ibid.).

Ačkoliv se rodinných nadací jakožto na soukromý prospěch zaměřených subjektů netýkají úlevy na daních, kterých se těší nadace obecně prospěšné, přesto může svému zřizovateli tato nadační forma určité daňové výhody přinášet. Mají-li totiž rodinné nadace ze zákona povinnost zdanit jednou za třicet let veškerý majetek (Erbersatzsteuer), přičemž sazby jsou staveny tak, jako když (fiktivně) dědí dva přímí potomci (tzv. první daňová třída), pak je tento způsob uchování majetku z hlediska výše daně výhodnější než v případě daně dědické, kterou musí odvádět vzdálenější příbuzní nebo osoby bez rodinné spřízněnosti (Wigand et al. et al., 2007:37). Kromě povinnosti odvádět daně se rodinné nadace od nadací obecně prospěšných liší mírou, jakou je nad nimi (ne)uplatňován státní dozor. Ač je tato problematika ponechána v pravomoci spolkových zemí, a nelze tedy úplně zobecňovat, jsou rodinné nadace zpravidla zcela nebo částečně státního dozoru zproštěny; ten si, byť v minimální míře, ponechává např. Berlín a spolková země Brandenbursko (ibid.).

Odhadovaný počet rodinných nadací se dnes pohybuje mezi 500-700 a zahrnuje širokou škálu subjektů od malých nadací, které spravují rodinný majetek, přes nadace, které jsou většinovým vlastníkem významných soukromých podniků, až po nadace, jejichž tradice se počítá na staletí a počet osob, jejichž blaho nadace „obhospodařuje“ (tzv. destinatářů), pak dosahuje i tisíců (www.stiftungen.org). Právě v podnikatelské sféře se rodinné nadace těší čím dál tím větší oblibě (Mercker, 2005:332-333). Jmenujme například v „Top ten“ největších nadací figurující Bertelsmann Stiftung či Robert-Bosch Stiftung (ibid.). Vlastník si formou převedení části majetku na nadaci jednak pojistí budoucnost svého podniku, když ve své podstatě diverzifikuje způsob uložení kapitálu, a tedy snižuje rizika podnikání, jednak zajišťuje rodinné příslušníky, a konečně může sledovat obecný prospěch.

Variantou rodinných nadací jsou *podnikové nadace*, které mohou být zakládány jak s účelem sledování soukromých, tak obecně prospěšných účelů. Právní řád pojem podnikové nadace nezná, ostatně i „běžná“ řeč pro ně má řadu označení. Často se tak hovoří o živnostenských nadacích, nadacích jako nositeli obchodní společnosti aj. (Schlüter, 2005:315). Za jistého zjednodušení je možno rozlišovat dvě základní formy podnikových nadací*:* jednak jde o subjekty, které typicky sami podnikají, tj. doslova přeloženo jde o „nadace jako nositele podnikání“ (Unternehmenstägerstiftung), nebo se jako společník či akcionář podílejí na podnikání jiných právnických osob, např. komanditních či akciových společností. V takovém případě hovoříme o „nadaci jako nositeli podílu na podnikání“ (Beteiligungsträrgerstiftung). Nadace mohou jinými slovy figurovat jednak jakožto zřizovatelé obchodních společností, jednak jakožto jeden ze společníků. Společným zůstává v obou případech bezprostřední vliv, který nadace uplatňuje na danou obchodní společnost (ibid.).

Z hlediska zajištění kontinuity podnikatelských subjektů (Unternehmensnachfolge) má mnohem větší praktické uplatnění „podílnický model“ (Wigand et al. 2007:210). Pro úplnost je třeba dodat, že pod tímto označením nejsou myšleny nadace, které „pouze“ investují své jmění do akciových společností nebo GmbH za účelem zhodnocení kapitálu, přičemž se účely obou subjektů rozcházejí. Naopak, v „ideálním“ případě je nadace podílníkem takové společnosti, jejíž oblast působení se protíná s posláním nadace (Schlüter, 2005:320). Typické příklady představují četná zdravotnická, ale i vzdělávací a kulturní zařízení. V Německu dnes existuje řada muzeí, divadel ale i škol, které mají formu

kapitálových společností, nejčastěji GmbH, ve kterých figurují jako jeden z ručitelů právě nadace (ibid.).

Druhým velmi rozšířeným typem podílnického vztahu jsou tzv. Stiftung & Co. KG, neboli komanditní společnosti, kdy nadace jakožto jediný ze společníků, tzv. komplementář, ručí celým svým jměním,[38] a současně přebírá řízení podniku (Wigand et al. et al., 2007:210-211). V praxi je běžné, že se komplementářem stává rodinná nadace, a tzv. komanditisté, tj. společníci, kteří ručí jen do výše svého nesplaceného vkladu, bývají rodinní příslušníci, případně další společnosti. Právě striktní oddělení majetku od vlastního řízení podniku má bez ohledu na individuální zájmy dalších generací zajistit kontinuitu podniku (ibid.: 213). Příkladem této formy podnikových nadací je Lidl Stifung & Co.KG, která vstoupila v roce 2003 na český trh, nebo Schickendanz Holding-Stiftung & Co. KG., pod níž mimo jiné spadají obchodní domy Karstadt a zásilková služba Quelle.

I když se dnes podnikové nadace těší velké oblibě, můžeme v německém nadačním sektoru narazit i případy nadací, které, ač původně založeny jako nadace rodinné s kapitálem ve formě obchodní společnosti, se svých podnikatelských aktivit vzdaly, a dnes fungují výlučně jako nadace obecně prospěšné. Příkladem je frankfurtská Hertie Stiftung, která svůj podíl na obchodech Karstadt prodala v roce 1998 právě skupině Schickendanz,[39] a dnes nemá žádné další vazby na podnikání. O dva roky později došlo navíc k rozdělení původní Hertie-Familienstiftung a Gemeinnützige Hertie-Stiftung, která je dnes subjektem zcela samostatným, ač se i nadále v souladu s původním záměrem svého zřizovatele Georga Karga (1888-1972) věnuje mimo jiné podpoře výzkumu v oblasti neurologie.

Podle posledních údajů je možno jako *obecně prospěšné* označit až 98 % německých nadací (Strachwitz 2005:43). V běžné řeči je obecná prospěšnost (Gemeinnützigkeit) často chápána jako ekvivalent osvobození od daní (Hartmann 2005:381-382), které vyplývá z ustanovení §§ 51 - §§ 68 daňového řádu (viz Příloha 3). Zvýhodněný daňový režim (steuebegünstigt) mohou uplatňovat právnické osoby, jež sledují dle rozlišení zákonodárce obecně prospěšné, dobročinné a církevní účely. *Obecně prospěšné účely* v úzkém slova

[38] Komanditní společnost je obchodní společnost, kde alespoň jeden společník ručí za její závazky celým svým jměním (tzv. komplementář), ostatní jen svými nesplacenými klady (tzv. komanditisté). V ČR jde o poměrně málo frekventovaný typ obchodní společnosti.
[39] Dědička společnosti Madeleine Schickendanz (*1943) je jednou z nejbohatších Němek; celková hodnota jejího majetku byla v roce 2008 odhadována na 3,9 miliard dolarů.

smyslu sledují ty nadace, které se přímo a výlučně věnují podpoře obecného blaha v materiální, duchovní nebo mravní oblasti. V §§ 52 AO jsou jako obecně prospěšné účely mimo jiné uvedeny: podpora vědy a výzkumu, vzdělávání, umění a kultury, ochrany životního prostředí, podpora modelářství, kynologie, zahrádkářství a „samozřejmě" sportu[40] *Dobročinné účely* zahrnují nezištnou podporu osob, které jsou s ohledem na svůj zdravotní stav či finanční nesoběstačnost odkázány na pomoc druhých; *církevní účely* jsou pak vymezeny jako podpora církevních společností, jež jsou samostatnými právnickými osobami (AO §§ 52-54). O status obecné prospěšnosti, a z něj vyplývající osvobození od daně, musí nadace požádat příslušný finanční úřad, který vzhledem k neexistenci *„ .. .konkrétního orgánu, který by definovat požadavky na daňové zvýhodnění, tj. autoritativně zodpověděl otázku, co je obecný prospěch ... "* (Adloff, 2007:175), zůstává jedinou a konečnou instancí s rozhodovací pravomocí. O poznání kritičtěji formulováno, je uznání obecně prospěšného statusu zcela v jeho libovůli (Strachwitz, 2000).[41]

Z hlediska právních forem mohou být obecně prospěšnými nadacemi jak klasické nadace občanského práva, tak také nesamostatné, tzv. svěřenské nadace (Treuhandstiftungen). Obecně prospěšné účely pak zpravidla sledují i nadace občanské, komunální, církevní, stejně jako další specifické formy nadací, tzv. Stiftungs-GmbH a Stiftungsverein. *Občanské nadace* tvoří dnes v Německu nejrychleji rozvíjející se podskupinu nadací (Wigand et al. et al., 2007:38), což je možno přičítat jak reformě nadačního práva z roku 2002, která umožnila zakládání dalších nadačních typů, tak jistě i celkově příznivému kontextu občanské angažovanosti, jejímž jsou občanské nadace exemplárním projevem (Kappe, 2000:264). Jejich leitmotivem je umožnit co největšímu počtu občanů a soukromých firem společně se angažovat v zájmu dosažení obecně prospěšných a zároveň místně (zpravidla územím obce) vymezených cílů. Tyto nadace, které bývají označované také jako nadace „občanů pro občany" (Gemeinsam, 2008:5) de facto vytvářejí platformu pro iniciativu jednotlivců, kteří osamoceně stojíc nedisponují dostatkem finančních prostředků, ale i času, možností či potřebných kontaktů.

[40] Co všechno se pod pojmem sport skrývá zákon nespecifikuje; konkrétní je zákonodárce jen v jednom případě: „šach platí jako sport" (AO, § 52 odst.2).
[41] Podrobněji k problematice obecné prospěšnosti a daňovým úlevám v kapitole 4. Právní prostředí pro nadace.

3.3.3 Svěřenské nadace: nadace bez právní způsobilosti

Ač z hlediska jejich právních aspektů zůstávají *svěřenské nadace* stále nadačním typem spíše sporným,[42] těší se dnes v praxi oblibě srovnatelné s občanskými nadacemi (Rotenhan, 2005:311). Společným jmenovatelem obou dvou odlišných typů je to, že pro jejich založení a počáteční činnost postačí menší vstupní kapitál (ibid.). V úvodu publikace *Nadace v teorii, právu a praxi* Ruppert Strachwitz vysvětluje důvod shodné akcentuace obou typů v tomto obsáhlém sborníku, a de facto nastírá jejich význam v německém nadačním sektoru, takto: *„Nadace bez právní způsobilosti (nesamostatná, svěřenská nadace) byla navzdory své starobylé tradici po tak dlouhou dobu nevlastním dítětem nadačního sektoru, že si snaha o její formální rehabilitaci vyžádala značného úsilí. Občanské nadace jsou naproti tomu v mnoha ohledech ještě stále novinkou, a přestože dnes k tomuto tématu nechybí odborná literatura, bylo třeba nabídnout co nejobšírnější popis.“* (Strachwitz, 2005:3).

Svěřenská nadace nemá vlastní právní subjektivitu, tj. není samostatným nositelem práv a povinností, což ostatně vede některé autory k tomu, že ji nepovažují za *„ ... nadaci ve vlastním slova smyslu“* (Wigand et al. et al., 2005:37). To, čím se svěřenské nadace v prvé řadě odlišují od nadací jakožto samostatných právnických osob ustanovených v §§ 80 BGB, je způsob jejich vzniku. Svěřenská nadace je z občansko-právního hlediska smlouvou, kterou při jejím založení uzavírá zřizovatel s tzv. fiduciářem,[43] tj. „nositelem“ práv a požitků vyplývajících z užívání smluvně převedeného majetku, který dále spravuje v souladu s účelem (velmi často obecně prospěšným) stanoveným zřizovatelem. Narozdíl od ostatních již zmíněných typů nadací tedy nevzniká samostatná právnická osoba, ale pouze a právě smluvní vztah mezi zřizovatelem a fiduciářem, kterým může být jak jednotlivec, tak právnická osoba (Meyer, 2005:229). Majetek, jenž na něj byl z vůle zřizovatele převeden, musí fiduciář uchovat a spravovat odděleně od svého vlastního jmění. Je-li svěřenská nadace z hlediska občanského práva smlouvou, pak z hlediska práva daňového je ji možno chápat již jako ekvivalent klasické nadace. Platí pro ni totiž stejný

[42] Svěřenská nadace není v německém právu kodifikována. Vzhledem k její dlouhé tradici, dobrým zkušenostem s touto nadační formou, a širokou škálou možných úprav svěřenského vztahu v praxi, dnes panuje konsensus, že její právní úprava není nutná (Meyer 2005:235).

[43] Svěřenství,lat. fideicommissum, angl. trust, je starobylý institut, kdy je určitý majetek závětí vyčleněn k užívání a požívání stanoveným osobám. Institut svěřenství je platnému českému právu neznámý, zrušen bylo v Československu zákonem č.179/1924 Sb.

daňový režim, tj. v případě, že sleduje obecně-prospěšné cíle, může požádat finanční úřad osvobození od daní (Wigand et al. et al., 2007:40).

Tento v praxi velmi rozšířený nadační typ nabízí oproti klasické nadaci řadu výhod především zřizovatelům, kteří nedisponují rozsáhlým kapitálem. Jeho minimální výše totiž není nijak stanovena.[44] Zároveň je však třeba, aby počáteční vklad zajistil smysluplné fungování nadace do budoucna, neboť i svěřenská nadace svou činnost financuje právě z výnosů z nadačního jmění (Rotenhan, 2005: 312). Bývá zvykenm, že minimální vhodnou výši počátečního kapitálu stanoví „potenciální" fiduciář s ohledem na povahu nadační činnosti, která musí být v souladu s předpokládanou finanční náročností (ibid.). Vzhledem k tomu, že ke zřízení svěřenské nadace není třeba státního povolení, se procedura jejího založení ve výsledku může počítat jen v řádu dní (Wigand et al. et al., 2007:39). Svěřenské nadace ani nadále nepodléhají státnímu dozoru, a státního povolení není třeba ani v případě změny stanov či zrušení nadace.

S výše uvedeným nadačním typem je úzce spojen pojem tzv. *zastřešující nadace* (Dachstiftung), která sama spravuje zpravidla několik svěřenských nadací, případně fondů, jinými slovy umožňuje pod svou záštitou fungování nesamostatným subjektům. Svěřenské nadace vlastně rozšiřují možné způsoby individuálního dárcovství. Je jen na konkrétní osobě, zda se rozhodne přispět zastřešující „matce" jako takové, do konkrétních nadací nebo tematických fondů, či zda konečně využije možnost založení vlastní nesamostatné nadace právě v rámci etablované zastřešující organizace. Jako zastřešující nadace funguje i řada občanských nadací. Kupříkladu Bürgerstiftung Dresden založená v roce 1998 jako první nadace svého typu v bývalém východním Německu, dnes zastřešuje celkem 15 nesamostatných nadací[45] a 11 fondů (www.buergerstiftung-dresden.de).

3.3.4 Stiftungsverein a StiftungsGmbH

Aby byl obraz nadačního sektoru v Německu co možná úplný, je třeba zmínit i další dvě organizační formy, které v jistém slova smyslu klamou tělem. Jsou-li v německém právním řádu nadace definovány jako sdružení majetku, tj. nečlenské organizace, pak se

[44] To sice obecně platí i v případě samostatných nadací, nicméně řada spolkových zemí minimální požadovanou výši vkladu stanovuje (obvykle 50 000 Euro).
[45] Mezi nim např. Seniorakademie Wissenschaft und Kunst, která se věnuje vzdělávání seniorů, či George-Bähr Stifung nesoucí jméno stavitele drážďanského Frauen Kirche, která dnes přispívá na jeho provoz a podporuje výzkum v oblasti památkové péče.

v případě značně rozšířených tzv. „náhradních forem“[46] (Mues, 2005:241) překvapivě jedná o sdružení fyzických či právnických osob, tj. organizace založené právě na členském základě. Konkrétně jde nejčastěji o registrované spolky a společnosti s ručením omezeným, které, ač tomu jejich právní forma neodpovídá, používají ve svém názvu označení „nadace“, jež má odkazovat na charakter obecné prospěšnosti.[47] Důvody pro volbu uvedených právních forem a nikoliv právní formy nadace často mohou spočívat v úmyslu vyhnout se (byť často přeceňované) kontrole ze strany státu, a dalším případně pociťovaným „byrokratickým obstrukcím“ (Wigand et al. et al., 2007:39).

Stiftungsverein i StiftungsGmbH podléhají spolkovému, resp. obchodnímu právu, „náleží“ svým členům, resp. společníkům, a narozdíl od klasické nadace tak v důsledku nejsou *„otrokyní, ale pánem svého účelu“* (ibid.: 36). Ačkoliv řada příkladů z praxedokazuje, že nejde jen o prázdný právní konstrukt, ale naopak o účelné propojení podnikatelského úspěchu a dosahování obecně prospěšných cílů, poněkud problematičtějším, a jistě ne k celkově větší transparentnosti nadačního sektoru přispívajícím, se pak může jevit fakt, že přízvisko „nadace“ mnohdy nesou i ryze ziskové firmy, a to především za účelem zlepšení vlastního image (ibid.: 39, Mues, 2005:241). Společným jmenovatelem nadace a náhradních forem v jejich ideální podobě je způsob, jakým naplňují svůj účel, tj. výnosy z „nadačního“ jmění; oproti ideálně-typickému spolku a GmbH pak bývá vztah členů, resp. společníků, a původního „zřizovatele“, v zásadě uspořádán jako vztah svěřenský.

„Prominentním“ zástupcem těchto nadačních typů je i v ČR dobře známá Robert-Bosch Stiftung GmbH držící se na špici největších nadací v Německu, či Studienstiftung des deutschen Volkes e.V.[48] se sídlem v Bonnu, jež je jako vůbec nejstarší německá „stipendijní“ nadace známá i českým studentům a doktorandům hledajícím možnosti financování studia na německých univerzitách. Ze šesti politických nadací činných na spolkové úrovni je pak pouze jedna nadací v pravém slova smyslu (Friedrich-Naumann-Stiftung/FDP), zatímco ostatní mají právní formu registrovaných spolků.[49]

[46] V němčině Ersatzform.
[47] Situaci ovšem činí poněkud nepřehlednou to, že jako tzv. Stiftungs-GmbH se označují i některé podnikové nadace, které drží podíl na GmbH(viz výše).
[48] Stipendijní nadace německého národa.
[49] V německém spolkovém sněmu je dnes zastoupeno šest politických stran – SPD (tradiční sociální demokracie), CDU (konzervativní Křesťansko demokratická unie), její tradiční partner bavorská CSU (Křesťansko sociální unie), FDP (Svobodně demokratická strana), Bündnis 90/Die Grünen (němečtí zelení) a

Tzv. *politické nadace* (politische Stiftung), jež někdy bývají také označovány jako stranické (Partei-), či politickým stranám přidružené (Parteinahe -), jsou v rámci Evropy německou zvláštností. Jedná se o instituce, které jsou z právního hlediska na politických stranách nezávislé, tj. organizačně oddělené, a jež si na obecné rovině kladou za cíl podporu demokracie a šíření politického vzdělávání ve společnosti. Ve skutečnosti samozřejmě zastupují zájmy konkrétních politických stran. Každá ze stran v Bundestagu tak úzce spolupracuje se „svou" nadací, a podobný model funguje i na zemské úrovni (Andersen, Woyke, 2003). Viz následující tabulka.

Tabulka 2. Politické nadace v Německu

Nadace	Politická strana	Právní forma
Konrad-Adenauer-Stiftung	CDU	e.V.
Friedrich-Ebert-Stiftung	SPD	e.V.
Friedrich-Naumann-Stiftung	FDP	nadace
Heinrich-Böll-Stiftung	Grüne	e.V.
Hanns-Seidel-Stiftung	CSU	e.V.
Rosa-Luxemburg-Stiftung	Die Linke	e.V

Zdroj: vlastní

Poněvadž si většina politických nadací klade za oficiální cíle kromě podpory politického a společenského vzdělávání a podpory nadaných studentů také rozvoj mezinárodní spolupráce a porozumění, nepřekvapí, že všechny, až na Rosa-Luxemburg-Stiftung při postkomunistické Die Linke, mají své přímé zastoupení i v České republice, a jsou štědrými donátory řady českých organizací obvykle právě dle „stranického klíče".[50] Ostatně průměrný účastník některé z větších konferencí, jež se u nás konají, jistě již mohl zaznamenat logo jedné z těchto nadací vytištěné na podkladových materiálech.

Die Linke (Strana levice). Mezi další strany, které jsou pak zastoupeny v zemských sněmech (dnes v Sasku a Meklenbursku-Předním Pomořansku), patří NPD (Národně demokratická strana), která se hlásí k extrémní pravici.

[50] Například pravicoví Mladí konzervativci se mnohokrát těšili finanční podpoře Konrad-Adenauer-Stiftung, rovněž liberálně zaměřený Občanský institut pak uvádí mezi sponzory Hanns-Seidel-Stiftung a výčet by mohl pokračovat.

3.4 Další možná kritéria členění

Ve výčtu nadačních typů by bylo možno pokračovat podle řady dalších zvolených kritérií. Z hlediska *dosahu působnosti* tak můžeme odlišit nadace, které působí na území obce, regionu, spolkové země, nebo jsou činné na celospolkové, případně i na mezinárodní úrovni. Ačkoliv jsou nadace ve své podstatě založeny na myšlence „věčného" trvání, existují i nadace zakládané s předem vymezeným *časovým horizontem* své existence (Verbrauchsstiftungen),[51] kdy se důvod jejich existence „vyčerpává" spolu s dosažením stanoveného účelu. Nadace například využívají vložený kapitál například k financování opravy církevních budov, či k dosažení konkrétního výzkumného cíle, a jeho spotřebováním pak zanikají (Mercker, 2005:210-211). Kritérium časové posloupnosti je pak možno využít i při rozlišení povahy nadačního aktu jakožto vyjádření vůle zřizovatele založit nadaci. Nadace tak mohou být zřizovány buďto za života zakladatele (zu Lebzeiten), nebo po jeho smrti (von Todes wegen), tj. na základě závěti. První případ je přitom mnohem obvyklejší, neboť jasně nabízí řadu výhod především s ohledem na prosazení, resp. ochranu vůle zakladatele. Druhý případ s sebou naopak nese nebezpečí, že se při každodenním fungování nadace objeví problémy, na které zřizovatel v testamentu nepomyslel (ibid.: 211). Právě kritérium *zřizovatele* konečně umožní další rozlišení; zde se může jednat o soukromou osobu, podnik, veřejnoprávní společnost, spolek atd. K uvedeným kritériím s využitím dostupných statistických údajů více v Kapitole 4: Empirický profil nadací.

[51] Tj. doslova „spotřební" nadace; lepší, byť trochu zavádějící překlad, by mohl znít projektové nadace.

4. PRÁVNÍ PROSTŘEDÍ PRO NADACE

4.1 Základní legislativní rámec

Ačkoliv je označení „nadační právo“ v literatuře i v každodenní praxi zcela běžné, nejedná se o pojem s přesně, a na spolkové úrovni jednotně vymezeným, obsahem. Každá snaha o přehledné načrtnutí jeho základních charakteristik se proto musí nutně pohybovat jak na různých úrovních pramenů práva, tak zohlednit rozdílné úpravy nadací v právu jednotlivých spolkových zemí (Lex, 2005:205). Obecně jsou nadace v Německu subjektem třech základních oblastí práva; jedná se o veřejné, občanské a daňové právo. (Nejen) církevní nadace dále spadají i do oblasti církevní jurisdikce (Adloff, 2007:174). Základní rozlišení nadačních typů na veřejnoprávní a soukromoprávní nadace pak odkazuje právě ke způsobu jejich regulace v zákonných předpisech. Zatímco do sféry veřejného práva spadá malá, byť významná, skupina (veřejnoprávních) nadací, práva a povinnosti převážné většiny (soukromoprávních) nadací pojímaných za typické představitele nadačního sektoru se řídí právem civilním (ibid.: 174-175).

I přes výše uvedené rozlišení je však už samo zřízení nadace ve své podstatě nutno chápat jako „souhru“ mezi právem soukromým a veřejným. BGB totiž rozlišuje mezi soukromoprávním nadačním aktem, který je vyjádřením vůle a autonomních práv jednotlivce, a vznikem nadace jako právnické osoby, který se váže až na její uznání příslušným úřadem (Mercker, 2005:210).[52] Aplikace obojího práva, tedy jak soukromoprávní tak veřejnoprávní metoda regulace, která se pro nadační subjekty uplatňuje i v ČR, vyplývá z nutnosti skloubit *„ ... soukromoprávní požadavek volnosti realizace zájmů soukromých osob a na druhé straně veřejný zájem na zachování nadačního majetku obecně prospěšnému účelu“* (Ronovská, 2004:14).

Kromě soukromého a veřejného práva, práva zemského (Landesrecht), církevního a daňového (Steuerrecht), nelze na úvod jako jedno ze základních pramenů práv a povinností nadací opominout právo ústavní (Verfassungsrecht). Kterákoliv fyzická i právnická osoba má právo založit nadaci garantováno čl. 2, odst. 1 Ústavy (Verfassung/Grundgesetz), ovšem teprve se zákonem o modernizaci nadačního práva[53] z roku 2002 došlo k formálnímu zamítnutí koncesního (povolovacího) principu ve prospěch principu

[52] Obdobně jako rozlišení na fázi zřízení a fázi vzniku v české právní úpravě.
[53] Gesetz zur Modernisierung des Stiftungsrecht

registračního, kdy se právo na zápis odvíjí pouze ze splnění v zákoně stanovených požadavků, a to, zda se nadace stane subjektem práva, není ponecháno zcela na libovůli příslušného orgánu (Ronovská, 2008:972).[54] Ústava tedy zaručuje nadacím volnost vzniku, která ovšem končí tam, kde se vůle zakladatele nadace dostává do konfliktu s veřejným zájmem. Toliko obecná formulace, která zaručuje *„svobodný rozvoj osobnosti (zřizovatele nadace, pozn. autorky) pokud není v rozporu s právy třetích osob, ústavním pořádkem, a mravním zákonem"* (Lex, 2005:205). Z ústavně právního hlediska je problematickým především jeden aspekt, a sice konflikt mezi svobodným rozhodnutím zřizovatele věnovat svůj majetek na obecně prospěšné účely ve formě nadace na straně jedné, a právem tzv. neopominutelného dědice, který má ze zákona nárok na část dědictví, na straně druhé. Ani rozhodnutí Saského zemského soudu z března 2003, jenž dal za pravdu zákonným dědicům, kteří vznesli nárok na část dědictví odkázaného nadaci Stiftung Dresdner Frauenkirche, se nestalo precedentním (ibid.: 206). Tento bod zůstává i nadále sporným, neboť různé články Ústavy zde nechávají možnost rozdílného právního výkladu.

Subjektem civilního práva dle §§ 80 – 88 BGB jsou v Německu pouze soukromoprávní nadace. Zákonodárce stanoví náležitosti vzniku nadace, obsah nadační listiny, použití nadačních prostředků a způsob zrušení, resp. zániku nadace. Kromě uvedených paragrafů občanského zákoníku jsou v oblasti soukromoprávní regulace na nadační subjekty uplatňována i některá ustanovení spolkového práva (Vereinsrecht). Konkrétně jde o ustanovení týkající se správní rady a osob zastupujících nadaci navenek, orgánů odpovědných za činnost nadace, a postup v případě platební neschopnosti a likvidace nadace (ibid.: 206). Uznání, resp. registraci, stejně jako výkon dozoru nad činností nadace, způsob správy majetku, a otázky přeměny, sloučení, a zániku nadace, jsou pak jakožto akty veřejnoprávní povahy ponechány v kompetenci spolkových zemí. Zemské právo dále definuje i formální náležitosti a podobu stanov nadace. Platí-li, že každá spolková země „suverénně" upravuje ve svém právním řádu (Landesstiftungsgesetz) výše uvedenou problematiku, pak nepřekvapí, že se od sebe konkrétní ustanovení v zákoně, ale i jejich praktická aplikace, často liší, a je tím pádem obtížné hovořit o „nadačním právu" jako o svrchovaném principu s celoněmeckou platností (Wigand et al., 2007:35). Ostatně

[54] Pro vznik právnických osob jsou uplatňovány v zásadě tři principy: „nejbenevolentnější" princip evidenční, kdy vznik právnické osoby není vázán na žádný akt veřejnoprávní povahy; princip registrační, kdy nárok vzniká za předpokladu splnění zákonných podmínek; a konečně „nejpřísnější" princip koncesní, kdy o nabytí právní subjektivity rozhoduje výlučně příslušný orgán (Deverová, 2007) . V ČR je v případě nadací i spolků uplatňován rovněž princip registrační. Návrh nového občanského zákoníku již počítá s ústavě, ale i mezinárodnímu právu, konformnějším principem evidenčním (Návrh, 2008).

v předchozí kapitole načrtnutá typologie nadačního sektoru může pohledem zemského zákonodárce dojít podstatných změn. Například berlínský zákon o nadacích se vztahuje pouze na nadace soukromoprávní, zatímco bavorský zákonodárce je zde „benevolentnější“, a pod pojmem nadace chápe jak subjekty soukromoprávní, tak veřejnoprávní povahy (ibid.: 207).

4.2 Reforma nadačního práva

I když pohled na aspekty nadačního práva, jež jsou ponechány v kompetenci spolkových zemí, nabídne ve svém důsledku velmi pestrý obrázek, přesto platí, že reforma civilního nadačního práva, která po letech diskuse proběhla v roce 2002, představila nový rámec, kterému se právní řády spolkových zemí musely postupně přizpůsobovat a „ ... *často kritizovaný partikularismus v právních ustanoveních a jejich praktickém výkladu, jenž měl za následek věcně odlišné zacházení s nadacemi v právu té které spolkové země, tím byl do jisté míry odstraněn*“ (Lucks, 2005:270).

Zákon o modernizaci nadačního práva, jehož článek 1 změnil příslušná ustanovení v §§ 80 – 88 BGB, vstoupil v platnost 1. 9. 2002, tedy více než pět let poté, co frakce Bündnis 90/Die Grünen[55] vznesla ve spolkovém sněmu první návrh zákona „o podpoře nadačního sektoru“.[56] V roce 1998 nově nastoupivší koalice zelených a sociálních demokratů (SPD) pak nutnost reformy zakotvila přímo v koaliční smlouvě, a v roce 1999 následovaly návrhy zákonů z pera ostatních stran zastoupených v parlamentu. Philip Schwertmann z Maecenata Institutu, který se podílel na projektu *„Reforma nadačního práva a obecné prospěšnosti“,*[57] označuje výše uvedenou zákonodárnou „smršť“, která následovala návrh zákona v roce 1997, jako první, euforicku, fázi v politickém vyjednávacím procesu, který vedl ke konečnému přijetí reformy (Schwertmann, 2004:66). Následně se do popředí zájmu s ohledem na politickou průchodnost tématu dostaly spíše otázky daňového práva. Ukázalo se totiž, že prosazení zákona v parlamentu nebude možné bez rozsáhlejší diskuse na úrovni spolkových zemí, což se mohlo s ohledem na předpokládané omezení pravomocí zemských dozorčích orgánů potázat s odporem (ibid.: 66). V dvouletém předstihu, v červnu 2000, tak mohl být nejprve schválen *zákon o další*

[55] Němečtí „zelení“.
[56] Zur Förderung des Stiftungwesens.
[57] Projekt, který probíhal v letech 1998-2002 pod záštitou Maecenata Institu za finanční podpory nadace Bertelsmann Stiftung si kladl za cíl shromáždit spolehlivou teoretickou bázi k reformě nadačního práva a de facto ovlivnit anticipovaná politická rozhodnutí (Strachwitz 2004:9).

daňové podpoře nadací,[58] jenž rozšířil možnosti daňového zvýhodnění dárců a zjednodušil pravidla nakládání s nadačním majetkem.

Konečně ve třetí fázi se otázky civilního nadačního práva dočkaly formálního vyjádření v ustavení pracovní skupiny činné na spolkové i zemské úrovni,[59] ve které byly pod vedením spolkového ministerstva spravedlnosti zastoupeni i představitelé ministerstev pro vnitřní záležitosti a ministerstev spravedlnosti jednotlivých spolkových zemí, a dosud spíše opomíjené spolkové země tak byly rovněž zapojeny do přípravy reformy (ibid.: 66). Reforma nadačního práva, kterou schválil parlament 20. března 2002, se pak z velké části opírala právě o zjištění této pracovní skupiny, a z nich plynoucí doporučení pro novou právní úpravu nadací, která obsahovala následující body: právní nárok na uznání nadace (Recht auf Stiftung); shodné právní a materiální náležitosti pro vznik nadace ve všech zemích spolku; přípustnost všech účelů, které nejsou v rozporu s obecným blahem (tj. nikoliv vymezení přípustných účelů výčtem); na místo „povolení" zavést v zákoně pojem „uznání" (Zusammenfassung, 2001).

O nutnosti novelizace stávající občansko-právní úpravy nadací přitom nejednali političtí představitelé koncem 90. let zdaleka poprvé. Již v 70. letech se reformními návrhy zabývala meziresortní pracovní skupina a o reformě se uvažovalo i v následujícím desetiletí v rámci diskusí o nové právní úpravě obecné prospěšnosti (Strachwitz, 2004:23). Co bylo tedy možno označit za deficit tehdejšího stavu a tím i podnět reformního úsilí? Předně se stávající úprava ukazovala jako zbytečně komplexní a nepřehledná, mimo jiné v důsledku velmi rozdílných zemských zákonů i praxí dozorčích úřadů, a fungování nadací tak více než co jiného komplikovala (ibid.). Nadační právo, založené na představách o státním uspořádání 19. století, nutně zastaralo, a v souladu s nároky moderní občanské společnosti bylo proto třeba, aby se nadace vymanily z „poručnictví státu" ve prospěch větší nezávislosti a suverenitě (ibid.). Reforma si pak kladla v podstatě čtyři základní cíle: zjednodušení zákonných předpisů a správy nadací; zavedení moderního a ústavně konformního principu vzniku nadací a uplatňování státního dozoru; nastavení příznivějších podmínek a podporu dárcovství; a zlepšení rámcových podmínek hospodaření nadací a nakládání s nadačním jměním (ibid.: 25).

[58] Gesetz zur weiteren steurlichen Förderung von Stiftungen. Viz dále.
[59] Bund-Länder Arbeitsgruppe Stiftungrecht působila od července 2000 do října 2001.

Naznačovalo-li by přijetí zákona, v jehož návrhu jsou obsaženy pojmy jako *„debyrokratizace, deregulace, zajištění transparentnosti a posílení suverenity nadací“* (Lucks, 2005:269), že bylo výše uvedeným požadavkům učiněno zadost, pak je nutno zmínit i hlasy značně kritické zaznívající mimo jiné právě z úst expertů účastnících se projektu Maecenata Institutu, které reformu označily spíše za do konce nedovedený pokus o nastolení pozitivních změn (Schwertmann, 2004:77-78). Ačkoliv byla nejpodstatnější změnou nového zákona garance práva na zřízení nadace, které je vázáno na „uznání“ a nikoliv „povolení“ státní autoritou, kompetence státních dozorčích úřadů zůstaly podle některých názorů natolik rozsáhlé, že mohou i nadále vykonávat nikoliv čistě právní, ale i věcný dozor. V tomto smyslu dle Schwertmanna přinesla reforma zanedbatelný výsledek spočívající v pouhém přejmenování (ibid.). Předmětem kritiky pak bylo i to, že zákonodárce zcela opominul problematiku ostatních právních forem nadací. Ruppert Strachwitz na veřejném slyšení parlamentního právního výboru k návrhu reformy mimo jiné uvedl: *„ … ještě více politováníhodné je to, že se tyto nadace (soukromoprávní nadace - pozn. autorky) v budoucnu budou moci zdobit přízviskem „uznání“, což diskriminuje ostatní formy nadací. Ovšem nejpolitováníhodnější je skutečnost, že občanský zákoník ani nadále neodkazuje na širokou paletu možností, jež se nabízejí každému, kdo chce být jako zřizovatel nadace společensky prospěšný. Zákonodárce nehovoří o občanské angažovanosti, vizích jednotlivce, právech těch, kteří se rozhodnou pro založení nadace, ani o tom, co je pro nadace specifické, ale o obavách a strachu ze státních úřadů, které zase budou moci kontrolovat jednu sféru společnosti“* (Strachwitz, 2004:136-137).

Na druhou stranu pozitivně kvitoval dopady reformy Svaz německých nadací (ibid.: 127), a i výše uvedené kritické hlasy poněkud utichly spolu s uplatněním novelizovaného zákona v zemských nadačních zákonech, neboť se ukázalo, že v praxi skutečně došlo k omezení pole působnosti státních dozorčích úřadů, a liberální modelový návrh zemského nadačního zákona[60] současně ponechal nadacím dostatečný manévrovací prostor (Schwertmann, 2004:78). Výzva k větší transparentnosti nadačního sektoru zavedením centrálního registru nadací, který by poskytoval důvěryhodné informace o nadacích sice přišla na spolkové úrovni vniveč, ale povinnost vést veřejně přístupný seznam nadací s uvedením jména, účelu, sídla a adresy nadace, byla „postoupena“ právě na úroveň spolkových zemí (ibid.).

[60] Modelový návrh zákona vypracovali Rainer Hüttenmann, člen představenstva Svazu německých nadací a odborník na daňové (nadační) právo a hamburský notář se specializací na smluvní právo Peter Rawert.

4.3 Právní úprava nadací v zemských nadačních zákonech

Otázky veřejnoprávní povahy zákonodárce i po reformě nadačního práva ponechal v kompetenci spolkových zemí. Zemské nadační zákony tak upravují problematiku uznání nadace, obsah stanov, způsob správy majetku, zrušení a zánik nadace, případně sloučení nadací. Kromě toho nadace podléhají kontrole příslušných zemských dozorčích úřadů.

4.3.1 Dozorčí úřady spolkových zemí

Dozorčí úřad vysloví dle § 80 BGB uznání nadaci za předpokladu splnění dvou základních podmínek: poslání nadace uvedené v nadační listině musí být dlouhodobě dosažitelné a nesmí být v rozporu s obecným blahem. Průběžnému státnímu dozoru podléhají v principu nadace soukromo- i veřejnoprávní, přičemž ryze soukromě prospěšné nadace jsou ve většině zemí této povinnosti úplně, nebo částečně zproštěny (Mercker, 2005:217). Na rodinné nadace pak zemští zákonodárci nahlížejí rozdílně. V některých zemích jsou uplatňována stejná pravidla dozoru jako v případě obecně prospěšných nadací, ve většině případů se ovšem státní dozor omezuje v souladu s § 87 BGB na zjištění, zda nadace svou činností nepoškozuje obecný zájem (ibid.).

Úkolem *dozorčích úřadů*, které zastupují veřejné zájmy, je předně dohlížet na to, zda nadace plní vůli svého zřizovatele a zda orgány nadace jednají v souladu se zákonem. Je-li totiž nadace povinna sledovat svůj účel dle vůle zřizovatele, pak ovšem zpravidla s jeho smrtí není nikdo, kdo by tento závazek kontroloval, případně sledování účelu při správě nadace prosazoval (Wigand et al., 2007:67). Právě v tomto ohledu je nezbytná role dozorčích úřadů jako garantů toho, že vůle zřizovatele nadace bude i nadále naplňována, a výnosy z „nedotknutelného“ nadačního jmění budou používány právě k naplňování stanoveného účelu. Kromě této kontrolní funkce mají dozorčí úřady i funkci ochranou (tj. chrání nadace před možnými škodami či nezákonným jednáním ze strany třetích osob) a často bývá zvykem, že přebírají i funkce poradního orgánu (ibid.).[61] Dozor je přitom zákonem definován jako čistě „právní dozor“. Úřad tak nesmí vstupovat do rozhodovací pravomoci orgánů nadace stejně jako zastupovat zájmy jednotlivců (např. příjemců nadačních příspěvků); konání orgánů nadace je pak předmětem přezkumu pouze s ohledem na plnění účelu nadace (ibid.).

[61] Například v bavorském nadačním zákoně je „poradní funkce“ dozorčích úřadů přímo uvedena (ibid.).

Co se týče prostředků a práv, jež může dozorčí úřad při výkonu své funkce uplatňovat, existují opět v zemských právních úpravách rozdíly. V zásadě se možná opatření pohybují na této škále: od pozastavení činnosti nadace, nařízení zákonných opatření, odvolání členů orgánů nadace, až po zrušení nadace, je-li ohroženo obecné blaho, případně změnu účelu nadace, pokud jej nadále nelze dosahovat. Kromě toho mají dozorčí úřady právo na přístup k informacím ve všech záležitostech nadace, a orgány nadace musí na vyžádání předložit k nahlédnutí všechny relevantní podklady. Nadace tak například musí ohlásit změny ve složení svých orgánů, a řada zemských zákonů explicitně uvádí mezi pravomocemi dozorce i prohlídku prostor, resp. sídla nadace (ibid.: 69). Od reportovacích povinností v dalších záležitostech, jako je prodej pozemků ve vlastnictví nadace nebo finanční půjčky, bylo do značné míry spolu s novelizací zemských zákonů upuštěno. Orgány nadace musí dále předkládat roční přehled o hospodaření, přehled majetku a zprávu o činnosti v zákonem stanovené lhůtě.[62] Některé spolkové země umožňují podat souhrnný přehled za delší účetní období, zpravidla dvou až tříleté. Správnost údajů může přezkoumávat jak dozorčí úřad, tak jím pověřená třetí osoba, a to nejčastěji formou nezávislého auditu na náklady nadace (ibid.).

4.3.2 Zrušení nadace

Zrušením nadace se rozumí zánik nadace jako právnické osoby. K tomuto, v zásadě krajnímu řešení, může dozorčí úřad dle § 87 BGB přistoupit pouze tehdy, je-li do budoucna znemožněno sledování účelu nadace, případně naplňování téhož má za následek ohrožení obecného blaha. Typickými případy, kdy nadace není dále schopna naplňovat svůj účel, je ztráta nebo znehodnocení nadačního jmění, „nasycení“ potenciálních příjemců nadačních příspěvků, dosažení jedné z ve stanovách uvedených podmínek k ukončení činnosti nadace, vyhlášení insolvenčního řízení, nebo konečně samo dosažení účelu nadace (Mercker, 2005:218). Jako „ohrožení obecného blaha“ chápe zákon situaci, kdy se účel nadace dodatečně ocitne v rozporu se stanovami nadace nebo právním a ústavním pořádkem (Wigand et al. et al., 2007:71). V případě likvidace připadne majetek nadace subjektu, který je uveden ve stanovách. Pokud tento údaj ve stanovách chybí, majetek je převeden daňovému úřadu spolkové země, ve které má nadace sídlo, a musí být použit v souladu s účelem nadace (BGB, § 88).

[62] Ta je v zemských zákonech stanovena v rozmezí 4 – 9 měsíců po skončení hospodářského roku.

Vyhnout se zániku nadace je možno zabránit sloučením s jiným nadačním subjektem, k čemuž je rovněž zapotřebí souhlas dozorčího úřadu. Občanský zákoník problematiku sloučení nadací neupravuje, a zemské zákony o nadacích se jí dotýkají jen velmi omezeně. Sloučení nadací je proto v zásadě možné tehdy, neodporuje-li to podmínkám stanoveným v nadační listině a stanovách nadace. Jako vhodné řešení se sloučení nadací ukazuje v případech, kdy v důsledku ztráty velké části nadačního jmění poskytují jeho výnosy jen nepatrnou část financí potřebných k naplňování účelu nadace. V praxi může sloučení proběhnout tak, že se nadace spojí v nově zřízené nadaci, na kterou převedou své nadační jmění, nebo jedna z nadací převede veškerý svůj majetek na nadaci již existující a v rámci likvidace následně ztratí právní subjektivitu (ibid.: 72).

4.4. Právní úprava nadací v občanském zákoníku: vznik, orgány a správa nadace

4.4.1 Nadační akt

Nadace jako právnická osoba vzniká na základě dvou podmínek. Samotnému uznání státní autoritou předchází tzv. *nadační akt* (Stiftungsgeschäft), neboli formální vyjádření úmyslu zřizovatele založit nadaci. V nadačním aktu jakožto jednostranném právním úkonu musí být minimálně uvedeno, že se zřizovatel zavazuje vložený majetek využívat k naplňování účelu nadace, která musí být samostatnou právnickou osobou (tj. nemůže se jednat o svěřenské nadace).

V paragrafu 81 a 83 pak zákonodárce odlišuje dvě formy nadačního aktu: jedná se o založení nadace „za života“, resp. „po smrti“ (BGB, § 81, 83). V prvním případě je obsahem nadačního aktu jednostranné písemné vyjádření vůle zřizovatele, které se ve většině případů obejde bez notářského ověření. To je nutné pouze v případě, kdy nadační akt předpokládá nabytí nadačního jmění převodem nemovitého majetku nebo vlastnických podílů ve společnostech (Mercker, 2005:211). V druhém případě musí být úmysl zřizovatele založit (zpravidla obecně prospěšnou) nadaci uveden v jeho závěti, nebo dědické smlouvě. Při právním úkonu této povahy je třeba zvlášť pečlivě zohlednit právo dědické, neboť zákonní dědicové mohou vůči nově vzniklé nadaci uplatnit v budoucnu nárok na svůj podíl na dědictví (Wigand et al. et al., 2007:47).

Nadační akt je možno chápat jako souhrn všech opatření zřizovatele, která jsou určující pro budoucí podobu a činnost nadace. V praxi bývají často součástí nadačního aktu

i stanovy, tedy jakási ústava nadace, jejíž přípravě je třeba věnovat zvláštní pozornost už proto, že jakékoliv pozdější úpravy jsou obtížné a neobejdou se bez účasti dozorčího úřadu (Mercker Ibid.). Stanovy mohou být obsaženy přímo v nadačním aktu, nebo, což je obvyklejší, tvořit jeho přílohu. Zřizovatel se zpravidla v nadačním aktu omezuje na otázku nabytí a uchování majetku nadace, a konkrétní organizační otázky ošetřuje právě ve stanovách (ibid.).

4.4.2 Stanovy nadace

Stanovy nadace musí dle § 81 obsahovat minimálně tyto náležitosti: jméno a sídlo nadace, účel, pro který se nadace zřizuje, majetek nadace, a orgány nadace. Při volbě jména je zřizovateli ponechána volnost, a označení „nadace“ nemusí být v názvu uvedeno. Sídlo nadace je klíčem, podle kterého se určí příslušný dozorčí a finanční úřad, do jehož pravomoci nadace spadá, stejně jako zemské nadační právo, kterému bude podléhat.

Vlastním konstitutivním znakem nadace, obrazně řečeno jejím „srdcem“, je pak *účel nadace*, který je zárukou jejího trvání a stability (Wigand et al., 2007:53). Aby mohl být účel sledován i po jeho smrti, musí zřizovatel ve stanovách precizně vymezit i způsob, jakým ho má nadace dosahovat. Nadace přitom může být zakládána pouze s jedním sledovaným účelem, stejně tak je ale možné stanovit více souběžně sledovaných, případně po sobě následujících, časově vymezených, účelů. Volba více účelů má mimo jiné smysl všude tam, kde existuje reálná možnost, že jeden z účelů nebude moci být v budoucnosti dále naplňován. Je-li účelem nadace kupříkladu podpora pacientů s nějakým konkrétním onemocněním, nemusí také tito příjemci nadačních příspěvků spolu s novými metodami léčby za nějakou dobu vůbec existovat (ibid.). V případě menších nadací je pak účel třeba realisticky stanovit tak, aby očekávané výnosy z nadačního jmění postačovaly k jeho financování. Nejen zde může být výhodnější obecnější formulace účelu, která ponechává možnost přizpůsobit jeho plnění pozdějším potřebám (ibid.: 54).

Minimální výši *nadačního jmění*, které je nutné pro založení nadace, zákonodárce nestanovuje. Obecná formulace pouze říká, že je třeba zajistit *„trvalé a udržitelné zajišťování účelu nadace“* (BGB, § 80, odst. 2). V praxi ovšem dozorčí úřady minimální

vstupní kapitál bez výjimky vyžadují, a to zpravidla ve výši 25 000 až 50 000 Euro,[63] přičemž požadovaná částka může být s ohledem na „zvláštní" povahu účelu i vyšší (Mercker, 2005:214). Ač tedy bez paušálně stanovené sumy v zákoně, dozorčí úřady v podstatě uplatňují pravidlo vazby naplňování účelu na prostředky nadace. Pokud zřizovatel nedisponuje velkým vstupním kapitálem, nicméně věrohodně prokáže, že do budoucna může počítat s dalšími příjmy, které umožní nadaci naplňování účelu, dozorčí úřad zpravidla vysloví nadaci uznání (ibid.). Počáteční nižší vložená suma není překážkou uznání ani v případě občanských nadací, které fungují právě na předpokladu „trvalého" navyšování nadačního jmění prostřednictvím rozšiřování okruhu svých dárců. Skladba nadačního jmění není v zákoně nijak omezena: zpravidla bývá nadační jmění tvořeno penězi, cennými papíry, nemovitými věcmi, ale také majetkovými podíly na jiných subjektech a majetkovými právy (Wigand et al., 2007:49).

Způsob úpravy *orgánů nadace* musí být rovněž uveden již ve stanovách. Zákon přitom jako orgán nadace vymezuje pouze představenstvo (Vorstand), které musí mít nejméně jednoho člena. Není vyloučeno, aby jediným členem představenstva jakožto osobou, která zastupuje nadaci navenek a jedná jejím jménem, byl právě zřizovatel. Všechny další zvolené formy organizační struktury nadace pak mohou být, jak je jistě zřejmé, již jen složitější (ibid.: 56). Na vůli zřizovatele je zcela ponecháno, zda ve stanovách určí další kontrolní nebo poradní orgány nadace, stejně jako jakými právy a povinnostmi je vybaví. Samozřejmě, že se bude lišit organizační struktura malé, třeba místně zaměřené, nadace, od struktury nadačních „gigantů" s rozsáhlým majetkem a řadou aktivit. Obecně platí, že definovat další orgány nadace se vyplatí vždy, kdy si chce zřizovatel „pojistit" plnění své vůle do budoucna, a současně efektivně kontrolovat práci nadace (ibid.: 62).

Představenstvo nadace[64] funguje jako zákonný zástupce nadace počínaje jejím uznáním státním úřadem, které předpokládá schopnost nadace okamžitě samostatně rozhodovat a jednat. Je-li představenstvo jediným orgánem nadace, pak platí, že ji zastupuje ve všech záležitostech navenek, řídí její činnost a spravuje majetek nadace, a samozřejmě jako jediný oprávněný orgán rozhoduje o všech dalších záležitostech nadace.

[63] Vzhledem k současné výši úroků se však jako smysluplné ukazuje nadační jmění mnohonásobně vyšší, a to kolem 500 000 Euro (ibid.: 50).
[64] Někdy bývá ve stanovách uvedeno pod pojmem prezidium (Präsidium) nebo nepřesně jako kuratorium (ibid.: 57).

Funkční období členů představenstva zákon nepředepisuje, a opět tak záleží na příslušné úpravě ve stanovách. Obvykle bývá stanoveno v rozmezí tří až pěti let, výjimkou není ani členství doživotní, a to zpravidla v případě zřizovatele. Členství v představenstvu se neomezuje pouze na fyzické osoby. Členem mohou být prostřednictvím statutárního orgánu nebo člena statutárního orgánu i právnické osoby (ibid.: 57). Mezi povinnosti představenstva, které stanovují zemské nadační zákony, patří i vedení přehledu o hospodaření. Většinou musí nadace pouze vést účetnictví, a jako součást zprávy o činnosti předkládat soupis majetku a přehled příjmů a výdajů (ibid.: 60). Není-li ve stanovách uvedeno jinak, předpokládá se, že členové představenstva vykonávají svou činnost dobrovolně, a tedy bez nároku na peněžitou odměnu. Ale i zde je ponechán prostor pro konkrétní úpravu, přičemž je možné, aby člen představenstva na základě separátní pracovní smlouvy vstoupil s nadací do pracovního poměru, a následně pobíral plat. Tuto „interní" úpravu vztahu (člena) představenstva vůči nadaci, je nutno důsledně rozlišovat od členství v představenstvu jako orgánu zastupujícím nadaci navenek (ibid.: 61).

Jak bylo uvedeno výše, je ustavení *dalších orgánů nadace* ponecháno na vůli zřizovatele. Bez zřízení alespoň jednoho dalšího orgánu se zpravidla neobejdou takové nadace, které disponují rozsáhlým nadačním jměním, podporují rozdílné oblasti nebo realizují řadu vlastních odlišných programů (Mercker, 2005:213). Ustanovení dalších orgánů nadace, nejčastěji označované jako kuratorium, poradní či dozorčí rada (Beirat, resp. Aussichts- či Stiftungsrat), pak jednak umožňuje lepší kontrolu činnosti představenstva, jednak usnadňuje rozhodování v často specifických a odborných otázkách. Vůči představenstvu jakožto orgánu výkonnému pak tyto orgány vystupují především v poradenské a hodnotící funkci, dále ověřují správnost vedení účetnictví, a roční účetní závěrku, a rozhodují ve věci volby či odvolání člena představenstva (Wigand et al., 2007:62). Ustavení dalších, čistě poradních, grémií pak řada nadací využívá k tomu, aby do své činnosti zapojila dárce, přátele a příznivce své hlavní myšlenky (ibid.).

4.5 Daňově právní postavení nadací

Ačkoliv je v očích veřejnosti stále často rozšířena (chybná) představa o nadacích jako o modelovém příkladu úspory na daních (Koss, 2005:376), za osvobozené od daní nelze ani zdaleka nadace v Německu označovat paušálně. Tvrzení, že jsou daňové zákony vůči nadacím vstřícné, pak důsledně platí pouze v případě nadací obecně prospěšných, jež

jsou v zásadě a v různé míře osvobozeny od daňových povinností spojených se zřízením, činností a zrušením nadace. I když v některých jednotlivostech může i zřízení soukromě prospěšné nadace přinášet určité daňové výhody, obecně řečeno tento typ nadací vhodnou volbou pro optimalizaci daňového zatížení majetku rozhodně není (Wigand et al. et al., 2007:101).

4.5.1 Daňové úlevy obecně prospěšných nadací

Nadace, které se ve svých stanovách zaváží sledovat obecně prospěšné účely a i ve své činnosti se pak přímo a výlučně věnují podpoře obecného blaha v materiální, duchovní nebo mravní oblasti (AO, §52, odst.1), jsou osvobozeny od daní. Daňové zvýhodnění (Vergünstigung), jak zní formulace uvedená v daňovém řádu, zpravidla ovšem osvobození od daní, zajišťují příslušné daňové zákony jako je zákon o dani z příjmu právnických osob, živnostenský zákon, zákon o dani z nemovitostí a o dani z převodu nemovitostí, zákon o dani dědické a darovací, a zákon o dani z obratu.[65] Tyto zákony také přesně stanoví podmínky osvobození od daní.

Ovšem ani obecně prospěšné nadace nejsou od povinnosti platit daně osvobozeny zcela a jednou provždy. Zdanění příjmů nadace vychází z toho, v jaké oblasti její činnosti jich nadace dosáhla. Zákonodárce totiž vymezuje kromě tzv. ideální oblasti jakožto centrální sféry (obecně prospěšné) působnosti nadace ještě další oblasti činnosti, které s sebou daňovou povinnost v různé míře již nesou (Hartmann, 2005:381). Ideální oblastí se na straně výdajů rozumí využívání prostředků nadace za účelem plnění jejího poslání, na straně příjmů pak nabývání majetku formou darů, vkladů do jmění nadace atd. Od daně rovněž osvobozená provozní činnost (Verwaltung) označuje správu kapitálového, nemovitého a dalšího majetku nadace. Kromě toho ještě nadace mohou vykonávat hospodářskou činnost; ta je buď realizovaná za účelem zisku (Geschäftsbetrieb), a tedy dani od určité výše podléhá, nebo slouží jako prostředek naplňování účelu nadace (Zweckbetrieb), a v tomto případě je od daní osvobozená (Wigand et al. et al., 2007:118-119).

[65] Körperschaftsteurgesetz, Gewerbesteuergesetz, Grundsteuergesetz, Grunderwerbsteuergesetz, Erbschaft- und Schenkungsteuergesetz a Umsatzsteuergesetz.

Nadace smí v principu podnikat nebo se podílet na podnikání jiných osob tehdy, je-li možno část získaných prostředků využít k financování obecně prospěšných účelů nadace (ibid.: 119). Při hospodářské činnosti nadace je třeba zohlednit mimo jiné otázku důvěryhodnosti nadace, kterou může ohrozit třeba to, dostane-li se jí zřízená obchodní společnost do finančních ztrát, a tedy přestane být ve smyslu výše uvedeného přípustnou a v důsledku může ohrozit i obecnou prospěšnost ostatních činností nadace (ibid.). Jasně rozlišit, v jakých případech ta která činnost spadá do jednotlivých sfér, se v praxi samozřejmě často ukazuje být obtížné. Jmenovat lze otázky dárcovství versus sponzoringu, sporné pak bývá i rozlišení, kdy se jedná o podnikání za účelem zisku, resp. „účelné podnikání". Ač je zákon návodný do té míry, že vymezuje konkrétní způsoby naplňování účelu nadace podnikáním v případě provozování zařízeních sociální péče, nemocnic, a pořádání sportovních utkání, v dalších případech se omezuje pouze na výčet činností (AO §§ 66).

V červenci 2007 schválil německý parlament a 21. září pak spolková rada tzv. *Zákon pro další podporu občanské angažovanosti,*[66] který přinesl změny v oblasti veřejné prospěšnosti a dárcovství, a především na činnost obecně prospěšných nadací měl řadu pozitivních dopadů. Bylo-li hlavním cílem reformy posílit občanskou společnost a podporovat angažovanost občanů, pak cíle dílčí, nadacím adresné, měly zvýšit finanční soběstačnost a stabilitu nadačního sektoru především skrze rozsáhlejší daňové zvýhodnění jak na straně nadací tak na straně dárců (www.stiftungen.org).

Mezi nejpodstatnější změny, které přinesla reforma zákona, patří tyto: zvýšení hranice odpočitatelné úhrnné hodnoty daru, která se z původních 307 000 Euro změnila na 1 000 000 Euro, zároveň přestalo platit omezení, podle kterého musel dar být do jmění nadace připsán v roce jejího založení; zvýšení odpočtu ze základu daně z příjmu dárců oproti původním 5 %[67], resp. 10 %[68] až na 20 %; jako potvrzení o daru do výše 200 Euro oproti původní hranici 100 Euro se dále nevyžaduje příslušný daňový formulář (Zuwendungbestätigung), a jako doklad postačí například výpis z účtu; zvýšení hranice příjmů nadace z výdělečné činnosti podléhající dani z příjmu z 30 678 na 35 000 Euro za rok; snížení ručení nadace za chybně doložené potvrzení o přijetí daru ze 40 na 30 %

[66] Gesetz zum weiteren Stärkerung des bürgerschaftlichen Engagement.
[67] V případě církevních a obecně prospěšných účelů.
[68] V případě dobročinných, vědecko-výzkumných a kulturních účelů (ibid).

hodnoty daru; a konečně rozšíření spektra obecně prospěšných činností za uvedení klauzule o možném přiznání statusu obecné prospěšnosti i v případě zákonem výslovně nejmenovaných činností (www.stiftungen.org).

5. EMPIRICKÝ PROFIL NĚMECKÝCH NADACÍ

5.1 Nadační sektor ve statistikách

Skutečnost, že reforma nadačního práva z roku 2002 ani přes četná doporučení expertních komisí nezavedla centrální registr nadací, a tedy i zákonnou povinnost nadací zveřejňovat údaje o své činnosti a majetku, by v důsledku měla vybízet k jisté opatrnosti při čtení a interpretaci statistických údajů. Ostatně ještě koncem 80. let minulého století představoval nadační sektor z pohledu statistik černou díru (Sprengler, 2007:1). Data, která jsou dnes obecně přijímána jako spolehlivá (Anheier citován in Adloff, 2007:176), pochází v prvé řadě z výzkumů Spolkového svazu nadací a Maecenata Institutu. Výsledkem jejich spolupráce byl v roce 1991 vůbec první seznam německých nadací (Verzeichnis Deutscher Stiftungen), a od té doby obě tyto instituce pravidelně zveřejňují kvantitativní údaje o nadačním sektoru.[69] Kromě toho jsou dnes k dispozici i výsledky na konkrétní problematiku zaměřených kvalitativních studií a analýz. Například již citovaný výzkum *Role a vize nadací v Evropě* přiblížil představy i faktický stav fungování nadací ve společnosti, výzkum *Zřizovatelé nadací v Německu* pak poskytl obraz o motivech a zkušenostech zakladatelů nadací (Timmer, 2005), a informace o zřizovatelích nadací v roce 2004 rozšířila i *StifterStudie* Bertelsmann Stiftung. Příkladem studií dílčích, na jednotlivé nadační formy zaměřených, může být výzkum *Fundraising občanských nadací* realizovaný v roce 2008, jenž představil strategie a nástroje, které tyto nadace používají při získávání finančních prostředků (Blunck, 2009).[70]

Databáze nadací, kterou od roku 1998 vede Maecenata Institut, byla v průběhu let dále rozšiřována a dnes je již k dispozici online.[71] Oproti roku 1996, kdy byly k dispozici údaje o 7 235 nadacích, vzrostl během deseti let počet respondentů na 12 370, přičemž nešlo jen o přírůstek kvantitativní, neboť v letech 2002 – 2006 bylo 56 % údajů minimálně jednou aktualizováno (Sprengler, 2007:3). Pohybuje-li se dnešní počet nadací kolem

[69] V Německu se používá tzv. na nadace orientovaná statistika, kdy do popředí vystoupí nadace hodnocené dle velikosti nadačního jmění, poskytnutých nadačních příspěvků aj. (viz klasické žebříčky největších nadací) a naopak se ztrácí význam malých nadací, které, relativně vyjádřeno, mohou i přes řádově menší nadační jmění vzhledem k omezenému počtu svých destinatářů ve výsledku poskytovat jednotlivci příspěvek vyšší (Sprengler 2007:4).
[70] Celý název výzkumu zní Fundraising bei deutschen Gütesiegel tragenden Bürgerstiftungen – Eine empirische Untersuchung der eingesetzten Fundraising-Strategien und –Instrumente.
[71] www.maecenata.eu

16 000 (Stiftungen, 2009),[72] pak je jistě zachycený vzorek důvodem ke spokojenosti. Jak ovšem upozorňuje sociolog Rainer Sprengler, který od roku 1998 působí právě v berlínském Maecenata Institutu a vedl zde projekt databáze nadací, dostupná data nelze pokládat za jakýsi zmenšený obraz nadačního sektoru, a předpokládat, že se zjištěné tendence budou pravidelně opakovat i v případě nadací, o nichž údaje chybí (Sprengler, 2007:94).

Klíčovou otázkou se totiž ukazuje transparentnost nadačního sektoru, neboť různé vzorce chování lze vyčíst právě z ne/ochoty ke zveřejňování informací. *„Chybějící informace nejsou náhodné povahy, naopak mají identifikovatelné systematické důvody. Stávající soubor dat tak není zmenšeninou celku, toto zmenšení je zkresleno asi tak, jako když se díváme do zakřiveného zrcadla"* (ibid. :94). Statistické přehledy o nadacích s cílem zajistit právě větší transparentnost sektoru každoročně zveřejňuje Spolkový svaz německých nadací. I tato data jsou však nutně neúplná. Přesto, že je možno díky seznamům nadací, jež mezitím většinou zavedly spolkové země, uvést přesný počet nadací, údaje o majetku nadací, a tím pádem o podílu sektoru na hospodářském výkonu, jsou pořád ještě odhadem (Wigand et al. et. al., 2007:25).

5.2 Boom nadací a regionální rozdělení nadací

Podle nejnovějších údajů svazu nadací dosáhl ke konci roku 2008 celkový počet samostatných nadací občanského práva v Německu 16 406 (Stiftungen, 2009). Toto číslo by mnohonásobně vzrostlo, kdybychom připočítali nesamostatné a církevní nadace, jejichž přesný počet není znám, leč odhadem dnes existuje jen nadací církevních kolem 100 000 (Strachwitz, 2005:43). Jestliže počet nadací trvale narůstá počínaje poválečnými lety, pak skutečný „nadační boom" je příznačný pro přelom století (viz Graf 4). V devadesátých letech nově vzniklo 3 651 nadací, do roku 2008 jich pak přibylo jednou tolik, přesně 7 853. Jinak řečeno dobu vzniku více než poloviny dnes existujících nadací je možno datovat nejvýše o osmnáct let zpět (Stiftungen, 2009).

[72] Bez započítání církevních nadací. Z hlediska statistiky představují církevní nadace neprobádanou oblast (Sprengler 2005:105) a i další zjištění uvedená v tomto textu, není-li uvedeno jinak, se vztahují pouze na nadace bez přímé vazby na církev.

Graf 4. Nadace založené 1960 – 2006

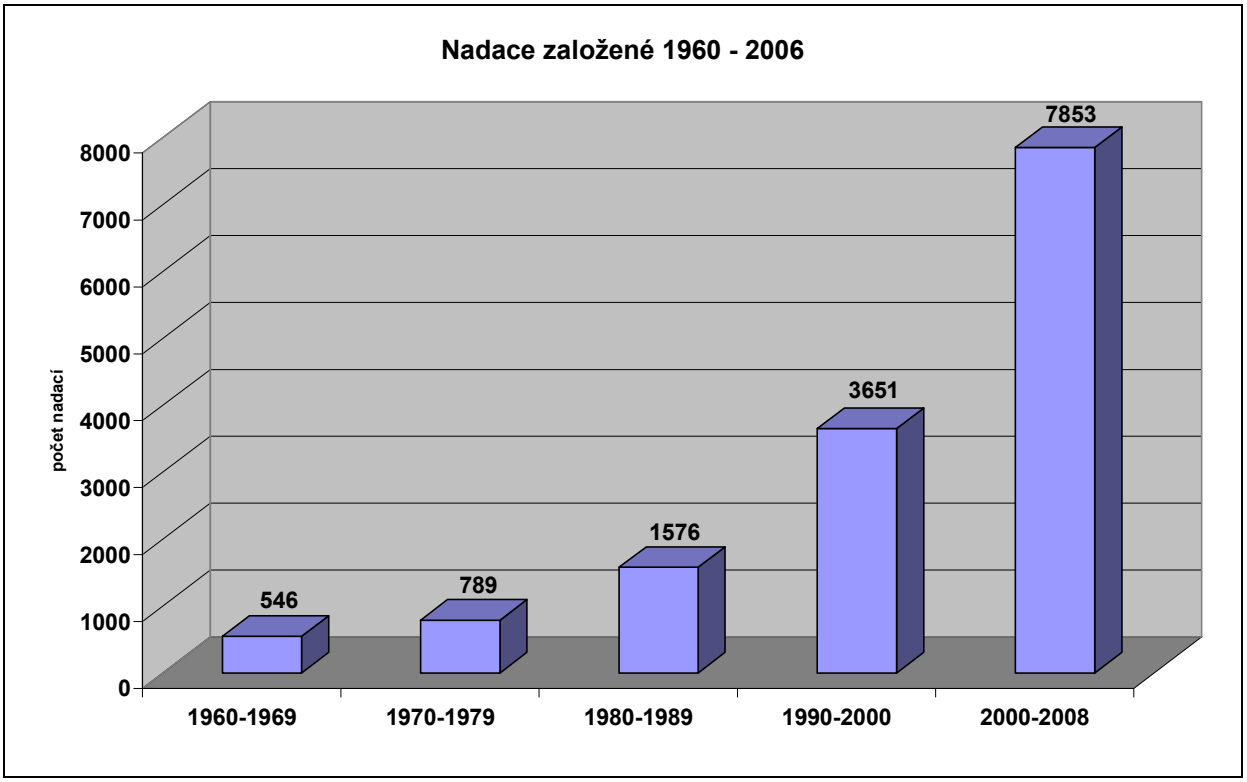

Zdroj: Stiftungen in Zahlen, 2009

V roce 2008 bylo nově založeno 1020 nadací, přičemž počet nadací zakládaných v devadesátých letech v podstatě s několika výkyvy stabilně stoupal (viz následující graf). Za příčinu menší dynamiky růstu na počátku 90. let je bezesporu možno označit probíhající politické změny, tj. především znovusjednocení Německa v roce 1990, resp. rozpuštění východního bloku (Sprengler, 2005:108). Zda přitom největší vliv měla nejistota spojená s novou společenskou situací, či zda role nadací v kontextu přestavby východní Evropy mohla být na přechodnou dobu nepochopena, zůstává dnes nezodpovězeno (ibid.). Dynamičtější růst počtu zakládaných nadací počínaje rokem 1997 je pak rovněž nutno dát do politických souvislostí, neboť téhož roku se započala debata o reformě nadačního práva, a ve výrazném nárůstu v roce 2001 oproti roku 2000 je pak možno spatřovat její kulminaci.[73] Zdaleka nejvýraznější nárůst ovšem doprovázel v roce 2007 přijetí novely zákona o veřejné prospěšnosti a dárcovství, kdy bylo nově založeno o 235 nadací více než v roce předcházejícím (celkem 1 134 oproti 899). Ačkoliv následující rok zaznamenal pokles na 1 020 nadací, uvedená čísla ukazují, že očekávání spojená s novou úpravou zákona byla do značné míry naplněna (www.stiftungen.org).

[73] Ta byla výsledkem schválení zákona o další daňové podpoře nadací v roce 2000 ve spojení s očekávanou reformou nadačního práva, která se uskutečnila o dva roky později.

Graf 5. Nadace založené 1990 - 2008

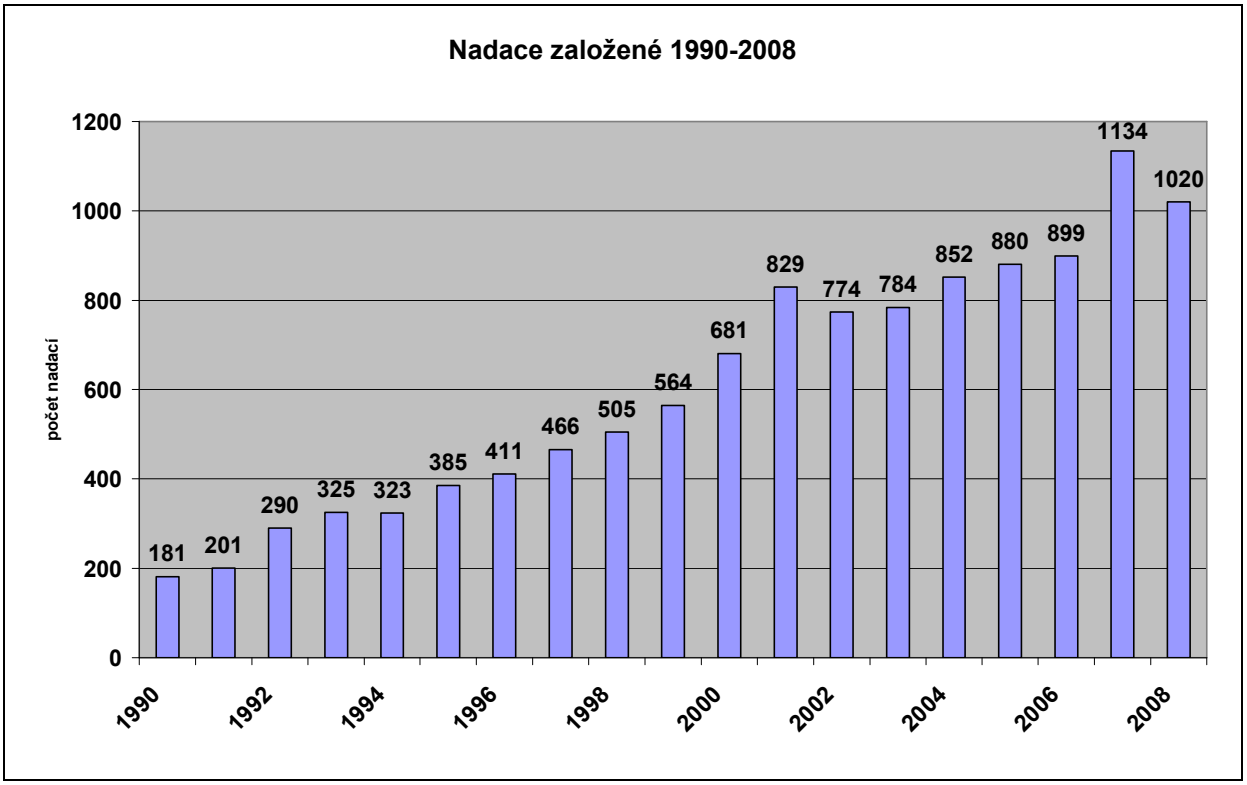

Zdroj: Stiftungen in Zahlen, 2009

Podíváme-li se na počet nadací a jejich nových založení dle jednotlivých spolkových zemí, případně velkých měst, ukážou se nám velice výrazné rozdíly, které je možno na straně jedné přičítat rozdílné úrovni bohatství obyvatel té které země, jež má samozřejmě vliv na jejich možnosti nakládání s majetkem. Na druhé straně hraje roli i rozdílná tradice dobročinných aktivit, resp. ne/rozšířenost představy o nadacích jakožto prostředku participace na veřejném zájmu (Wigand et al. et al., 2007:26). A konečně je i osmnáct let od znovusjednocení Německa stále velmi patrná hranice mezi starými a novými spolkovými zeměmi.[74] Čísla hovoří jasně: 942 z celkového počtu 1020 nově založených nadací má sídlo v jedné ze starých spolkových zemí (Stiftungen, 2009).

Na špici spolkových zemí se drží Severní Porýní - Vestfálsko s celkem 3 159 nadacemi následované Bavorskem (2 918). Střed pole tvoří Bádensko – Württembersko, Dolní Sasko a Hesensko. Na samém konci pak v roce 2008 bylo se 130 nadacemi Sársko, kromě tzv. svobodných hanzovních měst Brém a Hamburku a hlavního města Berlín

[74] Němčina běžně rozlišuje mezi „starými“ a „novými“ spolkovými zeměmi, a např. „zdlouhavé“ označení „země bývalé NDR“ se tolik nepoužívá. Novými spolkovými zeměmi, které se v roce 1990 staly součástí SRN, se rozumí Sasko, Sasko – Anhaltsko, Durynsko, Brandenbursko a Mecklenbursko – Přední Pomořany.

nejmenší německá spolková země, a dvě spolkové země rozlohou srovnatelné s držitelem primátu, a to sice Brandenbursko (132) a Mecklenbursko – Přední Pomořany (137). Porovnáme-li pak počet nadací na 100 000 obyvatel, tj. „hustotu“ nadací, ukáže se nám poněkud jiný obrázek, leč i zde bude na samém konci „pole poražených“ Brandenbursko s pěti nadacemi na 100 000 obyvatel, těsně následované dalšími novými spolkovými zeměmi. Nicméně Severní Porýní – Vestfálsko se jako zdaleka nejlidnatější spolková země posune s 19 nadacemi na 100 000 obyvatel z prvního místa zhruba do středu pole (viz Tabulka 2). Na špici se naopak ocitá s velkým odstupem Hamburk (64) následovaný Brémami (44). Ostatně už absolutní čísla zde hovoří velmi jasně: jen v Hamburku existuje více než třikrát tolik nadací než v celém Sasku, a pětkrát více než v Durynsku (1 131, resp. 337 a 212). Z celkového počtu 1 020 nadací založených v loňském roce jich pak jen 112 má sídlo v nových spolkových zemích (Stiftungen, 2009).

Tabulka 3. Počet nadací ve spolkových zemích

Spolkové země dle rozlohy	Počet nadací	Pořadí	Počet nadací na 100 000 obyvatel	Pořadí
Bavorsko	2 918	2.	23	4.-5.
Dolní Sasko	1 744	4.	22	6.-7.
Bádensko-Würtenbersko	2 452	3.	23	4.-5.
Severní Porýní-Vestfálsko	3 159	1.	18	10.
Brandenbursko	132	15.	5	16.
Mecklenbursko-Přední Pomořany	137	14.	8	14.-15.
Hesensko	1 518	5.	25	3.
Sasko-Anhaltsko	212	13.	9	13.
Porýní-Falc	767	7.	19	8.-9.
Sasko	337	10.	8	14.-15.
Durynsko	224	12.	10	12.
Šlesvicko-Holštýnsko	614	9.	22	6.-7.
Sársko	130	16.	13	11.
Berlín	637	8.	19	8.-9.
Hamburk	1 131	6.	64	1.
Brémy	294	11.	44	2.
Celkem	**16 406**			

Zdroj: Stiftungen in Zahlen, 2009

Pokud použijeme výše uvedené srovnání v případě německých velkoměst,[75] pak se Hamburk posune na třetí místo za Frankfurt nad Mohanem (71,9) a bavorský Würzburg (68,8). Hlavní město Berlín s počtem 18,8 nadací na 100 000 obyvatel pak leží zhruba v polovině pole; do první padesátky se již vejde jen jedno další město ležící na území bývalé NDR, a sice sousední Postupim. Žebříček pak uzavírají saský Chemnitz (2,8) a Herne (2,3) v Severním Porýní-Vestfálsku.[76]

5.3 Zřizovatelé nadací

Údaje o zřizovatelích[77] nadací v Německu hovoří jasně: od druhé poloviny 50. let hrají prim fyzické osoby, přičemž jejich poměr k právnickým osobám jakožto zřizovatelům nadací v letech 2002-2004 dosahoval 64,8 % (Sprengler, 2007:13). Oněch „zbývajících" 35,2%, což představuje ve srovnání s řadou evropských zemí podíl vysoký, který navíc cca od osmdesátých let zůstává víceméně stabilní, podle Sprenglera dokazuje, že *„Zřizovatelé nadací z řad právnických osob již šedesát let představují stabilní a pevnou součást německého nadačního sektoru"* (ibid.). Vývoj počtu zřizovatelů nadací v procentech zachycuje graf 6.

Některé důležité vývojové trendy umožní pojmenovat srovnání údajů v časových řadách. Jako klíčové se opět ukazuje přijetí zákona o další daňové podpoře nadací v roce 2000. Právě kritérium zřizovatele může mít velkou vypovídací hodnotu o kýžených důsledcích této reformy, neboť jedním z jejích cílů bylo „přilákat" k myšlence založení nadace právě jednotlivce. Uvedená čísla dosvědčují, že zatímco počet obchodních společností a orgánů veřejné správy jako zřizovatelů nadací klesal, v kategorii fyzických osob skutečně došlo v období 1996-2006 k nárůstu. Pokud je nárůst možno konstatovat i v případě spolků/svazů, pak se jako vysvětlení nabízí vedlejší efekt přijetí výše uvedeného zákona. Zavedení dalších možností odpočtu daní pro dárce, kteří své peníze věnují nadaci (a nikoliv spolku), znamenalo zvýšený tlak na ty spolky, které získávají finanční prostředky pomocí fundraisingu. Nabídnout potenciální „dárcovské klientele" možnost

[75] Tj. měst s více než 100 000 obyvateli.
[76] Malý počet nadací je pravděpodobně možno přičíst tomu, že Herne leží v aglomeraci velkých měst a bezprostředně blízko hlavního města Düsseldorfu.
[77] Aktuální údaje jsou dostupné u 52,5 % nadací z celkem 12 370 vedených v databázi Maecenata Institutu. Údaje uvedené v této a dalších podkapitolách vycházejí mimo jiné z publikace Statistiken zum deutschen Stiftungswesen 2007, pro níž je uvedená databáze materiálovou základnou.

přispět na činnost spolku prostřednictvím nadace se v tomto ohledu ukázalo jako smysluplné řešení (ibid.: 10).

Graf 6. Zřizovatelé nadací

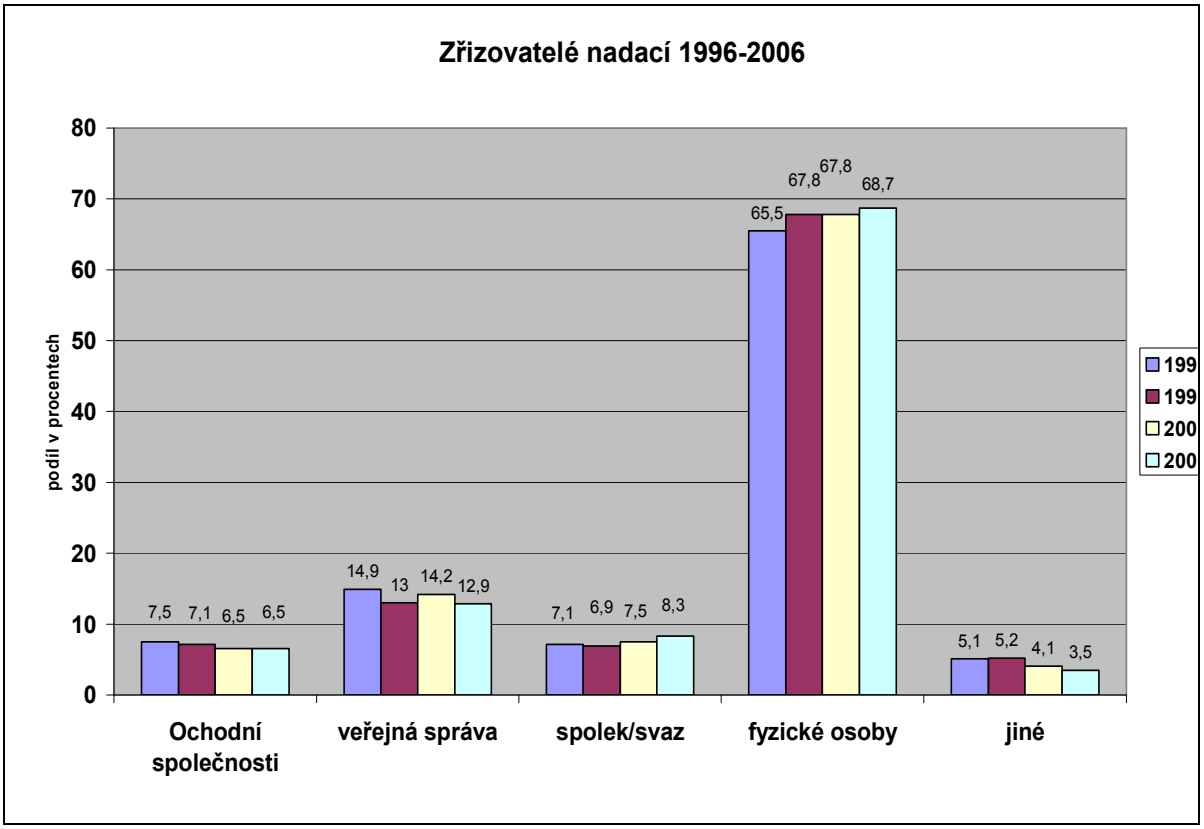

Zdroj: Sprengler, 2007

Bylo by mylné předpokládat, že „nadační boom“ bude kvitován ze všech stran pouze pozitivně. Terčem kritiky bývá právě nárůst podílu právnických osob mezi zřizovateli nadací, který poněkud staví do pozadí prvek občanské angažovanosti. Založení nadace tak vlastně může být jen důsledkem kalkulu veřejných i soukromých institucí, které nechtějí přijít o své příznivce a donátory (Wigand et al., 2007:29). Právě tato obava z budoucí převahy racionálního prvku nad altruismem, resp. pokřivené představy o roli nadací ve společnosti, byla i jedním z impulsů pro nadaci Bertelsmann Stiftung, která v roce 2004 realizovala tzv. *StifterStudie*. Cílem výzkumu, který obsáhl více než 1 300 zřizovatelů nadací, bylo na základě údajů o jejich věku, majetku aj. načrtnout obraz

typického představitele a současně objasnit motivaci zřizovatelů nadací (Timmer, 2005:46-54).[78]

Ačkoliv se získané údaje o motivaci respondentů ukázaly být natolik různorodé, že představit typického zřizovatele nadací nedovolily, z výzkumu i tak vyplynula řada zajímavých souvislostí umožňujících jistá zobecnění. Zatímco v minulosti zřetelně převažovaly nadace zřizované odkazem, dnes se naopak většina osob rozhoduje pro založení nadace již za svého života s cílem výraznějšího osobního vkladu a akcentuace těch otázek, které pokládají při činnosti nadace za podstatné. Vyjádřením téhož je pak i to, že nadaci „nevybavují" pouze majetkem, ale současně jí mohou poskytnout i vlastní zkušenosti, kontakty a samozřejmě věnovat svůj čas (ibid.: 47). Fakt, že převažující mezi zakladateli nadací je přitom věková kategorie 60 – 69 let,[79] jistě nepřekvapí. Jednak člověk v tomto věku disponuje (zpravidla) rozsáhlejším majetkem, jednak má vlastně poprvé čas zastavit se, a přemýšlet o použití svého majetku na obecně prospěšné účely (ibid.).

Co se týče poměru mužů a žen mezi zřizovateli nadací, asi by těžko někdo předpokládal převahu slabšího pohlaví. Muži se 70 % skutečně stále výrazně dominují, ale i zde je, jako snad ve všech sférách společnosti, patrný rostoucí podíl žen. Maecenata Institut uvádí nárůst z 11 % v roce 1996 na 21 % v roce 2007 a ještě razantnější nárůst je patrný v segmentu „žena a muž společně" (Sprengler, 2007:16). 71 % všech zřizovatelů přitom žije v manželství a většina má jednoho či více potomků. Přesto představuje 42 % bezdětných osob mezi zřizovateli výrazně víc než činí průměrná hodnota 15 % v populaci nad 45 let (Timmer, 2005:47). Nejvíce zřizovatelů má vyšší vzdělání (37 %), jedna pětina dosáhla na doktorský titul, a 7 % na hodnost docenta. Více než dvě třetiny zřizovatelů se hlásí k nějaké církvi[80] a 52 % nabylo majetek vlastní podnikatelskou činností (ibid.: 48).

Sestavit jednotný profil typického zástupce komunity zřizovatelů nadací znemožňuje fakt, že je každý z nich se svými různě silnými a provázanými motivy pro založení nadace nutně jedinečný. Ale i zde je možno poukázat na některé společné trendy. Silným motivem může být chybějící dědic. Nejvíce respondentů (82 %) pak uvedlo, že je k založení nadace

[78] Obesláno bylo 1666 zřizovatelů nadací, kteří ji dle údajů svazu nadací založili po roce 1990. 306 jich mezitím již zemřelo; z 1360 žijících zřizovatelů jich dotazník vrátilo víc než polovina (ibid.). Údaje v této podkapitole, není-li uvedeno jinak, pocházejí právě z tohoto výzkumu.
[79] Podíl této věkové kategorie je 61 % (ibid.).
[80] 41 % je evangelického a 30 % katolického vyznání, 26 % pak bez vyznání (ibid.)

vedla konkrétní událost, která ve většině případů bezprostředně souvisela s jejich životní situací. Taková událost mohla mít povahu čistě materiální (např. náhlé dědictví), praktickou (sepsání závěti), nebo se mohlo jednat o prozření v důsledku nějaké „rány osudu“ (ibid.: 49). Kromě důvodů ryze osobních vyniká pak jako společný jmenovatel i vůle angažovat se v konkrétní věci. Ukazuje-li se zájem o určité téma či oblast být motivem pro založení nadace zcela zásadním, pak je od samého počátku možno hovořit o pevné vazbě na účel nadace. Jen 21 % zřizovatelů oproti tomu nejprve chtělo založit nadaci a až pak hledalo možnosti jejího uplatnění (ibid.: 50).

5.4 Nadace podle sledovaných cílů a činností

V souvislosti s deklarovaným motivem založit nadaci s jasnou vizí jejího poslání se nabízí otázka po sledovaných účelech nadací. Podle údajů svazu nadací z roku 2007 s 33 % zřetelně převažuje sociální oblast, s téměř 15 % následuje oblast výchovy a vzdělávání, oblast kultury a umění se 14 %, a výrazněji je zastoupena ještě věda a výzkum, jejíž podíl dosahuje 13 % (Wigand et al. et. al., 2007:31). Statisticky zachytit rozdělení nadací podle sledovaného účelu může být ovšem oříškem v tom smyslu, že řada z nich nesleduje pouze jeden účel, ale jak ukazuje graf 7, naopak je při své činnosti kombinuje. Z hlediska statistik pak nutně součet všech účelů celkový počet nadací mnohonásobně převyšuje a výše uvedený poměr je proto nutno brát s rezervou. Přesnější vyjádření by tedy bylo: *„Podíl sociálních účelů na celkové sumě účelů sledovaných nadacemi činí 33%*“ (Sprengler, 2007:52). Sociální cíle totiž ve skutečnosti sleduje více než polovina německých nadací (ibid.: 52).

Graf 7. Nadace podle počtu sledovaných účelů

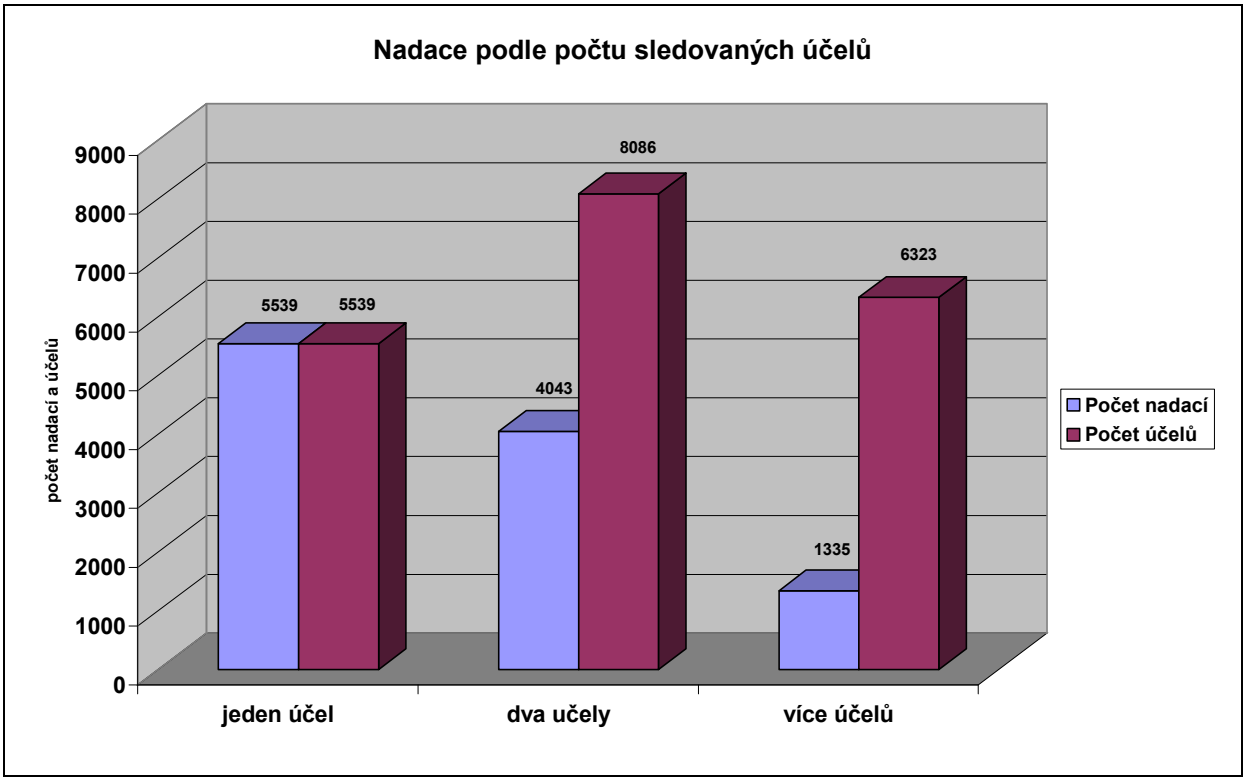

Zdroj: Sprengler, 2007

Kombinace výše uvedených hlavních oblastí činnosti je v praxi možno nalézt s rozdílnou četností: na špici se s velkým odstupem drží kombinace sociální oblasti a vzdělávání, která je dvakrát četnější než vzdělávání v kombinaci s vědou a výzkumem. Naopak nejméně rozšířená je kombinace zdravotnictví s uměním a kulturou (ibid.: 59).[81]

Analýza účelů ovšem sama o sobě pro popsání činnosti nadací v celé její šíři nepostačí. Koneckonců deklarovaný účel nutně neobsáhne aktivity různorodého typu, a v extrémním případě může vyvstat rozdíl mezi tím, co je psáno ve stanovách a tím, co nadace ve skutečnosti činí (ibid.: 67). I když je vzhledem k velikosti nadačního sektoru v Německu nemožné podat úplný statistický přehled o povaze veškerých aktivit nadací, některá, leč spíše orientační, hodnocení databáze nadací Maecenata Institutu dovolí.[82] Kromě základního rozlišení na nadace grantující a operující je možno nadace podle způsobu sledování účelu rozdělit do šesti oblastí, které s uvedením počtu nadací přibližuje následující tabulka.[83]

[81] 1 812, 942, resp. 225 případů.
[82] Lepší uplatnění v tomto případě mohou mít kvalitativní výzkumy a případové studie (ibid.).
[83] Údaje tohoto druhu jsou k dispozici o 7 397 nadacích, což představuje o něco více než polovinu z celkového počtu nadací dnes uvedených v databázi. Poněvadž se uvedení více způsobů činnosti nevylučuje,

Tabulka 4. Nadace dle způsobů činnosti

Provozování ústavů	2 105
Udělování cen	712
Podpora projektů	2 260
Podpora institucí	1 341
Podpora osob	3 681
Udělování stipendií	709

Zdroj: Sprengler, 2007

5.5 Majetek a výdaje nadací

Celková hodnota jmění německých nadací je dnes odhadována na 100 miliard Euro (www.stiftungen.org). Pohled na žebříček největších nadací by mohl právě vzhledem k jejich ohromného majetku, jehož celková suma se již na osmém místě přehoupne přes 20 miliard Euro, snadno vést k dojmu o dominanci těchto „nadačních obrů“ v německém nadačním sektoru. Opak je však pravdou, neboť v případě Německa platí, že většina nadací disponuje majetkem nesrovnatelně menším. Stejně tak stále velmi rozšířená představa o nadacích jako jakýchsi masách majetku, z něhož je téměř výlučně financována jejich činnost, je v kontextu diverzity finančních zdrojů nadací pokrývajících spektrum vlastních výdělků, státních dotací, sbírek atd., mylná. Výše uvedené pak vlastně jen vyjadřuje skutečnost, že sestavování podobných žebříčků „Top ten“ může být velmi sporné, a dle některých autorů ve svém důsledku až škodlivé (Sprengler, 2007:32). Na druhou stranu pro utvoření orientační představy o finančních částkách, s jakými německé nadace operují, jistě poslouží (viz Tabulka 4 a 5).

Potíže, které při každé snaze o přesný popis výše majetku a výdajů nadací, resp. vzájemná srovnání, vyvstanou, jsou v podstatě dvojího charakteru. Pro řadu nadací mohou mít údaje o jejich majetku „citlivou povahu“, a nejsou proto ochotny je zveřejnit. Například v databázi Meacenata Institutu tento údaj uvádí jen 30 % nadací, oproti tomu své poslání uvádí celých 90 % nadací (ibid.: 33). Tím je samozřejmě výpovědní hodnota na těchto údajích bazírujících analýz omezena. Závažnější problém z hlediska spolehlivosti údajů o majetku i objemu a způsobu poskytnutých grantů pak představuje samo oceňování majetku nadací (ibid.) Majetek nadace může být tvořen různými druhy finančních aktiv,

vzrostl počet údajů na více než 10 000, což je dle Sprenglera ze statistického hlediska zárukou jejich vypovídací hodnoty (ibid.).

přičemž pravidlem bývá peněžní hotovost, cenné papíry a nemovité jmění, ale také majetková práva a podíly na obchodních společnostech (Wigand et al., 2007:49). Je-li skladba majetku nadací takto různorodá, pak pokoušet se o jeho seřazení může ze všeho nejvíc připomínat příslovečné srovnávání jablek s hruškami.

Tabulka 5. Největší nadace podle majetku v roce 2008

Název	Majetek v miliardách Euro
Robert Bosch Stiftung GmbH	5 194 207
Dietmar-Hopp-Stiftung gGmbh	3 989 000
Else Kröner-Fresenius-Stiftung	2 400 000
Landesstiftung Baden-Würtenberg gGmbH	2 351 089
VolkswagenStiftung	2 342 051
Deutsche Bundesstiftung Umwelt	1 792 395
Klaus Tschira Stiftung gGmbH	1 293 941
Software AG-Stiftung	947 000
Gemeinnützige Hertie Stiftung	846 761
ZEIT-Stiftung Ebelin und Gerd Bucerius	802 600

Zdroj: Stiftungen in Zahlen, 2009

Tabulka 6. Největší nadace podle celkových výdajů v roce 2008

Název	Celkové výdaje v miliónech Euro
VolkswagenStiftung	115 562
Landesstiftung Baden-Würtenberg gGmbH	85 939
Robert Bosch Stiftung GmbH	78 703
Deutsche Bundesstiftung Umwelt	74 032
Alexander von Humboldt Stiftung	64 043
Bertelsmann Stiftung	61 797
Studienstiftung des deutschen Volkes e.v.	42 145
Dietmar-Hopp-Stiftung gGmbH	42 000
Alfried Krupp von Bohlen und Halbach-Stiftung	40 500
Deutsche Stiftung Denkmalschutz	34 300

Zdroj: Stiftungen in Zahlen, 2009

Vzhledem k výše uvedenému nepřekvapí, že podobné žebříčky chybí ve statistikách zveřejňovaných Maecenata Institutem, který pro potřeby klasifikace nadací podle majetku používá pěti kategorií nastavených tak, aby umožnily dostatečně *„... odstupňovat mezi extrémními hodnotami a zároveň nepředstíraly preciznost, která by byla pouze iluzorní“* (Sprengler, 2007:34).[84] Jak je patrno z grafů 8 a 9, majetek a analogicky k tomu výdaje typické německé nadace jsou spíše malé, přičemž většina nadací se může prokázat majetkem v hodnotě nepřekračující hranici 500 000 euro. Jen v 17 % má pak jejich majetek hodnotu větší než 2,5 miliónu euro, z hlediska výdajů činí tento podíl již jen 10 %. Že nadace „bodující“ v žebříčku největších svého druhu představují opravdu jen pomyslnou špičku ledovce, jehož masu tvoří mnohonásobně větší počet menších a malých nadací, je patrno i z toho, že podíl nadací s celkovým jměním ve výši více než 250 miliónů Euro nečiní více než 1 % (ibid.: 37-8).

Graf 8. Majetek německých nadací

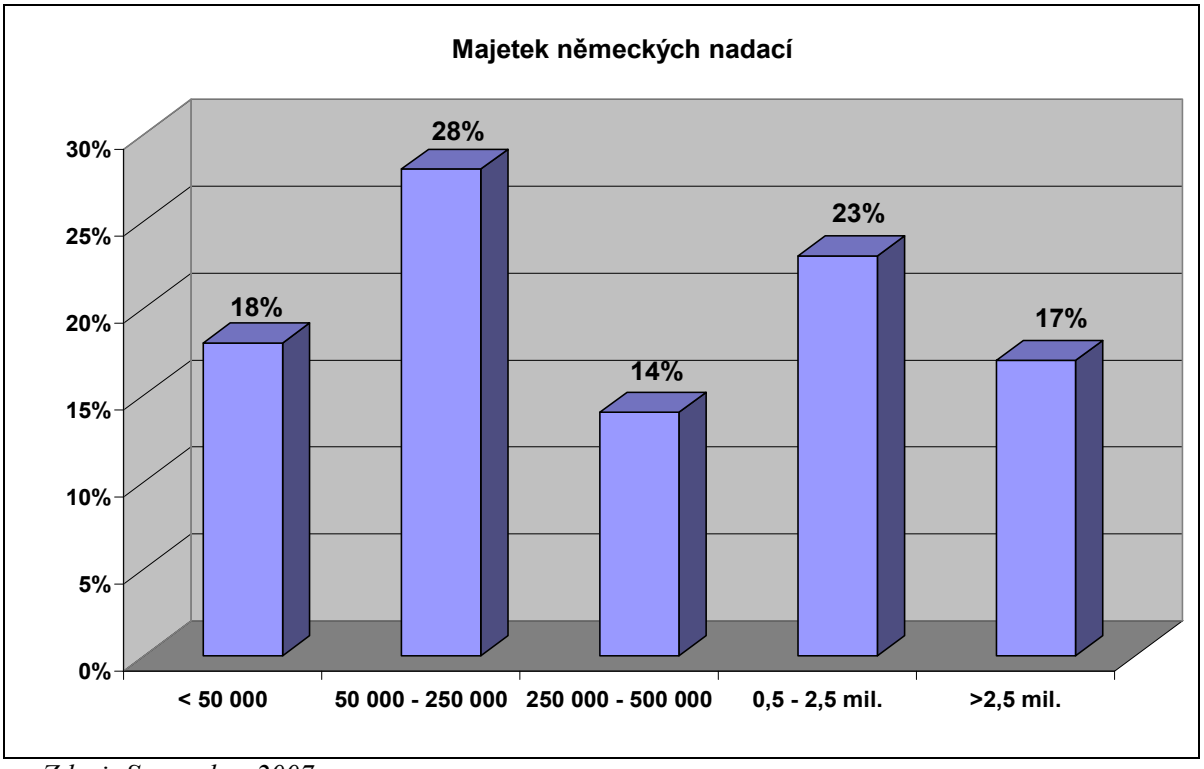

Zdroj: Sprengler, 2007

[84] Kategorie jsou stanoveny takto: nadace s celkovým jměním do 50 000 euro, 50 000 – 250 000, 250 000 – 500 000, 500 000 – 2,5 miliónu, a více než 2,5 miliónu euro.

Graf 9. Roční výdaje německých nadací (2006)

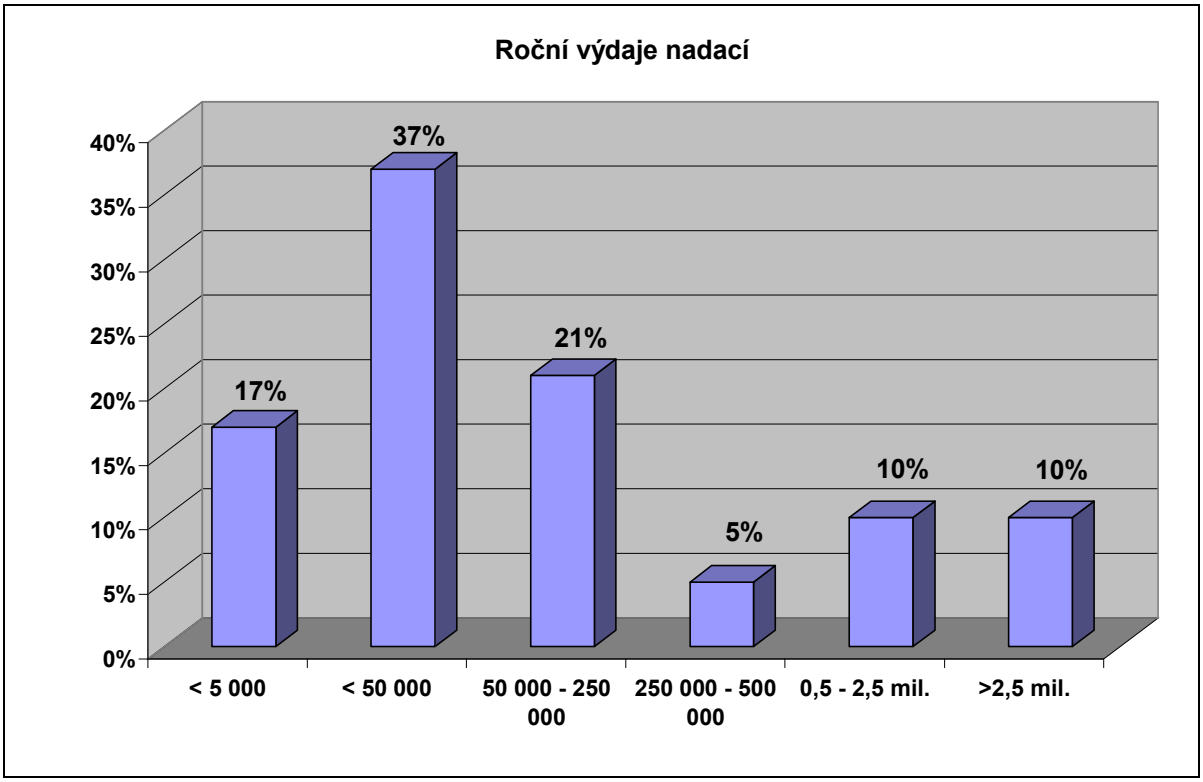

Zdroj: Ibid.

V kontextu současné hospodářské krize ovšem nejsou ani tak zajímavé údaje o celkovém bohatství nadací (i proto, že dosud chybí aktuální čísla, která by umožnila srovnání), ale spíše údaje o struktuře nadačního jmění, neboť ta je z hlediska budoucí finanční stability nadací faktorem zcela rozhodujícím. Podle údajů svazu nadací tvořila v roce 2005 téměř polovinu majetku německých nadací aktiva v cenných papírech, 29 % prostředky na bankovních účtech, a 14 % majetku měly nadace uloženy v nemovitostech. Podíly na obchodních společnostech, umělecká díla a jiné cennosti představovaly pouze 8,6 % majetku nadací (Wigand et al. et al., 2007:145).[85] Porovnáme-li tyto údaje s údaji z roku 2001, pak je patrný poměrně výrazný procentuální nárůst ve prospěch segmentu prostředků uložených na bankovních účtech oproti segmentu cenných papírů. Velmi pravděpodobným vysvětlením je to, že nadace reagovaly na propad akciových trhů v letech 2000 – 2002 (ibid.: 149), což ovšem spíš než o promyšleném plánování zhodnocování majetku může být dokladem ad hoc reakce na měnící se podmínky. Paradoxně tak některé nadace nemohly profitovat z růstu akcií v roce 2003 (ibid.), ale na druhou stranu se jich tolik nedotkl pokles hodnoty akcií v loňském roce právě v důsledku finanční krize. Wilhelm Krull, předseda představenstva svazu nadací, vyjádřil ohledně dopadů finanční

[85] Novější údaje nejsou k dispozici.

krize na nadační sektor pozitivní přesvědčení: *„ .... (nadace – pozn. autorky) jsou v principu kriziodolné, tj. hospodářská krize, které jsme dnes svědky, jejich existenci jako takovou neohrozí. Jenom velmi riskantní majetkové investice mohou vést ke ztrátě kapitálu, ty jsou však v rozporu se zákonným požadavkem na uchování jmění nadace“* (Krull, 2008).[86]

[86] Citát pochází z úvodního projevu, kterou W. Krull přednesl v únoru 2009 na tiskové konferenci u příležitosti zveřejnění zprávy o trendech ve vývoji nadačního sektoru v roce 2008/09.

6. OBČANSKÉ NADACE

6.1 Občanské nadace a hospodářská krize

Ačkoliv ohledně síly dopadů hospodářské krize na nadační sektor existují různé názory, jedno je jisté. Nadace vzhledem ke své zvláštní roli ve společnosti nutně čelí výzvám dvojího druhu. Na straně jedné se budou muset vyrovnávat s omezenějšími zdroji na financování své činnosti, na straně druhé je v souvislosti s dopady krize jako například rostoucí nezaměstnaností současně možno předpokládat zvýšenou poptávku po filantropických aktivitách (Horton et al., 2009:4). Pokles celkového nadačního jmění pak konkrétně v případe (amerických) občanských nadací odhaduje americká organizace Community Foundations Insights o 10 % oproti roku 2007 (ibid.).[87] Občanské nadace oproti nadacím klasického typu fungují na principu dlouhodobého budování nadačního jmění za pomoci drobných přispěvatelů, tj. v době vzniku zdaleka nedisponují prostředky nutnými k realizaci dlouhodobých cílů. O tom, zda se příliv jejich „střadatelů“ sníží, lze opravdu jen spekulovat. Oproti tomu o vzrůstající nutnosti hledat nové finanční strategie a metody dlouhodobého budování majetku například rozšířením fundraisingových aktivit či plánováním rozpočtu, která konečně vyplývá z jejich povahy samé, dnes není pochyb.

Tato podmnožina německých nadací, jejíž historie se v Německu teprve třetím rokem může počítat na desetiletí, pak může současných výzev využít i ve svůj prospěch. K tomu, aby jako významný aktér na místní úrovni prokázaly svůj potenciál, budou občanské nadace nutně muset posílit svou finanční stabilitu, ale také schopnost flexibilně reagovat na potřeby dané komunity. Občanské nadace mohou být v dnešní době ideální platformou společenské sebeorganizace i s ohledem na jejich zvláštní charakter, který v sobě snoubí jak princip nedotknutelnosti majetku nadací, tak participační étos spolků. Pokud bychom se například ztotožnili s hlasy varujícími v souvislosti s recepty na řešení hospodářské krize před „strašidlem socialismu“, přehnaným protekcionismem a v důsledku toho „vměšování“ státu do oblastí, jež mu nepřísluší,[88] tak by možnou odpovědí občanských nadací jako na politických stranách nezávislých organizací mohlo být zapojování co nejširších společenských skupin do rozhodování o prioritních zájmech jejich

[87] CFI v říjnu 2008 uskutečnila průzkum mezi 73 občanskými nadacemi s cílem pojmenovat v době probíhající hospodářské krize nutná opatření a poskytnout nadacím návod na uplatnění vhodných (nejen) finančních strategií. Tento „manuál“ vyšel v listopadu 2008 pod názvem Making Informed Decisions in Uncertain Times. Helping Community Foundations during Economic volatility.

[88] Takto hodnotil opatření navržená „tandemem“ německé kancléřky Angely Merkelové a francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho mimo jiné Václav Klaus, což nezůstalo bez povšimnutí německých médií.

regionu. Ačkoliv nadace, a občanské nadace v míře o to větší, samozřejmě nemohou zcela přebírat roli státu ve smyslu finančního „záplatování“, jejich role jako mimo jiné spolehlivého zdroje financování místních aktivit by z nich mohla v době krize na poli filantropie učinit hráče ještě silnější.

6.2 Koncept občanské nadace

Občanské nadace jsou ve srovnání s ostatními typy nadací velmi mladou odnoží německého nadačního sektoru, přičemž jejich koncept se zde začal prosazovat teprve od poloviny 90. let.[89] Dlouhou tradici mají naopak v angloamerických zemích. První občanská nadace byla založena již v roce 1914 v americkém Clevelandu. Dnes je takových nadací v USA možno napočítat přes 700 a jejich celkové jmění činí cca 44,5 miliard dolarů (Länderspiegel, 2008:35). Ač jsou tedy v Německu poměrně novým fenoménem, vykazují dnes občanské nadace ohromou dynamiku rozvoje. V loňském roce se Německo dostalo v žebříčku zemí s největším počtem občanských nadací hned na druhé místo za USA, a zanechalo tak za sebou mimo jiné jejich doposud velmi tradiční „líheň“ Kanadu (WINGS-CF 2009: 5). To ostatně odráží mezinárodní vývojové trendy, neboť činil-li celkový nárůst počtu občanských nadací v letech 2005 – 2008 21 %, pak výraznější nárůst je možno zaznamenat právě v zemích mimo USA, jejichž podíl vzrostl ze 40 na 46 %. Kromě Německa pak výrazný nárůst počtu občanských nadací zažívají především jihoevropské země (ibid: 4).

V příručce k založení nadace, kterou vydala střechová organizace německých občanských nadací *Initiave Bürgerstiftungen*, se mimo jiné dočteme: *„Jako nadace „od občanů pro občany“ jsou občanské nadace katalyzátorem občanské angažovanosti. Vzhledem k jejich finanční i politické nezávislosti jsou jako žádné další organizace sto podporovat široké spektrum obecně prospěšných aktivit, zdolávat naléhavé sociální problémy, a zlepšovat kvalitu života v regionu.“* (Gemeinsam, 2008:5). Tento výrok je už dnes možno chápat jako jakési motto občanských nadací, neboť v mezičase „zdomácnělo“ například na propagačních materiálech a webových stránkách řady nadací. Ačkoliv i zde je nutno podotknout, že ohledně některých charakteristik občanských nadací se v Německu pořád ještě vedou mezi samotnými představiteli nadací, jejich členskými organizacemi a

[89] Samozřejmě je možné najít v historii příklady nadací, jež svým charakterem odpovídají občanským nadacím, ale jako explicitní koncept se občanské nadace skutečně prosazují až od poloviny 90. let (Kappe, 2000:263).

zástupci vědecké obce spory, přece jen se jasná většina shoduje na této definici (Hinterhuber, 2005:337): *„ ... jako občanské nadace je možno označit takové nadace, které jsou v politickém, ekonomickém a konfesijním smyslu nezávislé, mají větší počet zřizovatelů, nemají příliš úzce vymezené poslání, jsou místně působné, a usilují o dlouhodobé navyšovaní svého jmění“* (ibid.).

I s ohledem na neexistenci jednoznačné (právní) definice a tím i „ochranné známky“ občanských nadací se na setkání tzv. pracovní skupiny (Arbeitskreis Bürgerstiftungen) v roce 2000 shodli jejich zástupci na deseti stěžejních charakteristikách, které se o tři roky později staly nutnou podmínkou pro udělení certifikátu občanské nadace (Gütesiegel).[90] V roce 2003 se jeho nositelem stalo 36 nadací, dnes je jich již 166 (Menschen, 2008:6). Všechny nadace přitom musí každé dva roky požádat o jeho obnovení. Kromě kritérií zmíněných ve výše uvedené definici je jako další principy možno jmenovat obecnou prospěšnost, inovativní přístup k řízení projektů, public relations, koordinaci a síťování neziskových organizací v regionu, a konečně transparentní a demokratickou vnitřní organizaci nadace (Bürgerstiftungen, 2007:15).

6.3 Zastřešující organizace

Role zastřešujících a podporujících organizací se pro rychlý rozvoj občanských nadací prokázala být v celosvětovém měřítku naprosto zásadní. Jejich rozmach je ostatně srovnatelný s prudkým nárůstem počtu občanských nadací, a služby a výhody, které nabízejí, jsou dnes pro občanské nadace v podstatě již nepostradatelné (Feuert, 2000:37). V čem potom onen zvláštní význam zastřešujících organizací spočívá? Především umožňují síťování občanských nadací, potažmo výměnu praktických zkušeností a návrhů řešení rozličných problémů. Možnost inspirovat se u zkušenějších kolegů je jedním z nejúčinnějších nástrojů pro rozvoj vlastní nadace, ale i rozvoj komunity občanských nadací jako takové (ibid.). Tyto organizace, které bývají současně i centry vědeckého výzkumu, pak právě s ohledem na jejich odbornou způsobilost často hrají zásadní roli v politických debatách o úloze nadací ve společnosti, zasazují se o lepší právní podmínky pro nadace, ale i další organizace neziskového sektoru. Pro občanské nadace je zcela nezbytná práce s veřejností, nejde přitom jen o to, aby se o té které nadaci vědělo v konkrétním regionu, podstatnou roli hraje i postoj společnosti k občanským nadacím jako

[90] Viz příloha č. 1: Deset charakteristik občanských nadací.

celku. To, že jsou dnes občanské nadace v Německu pevně etablované a úspěšné, je do velké míry zásluhou právě jejich střešních organizací, které přispěly a přispívají k podpoře a rozšíření tohoto konceptu ve společnosti (ibid. 37-38). Od roku 1999 funguje mezinárodní síť zastřešujících a podporujících organizací *Worldwide Initiatives for Grantmakers Support – Community Foundations,* která mimo jiné pravidelně publikuje zprávy o rozvoji občanských nadací v celosvětovém měřítku.[91]

Již zmíněná *Initiative Bürgerstiftungen* jakožto střešní organizace v rámci svazu německých nadací působí kromě certifikace především coby poradenské a kontaktní centrum. Od roku 2005 její činnost podporují tzv. regionální kuratoria v šesti spolkových zemích. Jejich cílem je poskytovat informace a rady potenciálním zřizovatelům nadací se znalostmi specifik daného regionu. V loňském roce byl spuštěn projekt *Bürger- und Gemeinschaftstiftugen Ost* s účelem podporovat další rozvoj občanských nadací v nových spolkových zemích, které „v souladu" s trendy v celém nadačním sektoru jak co do počtu, tak co do celkového jmění, za západem Německa zaostávají. Kromě toho mají rozdíly, které jsou i vzhledem k odlišnému strukturálnímu a socioekonomickému vývoji mezi východem a západem Německa stále patrné, významný vliv na práci nadací a prioritu určitých témat před ostatními. Řada nadací v nových spolkových zemích tak například jako jednu ze svých priorit vnímá potírání šířícího se pravicového extremismu, zatímco stěžejním tématem pro nadace v západních spolkových zemích s velkým počtem migrantů často bývá právě práce s menšinami (Walkenhorst, 2007:28). Prvním rokem dále probíhá projekt *Stifterland Bayern,* který je prvním z plánovaných regionálně zaměřených projektů.

Dalším významným zástupcem zájmů a současně „think-tankem" německých občanských nadací je *Aktive Bürgerschaft, e.V.*, platforma nebo také kompetenční centrum pro podporu občanské angažovanosti, která vznikla v roce 1997 z iniciativy družstevních bank.[92] Systematické podpoře a výzkumu v konkrétní oblasti občanských nadací se toto sdružení věnuje od roku 2002. Aktive Bürgerschaft vydává řadu odborných studií a analýz, stejně jako praktických příruček, které vychází v řadě *Ratgeber Bürgerstiftungen*. Kromě toho každoročně oceňuje zvlášť úspěšné občanské nadace s cílem šířit příklady dobré praxe (WINGS-CF, 2009:164-166).

[91] Tvz. Community Foundation Global Status Report. Viz www.wingsweb.org.
[92] Tzv. Volksbanken a Raiffeisenbanken sdružené v družstevním svazu FinanzVerbund.

Zásadní roli měla v počátcích rozvoje občanských nadací *Bertelsmann Stiftung*, která si jejich podporu klade jako jeden ze svých programových cílů i dnes. Bertelsmann Stiftung stála u zrodu Stadt Stiftung Gütersloh, první občanské nadace v Německu, a administrativní a technickou podporu poskytla při jejich rozjezdu i několika dalším nadacím. Kromě toho ve spolupráci s americkou nadací Charles Stewart Mott Foundation založila v roce 1999 iniciativu *Transatlantic Community Foundation Network*, která jako platforma pro výměnu zkušeností a odborných znalostí na obou stranách Atlantiku dnes sdružuje občanské nadace z Evropy, Severní Ameriky a Mexika. (ibid.: 162). Mezi další soukromé nadace, které od počátku podporovaly rozvoj občanských nadací v Německu, patří *Klaus Tschira Stiftung* a *Körber-Stiftung*, které právě ve spolupráci s Bertelsmann Stiftung a svazem nadací založily v roce 2000 zmiňovanou Initiative Bürgerstiftungen. Partnery projektu, který finančně podporuje Spolkového ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež, jsou dnes *Robert-Bosch Stiftung* a americká *Charles Stewart Mott Foundation*.

I proto, je rozvoj občanských nadací v Německu možno vnímat z velké části jako zásluhu nejen výše uvedených soukromých nadací, které v tomto konceptu od počátku spatřovaly potenciál přilákat k myšlence filantropie široký okruh dárců. Jinými slovy těch, kteří byť nedisponujíc nikterak závratným majetkem, chtějí být svému okolí užiteční a současně se podílet na správě věcí veřejných. Trefně to vyjádřil prezident americké C.S. Mott Foundation, která za posledních třicet let podpořila občanské nadace částkou vyšší než 122 miliónů dolarů, William S. White: *„V průběhu let jsme přišli na jednoduchý, ale k člověku neodmyslitelně patřící, princip: filantropie začíná na Main Street. Jinými slovy, věříme, že lidé podporují to, co je blízko jejich domova a často má blízko k jejich srdci“* (The balancing Act, 2008).

6.4 Občanské nadace z právního pohledu

Jak již bylo uvedeno, právní vymezení občanské nadace jakožto zvláštního nadačního typu dosud chybí. Tyto nadace tak tvoří podskupinu soukromoprávních nadací občanského práva, a řídí se všemi odpovídajícími právními předpisy. Z pohledu právní vědy je koncept občanské nadace do jisté míry problematickým, neboť existují obavy, že jde o jakýsi spletenec dvou rozdílných právních forem, a sice nadace jako sdružení majetku a spolku s členskou základnou (Hinterhuber, 2005:338). Konkrétně se tento charakter

občanských nadací projevuje ve způsobu uspořádání jejich orgánů. Mají-li klasické nadace ze zákona povinnost jmenovat pouze představenstvo v praxi často doplněné dozorčí radou, pak nadace občanské zpravidla ustavují jako další orgán ještě tzv. valnou hromadu (Stifterversammlung), kterou tvoří zřizovatelé nadace i pozdější donátoři, a vyloučena není ani účast osob, jež přímou (zde finanční) vazbu na nadaci nemají (ibid.). Pravomoci valné hromady se liší dle konkrétní úpravy ve stanovách nadace. Rozsáhlejší rozhodovací a kontrolní pravomoci vůči představenstvu jsou jí připsány většinou tehdy, není-li zřízena jako interní kontrolní orgán dozorčí rada (ibid.: 239).

Právě participační prvek, tedy možnost dále se podílet na činnosti a řízení nadace, která nekončí spolu s darováním určitého finančního obnosu, se zdá být v rozporu s podstatou nadace jako sdružení majetku bez členského substrátu, a naopak občanské nadace přibližuje organizacím členského typu jako jsou spolky či občanské iniciativy. Od těch se ovšem občanské nadace liší jednak dlouhodobým navyšováním nadačního jmění a v druhém případě pak svou orientací na dlouhodobě udržitelné plnění svých cílů (ibid.: 339). Jako organizace demokratické vnitřní struktury, které v sobě spojují charakter nadací a spolků, jsou občanské nadace *„výrazem kontinuální angažovanosti občanů“* (Strachwitz citován in Hinturber, 2005:339), a ve velké míře odpovídají myšlence občanské společnosti (Kocka, 2004). Kromě toho mohou v rámci nadačního sektoru, potažmo filantropických aktivit, přispět k jeho decentralizaci a demokratizaci. Občané se totiž od samého počátku podílí na činnosti nadace a návrhy na řešení lokálních problémů, které jsou přijímány na základě konsensu, se pak mohou dočkat širší odezvy a přijetí (Kappe, 2000:265). V tomto ohledu je naopak založení vlastní nadace vhodnější variantou vždy tam, chybí-li vůle k diskusi a ochota vyjednávat, která je v případě nadací občanských nevyhnutelná.

6.5 Stěžejní faktory pro založení občanské nadace

Jsou-li již ze své definice tyto nadace zakládány větším počtem zřizovatelů, pak v případě ideálním by jejich množina měla být co nejrozmanitější. Na jedné straně totiž nadace, pragmaticky řečeno, potřebují někoho, kdo jim bude „otevírat dveře“, usnadňovat navazování kontaktů, tj. v důsledku zvyšovat jejich sociální kapitál. Klasickým příkladem takového „prominenta“ může být významný podnikatel v regionu, zástupce komunální správy, či jinak veřejně známá osoba. Na straně druhé heterogenita nadace ve smyslu

vědomého zapojení co nejširších vrstev společnosti a skupin místního obyvatelstva usnadní její zakotvení ve vymezeném poli působnosti a přijetí širokou veřejností (Hinterhuber, 2005:339).

Ačkoliv by každá úspěšná občanská nadace ve své konečné podobě měla fungovat dle výše uvedeného principu, ve skutečnosti neexistuje žádný *„patentový návod na její založení“* (Walkenhorst, 200:72) i proto, že každá musí být nutně jedinečná ve smyslu specifičnosti okolního prostředí. I tak je dnes na základě více než desetileté zkušenosti možno schématicky rozlišit dva základní modely, jakými občanské nadace vznikají (Hinterhuber, 2005:339). V případě, že potřebný základní kapitál nadace pochází od jednoho nebo několika málo „velkých“ zřizovatelů, ať již se jedná o fyzické osoby, soukromé firmy, či další instituce, hovoříme o tzv. *Top-down modelu*. Výhodou je zde především to, že nadace může s ohledem na zvenčí podanou „finanční injekci“ bezprostředně začít působit a dostat se tak rychleji do povědomí veřejnosti, resp. dalších potenciálních dárců.[93] Tzv. *Bottom-up model* pak označuje vznik nadace „zezdola“, kdy je její založení iniciováno širokou základnou fyzických osob, nebo soukromých podniků a dalších institucí. V tomto případě je jako výhodu možno jmenovat přítomnost participačního prvku, resp. heterogenitu nadace, už v samém okamžiku jejího vzniku. Na druhou stranu je budování odpovídajícího jmění nadace velmi obtížné právě v počáteční fázi její existence, kdy se nemůže prokázat svými úspěchy. Ideální strategií, která umožní využít jednotlivých výhod, je pak samozřejmě kombinace obou principů (Kappe, 2000:274-276).

Příkladem nadace, která vznikla „ze shora“, je *Stadt Stiftung Gütersloh,* vůbec první nadace tohoto typu v Německu, na jejíž vstupní kapitál ve výši 2 miliónů německých marek se složil původce idey podnikatel v médiích Reinhard Mohn a obchodní společnost Bertelsmann AG. Bertelsmann Stiftung pak dále převzala financování provozních nákladů. V současné době činí jmění této nadace přes 3,3 miliónů Euro (www.stadtstiftung.de). Na finanční podporu ze strany velké nadace se pak mohla v roce 1999 spolehnout i *Bürgerstiftung Dresden*, kterou podpořila hamburská Körber-Stiftung počátečním vkladem do nadačního jmění ve výši 100 000 DM. Bürgerstiftung Dresden dnes disponuje

[93] To, že nadace, které vznikly podle Top-down modelu skutečně disponovaly zřetelně větším vstupním kapitálem, prokázalo i dotazníkové šetření v rámci výzkumu Fundraising bei deutschen Gütesiegel tragenden Stiftungen (Blunck, 2009).

jměním ve výši 1 256 000 Euro, a je tak jedinou „milionářkou“ mezi občanskými nadacemi v nových spolkových zemích. Kromě toho zastřešuje 19 svěřenských nadací s celkovým jměním 2,2 miliónu Euro a je jedním z koordinátorů již zmiňovaného projektu *Bürger- und Gemeinschaftstiftugen Ost* (www.buergerstiftung-dresden.de).

Příkladem opačného postupu bylo v roce 1997 založení *Bürgerstiftung Hannover*. Vstupní kapitál ve výši 161 000 DM v případě tohoto druhého „pionýra“ mezi občanskými nadacemi v Německu tvořily příspěvky 31 jednotlivců a jednoho podnikatelského subjektu. Dokonce 145 zakladatelů pak stálo za vznikem *Bürgerstiftung für den Landkreis Fürstenfeldbruck* (Bürgerstiftungen, 2007). Konečně dokladem toho, že je oba principy možno spojit, pak může být kupříkladu *Bürgerstiftung Ingolstadt*, založená v roce 2004 na popud tehdejšího starosty města, jíž se podařilo v průběhu několika týdnů shromáždit vstupní kapitál ve výši 1,65 miliónů Euro prostřednictvím 22 zakladatelů a dnes patří, co do výše jmění, mezi největší občanské nadace v Německu (ibid.: 72). U založení *Bürgerstiftung Zukunftsfähiges München* pak v roce 1998 stáli občané sdružení v rámci tzv. Místní Agendy 21,[94] městská spořitelna a příspěvek do nadačního jmění ve výši 400 000 DM vložila městská rada (ibid.: 87).

Samotnému založení nadace by měla zpravidla předcházet studie proveditelnosti (Schmied, 2005:344). Pro další činnost nadace je kritickým faktorem dostupnost finančních zdrojů, takže je třeba vycházet z co nejpreciznějších odhadů založených na údajích o počtu obyvatel, hospodářské síle regionu, ale i „filantropickém naladění“ obyvatel a podnikatelů. Druhý krok pak představuje důkladná analýza potřeb konkrétního města či regionu, která by měla nadaci pomoct zacílit její činnost správným směrem, tj. nejlépe tam, kde existuje dosud neuspokojená poptávka (Schmied, 2005:344). Nebudou-li se totiž nadace řídit pravidlem, podle kterého je opodstatněním jejich existence právě „mezera“ dosud neobsazená ostatními organizacemi neziskového sektoru, mohou se snadno ocitnout vůči těmto organizacím v poněkud dvojsečné roli, která má ze všeho nejvíc charakter konkurenčního vztahu a původní idee občanských nadací je na hony vzdálená (Kappe, 2000:268). V případě strukturálně slabých regionů, či regionů s nízkým počtem obyvatel, se pak právě na základě dobře provedené studie potřeb může ukázat jako výhodnější založení nadace s širší teritoriální působností a zřízení místně činných

[94] Agenda 21 je programovým dokumentem OSN z roku 1992, který si klad za cíl uplatnit principy trvale udržitelného rozvoje. V roce 2000 byl nahrazen známou rezolucí OSN Deklarace tisíciletí.

svěřenské nadace, což umožní ušetřit náklady, ale současně i budovat regionální identitu dceřiných nadací (Schmied, 2005:345).

6.6 Role a funkce občanských nadací

Výše uvedený konkurenční vztah by mohl teoreticky nastat proto, že německé občanské nadace v souladu s místní tradicí často realizují vlastní projekty a programy, a nejedná se tak výlučně o grantující nadace dle amerického předobrazu. Odhlédneme-li od jejich tématického zaměření, spočívá užitek takových projektů především v tom, že mohou být jakousi poznávací značkou nadace, resp. tím, co ji učiní „čitelnou" navenek a zajistí ji potřebnou odezvu u široké veřejnosti. Co do počtu vlastních programů se pak nadaci s ohledem na náročnost jejich realizace vyplatí spíše uměřenost (Hinterhuber, 2005:340).

Na obecné rovině je možno jmenovat tři základní funkce občanských nadací. V prvé řadě poskytují finanční příspěvky, tj. grantují, dále jsou prostředkem pro filantropické aktivity jednotlivců ale i organizací, jež se chtějí podílet na rozvoji regionu, a konečně vyvstává jejich „vůdcovská" role jako aktéra společenských změn, který nabízí nová řešení problémů a může je účinně prosazovat (The Balancing Act, 2008:1). Platí přitom, že míra, do jaké se samy nadace ztotožňují s konkrétní rolí, se může lišit a kýžené „vybalancování" těchto tří prvků je často náročné (ibid.). Americké nadace se kupříkladu mohou spoléhat na dlouhou tradici individuálního dárcovství, přičemž *„Pro většinu amerických nadací hraje „vůdcovství- (Leadership)" jen nepatrnou roli. Nadace při své grantové činnosti i ostatních poskytovaných službách většinou musí zohlednit potřeby a zájmy svých žijících dárců"* (Komunitní, 2004).[95] I v německém případě tvoří z převážné většiny 60 % příjmy občanských nadací dary jednotlivých osob (WINGS-CF, 2009:156).[96] K tomu, aby nadace mohly úspěšně naplňovat roli *poskytovatele příspěvků*, samozřejmě musí disponovat dostatečným jměním. Narozdíl od USA se občanské nadace v Německu nacházejí stále víceméně v počáteční fázi a vzhledem k nižším výnosům z (nevelkého) nadačního jmění musí při financování vlastní provozní činnosti dlouhodobě uplatňovat metody fundraisingu. Vůdčí role nadací jako *hybatele společenských změn* vyplývá z jejich „citlivosti" na místní problémy a možností nalézat široký konsensus co se kýžených

[95] Citát pochází z rozhovoru s prezidentkou americké občanské nadace The Community Foundation Serving Richmond and Central Virginia Darcy S. Oman, která v červnu 2004 navštívila Občanskou nadaci Euroregionu Labe v Ústí nad Labem.
[96] 30 % příjmů pochází od obchodních společností, 5 % od orgánů územní samosprávy, 5 % představují jiné zdroje (ibid.).

opatření týče. Příkladem, byť abstraktnějším, může být podpora rozvoje občanské angažovanosti; v případě postkomunistických zemí, a tedy i bývalé NDR, pak často ona vůdcovská role spočívá právě ve vytváření prostoru pro místní filantropii a „výchovu" k individuálnímu dárcovství (The Balancing, 2008:6).

Jakožto prostředek *realizace filantropických aktivit* fungují nadace vlastně coby dodavatelé služeb pro potenciální zájemce, ať již se jedná o jednotlivce, podnikatelské subjekty či třeba instituce místní samosprávy.[97] Jakožto významný hráč na poli filantropických aktivit v regionu, který spolupracuje s řadou sociálních zařízení, orgány místní samosprávy, a dalšími neziskovými organizacemi, mohou občanské nadace pro potenciální dárce posloužit coby *„ ... „lodivod", který je provede „houštinou" místně působících obecně prospěšných organizací a umožní jim efektivně a bez dalších nákladů sledovat vlastní filantropické cíle"* (Kappe, 2000:272). Právě zvláštní charakter služeb, jež mohou nadace nabídnout, je vysvětlením přitažlivosti tohoto konceptu pro řadu zájemců a de facto nebývalého úspěchu občanských nadací (ibid.).

Co tedy občanské nadace potenciálním dárcům konkrétně nabízejí? Výhody, které přináší organizační forma nadace byly již zmíněny mnohokrát, z pohledu drobných dárců pak důvodem, proč věnovat určitý finanční obnos, ale i svůj čas, zkušenosti, nápady aj., právě nadaci občanské, může být její „hmatatelnost". Nadace působí v konkrétním regionu, věnují se řešení sociálních a jiných problémů, které jsou potenciálním dárcům dobře známy, a mimo to nabízí aktivní podíl na své činnosti. Nejedná se tedy jinak řečeno o anonymní dárcovství za účelem dosažení nějakého abstraktního cíle, kdy člověk odevzdáním příslušné částky například do kasičky jedné ze zvláště v čase předvánočním probíhajících dobročinných sbírek většinou na přechodnou dobu upokojí své svědomí. Naopak, jedním z klíčových prvků, a možná i poznávacím znamením občanských nadací, jsou tzv. *nadační fondy* (Stifterfonds), či lépe „zřizovatelské fondy", které tyto nadace pod svou střechou zřizují, a které představují protipól k anonymnímu dárcovství.

Tyto fondy představují vlastně vyčleněné finanční prostředky v nadačním jmění, a často nesou jméno zřizovatele, jenž určí účel použití výnosů z majetku, případně osoby, které budou o způsobu využití prostředků do budoucna rozhodovat (v angličtině tzv. *donor*

[97] V angličtině tzv. „donor services".

advised funds). V tomto případě platí, že stanovený účel musí být v souladu s posláním nadace. Jinou možností, která takovou podmínku nestanovuje, je zřízení nesamostatné nadace pod střechou nadace občanské. *Svěřenské nadace* jsou vhodnou variantou pro ty donátory, kteří sami nedisponují dostatečným majetkem a chtějí využít zkušeností a etablovaných struktur občanské nadace. U tohoto nadačního typu navíc odpadá řada zákonných požadavků a administrativních procedur. Účelově vázané dárcovství konečně umožňují i často zřizované *tématické fondy*, ať již jde třeba o fond kultury, fond na podporu mládeže, prevenci kriminality atd., díky nimž se může dárce rozhodnout pro konkrétní oblast, kterou chce podporovat.

Další formy možné finanční podpory představují *„běžné" dary* (Spende) a *příspěvky do nadačního jmění* (Zustiftung).[98] Je-li pro budoucí existenci nadace navyšování jejího jmění věcí naprosto zásadní, přičemž k tomu, aby mohla svou činnost financovat výlučně z jeho výnosů, potřebuje částku v řádu několika miliónů Euro (Gemeinsam, 13), pak především v počáteční fázi její činnosti představují významný finanční zdroj dary, které narozdíl od příspěvků do nadačního jmění putují do provozního rozpočtu a nadace je musí využít ve stanoveném časovém rámci (ibid.).

Konkrétní oblasti podpory, z nichž má de facto potenciální dárce na výběr, pokrývají širokou škálu témat. Jak vyplynulo z každoročního dotazníkového šetření Initiative Bürgerstiftungen,[99] zůstává již tradičně těžištěm činnosti občanských nadací podpora dětí a mládeže s podílem 27 % a oblast výchovy a vzdělávání s 25 %. Výraznější podíl má ještě oblast sociální se 13 %. Další oblasti podpory pak představují kultura a umění a tzv. mezigenerační projekty. Více než dvě třetiny finanční podpory nadací jinak řečeno směřuje do oblastí, které mají přímo co do činění s mezilidskými vztahy (Menschen, 15). Viz graf 10.

[98] Analogicky pak spenden a zustiften, resp. Spender a Zustifter, tj. dárce a, kostrbatě vyjádřeno, „přispěvovatel do nadačního jmění". V textu jsem se omezila na v češtině běžné označení „dárce" s tím, že uvedený rozdíl vyplývá z kontextu.

[99] Tato šetření, tzv. Märzumfrage, probíhají každý rok po skončení hospodářského roku a výsledky IB zveřejňuje vždy 1. října při příležitosti Dne občanských nadací.

Graf 10. Oblasti podpory a účely nadací

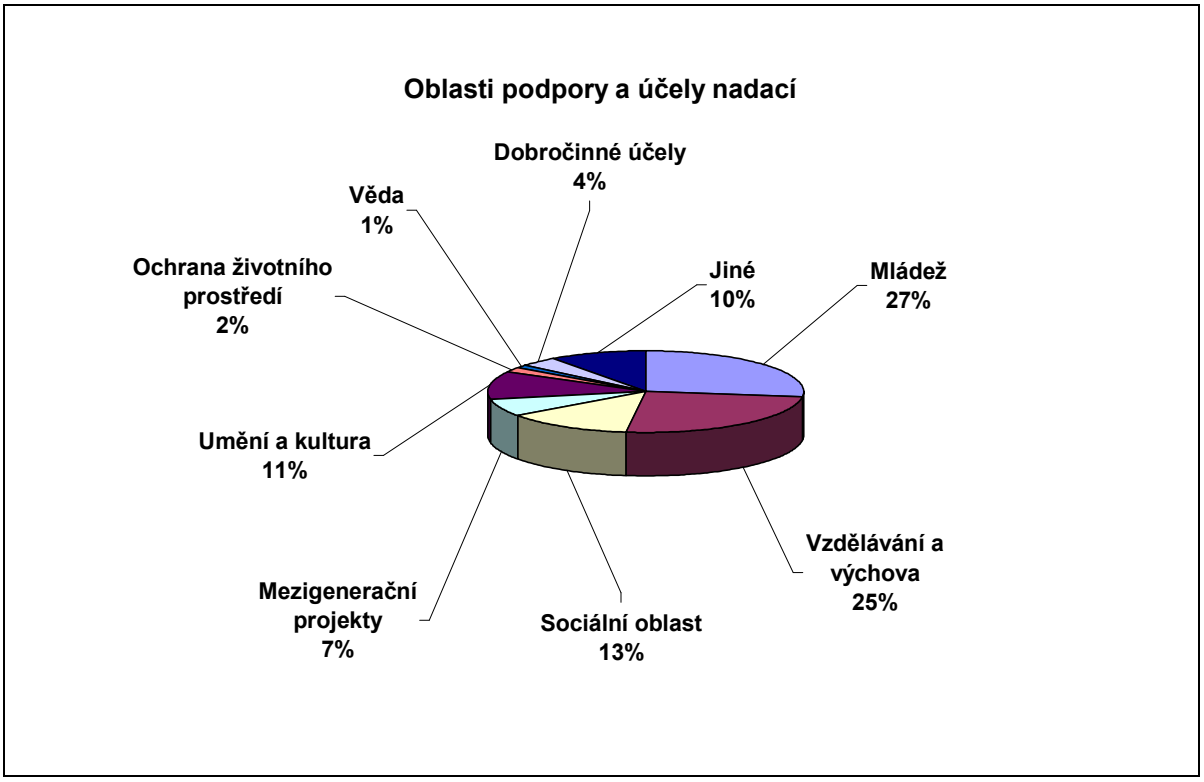

Zdroj: Menschen im Mittelpunkt, 2008

6.7 Současný vývoj v číslech

Dynamický rozvoj občanských nadací v Německu (viz Graf 11) se mohl opírat o celkově příznivé podmínky pro nadace na přelomu století, rostoucím zájmem a angažovaností občanů ve věcech veřejných počínaje, přes prosazující se koncept společenské odpovědnosti firem, a několika reformami nadačního práva konče. Zvláště *Zákon pro další podporu občanské angažovanosti* z roku 2007 skutečně přilákal řadu drobnějších dárců, přičemž potenciál k dalšímu rozvoji dárcovství se ještě zdaleka nevyčerpal a jsou to pak právě občanské nadace, které by vzhledem ke své strategické pozici mohly z tohoto vývoje dále profitovat (WINGS-CF, 2009:155). K říjnu 2008 dosáhl počet osob, kteří přispěli do nadačního jmění celkem 166 občanských nadací 13 000, což je činí vůbec největší skupinou mezi žijícími dárci (Faktenblatt, 2008).[100] Nezanedbatelný je podíl práce dobrovolníků, kteří v roce 2007 odpracovali v občanských nadacích dohromady více než 260 000 hodin (ibid.).

[100] Údaj se vztahuje na občanské nadace, které jsou nositeli certifikátu Gütesiegel Bürgerstiftungen. Vzhledem k tomu, že je na rozhodnutí nadací, zda o certifikát požádají, se odhaduje, že nadací, které odpovídají charakteristikám tohoto nadačního typu, je cca 180-190. Aktive Bürgerschaft pak k srpnu 2008 uváděla dokonce 237 těchto nadací (Länderspiegen, 2008).

Celkové nadační jmění se pak s koncem roku 2007 poprvé dostalo přes hodnotu 100 miliónu Euro, což představuje reálný nárůst o 25 miliónu Euro (srv. Graf 11). Výnosy z nadačního jmění činily 4 miliónu Euro a dalších 3,5 miliónů přibylo na účtech nadací díky darům neputujícím do jmění nadace (ibid.).

Graf 11. Nadační jmění občanských nadací 1996 - 2007[101]

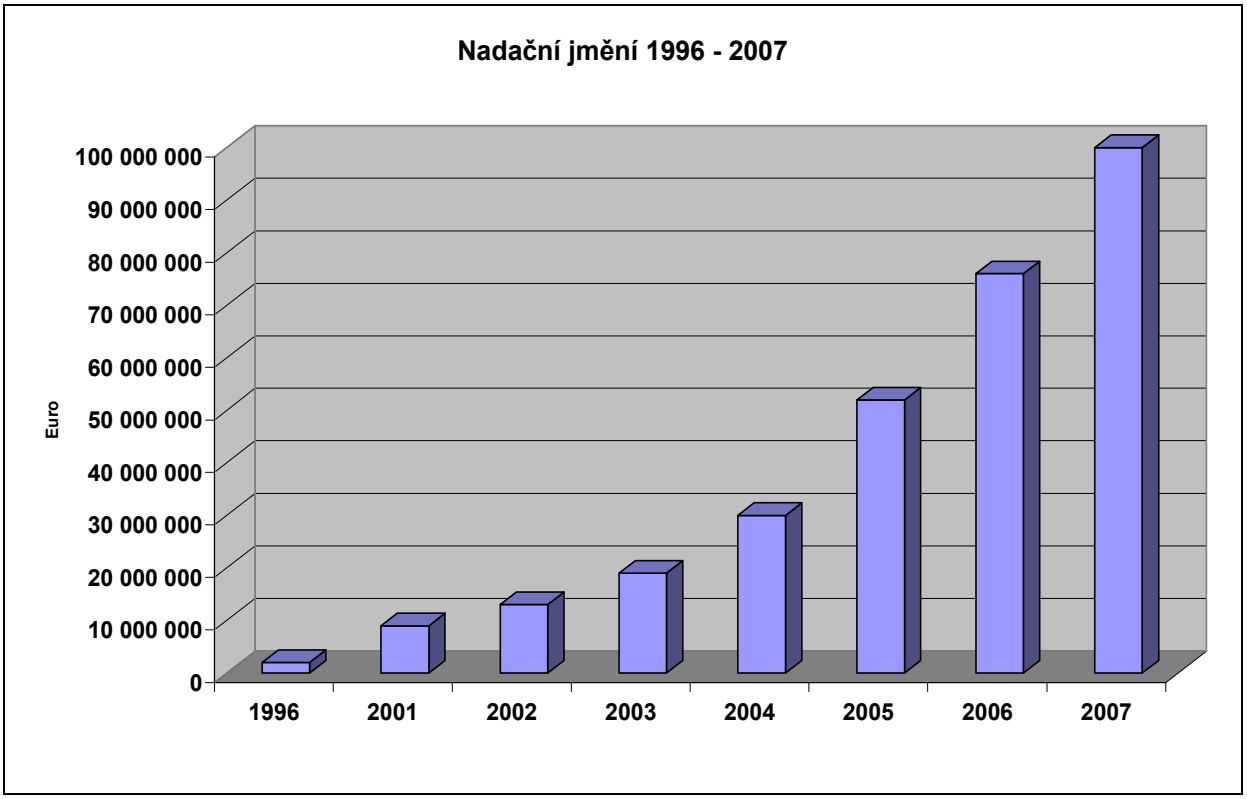

Zdroj: Menschen in Mittelpunkt, 2008

Ukazuje-li se, že nejkritičtější bývá při navyšování nadačního jmění získat první milión, pak tuto „magickou hranici", která je již značnou zárukou stability a slibuje optimismus do budoucna, dnes překročilo celkem 24 nadací (ibid. 13). Na špici se s celkovou sumou 7 500 000 Euro drží *Stiftung Citoyen* se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem následovaná první, a zatím jedinou, východoněmeckou „milionářkou" *Bürgerstiftung Dresden* se jměním v hodnotě 6 500 000 Euro. Mezi nejbohatšími nadacemi však zdaleka nejsou zastoupeny jen nadace sídlící ve významných německých metropolích, ale i nadace působící v městech a regionech s méně než 100 000 obyvateli (Arnsberg, Offenburg, Schöppingen aj.). Naopak rozdíly mezi starými a novými spolkovými zeměmi nejsou patrné jen co do výše jmění nadací, ale i co do jejich rozšíření.

[101] Včetně fondů a svěřenských nadací.

149 ku 17 v neprospěch bývalé NDR je údaj více než výmluvný. Jedinou spolkovou zemí, ve které nepůsobí žádná občanská nadace však zůstává i nadále Sársko (Menschen, 32). Viz Obrázek 1.

Obrázek 1. Občanské nadace v Německu v roce 2008

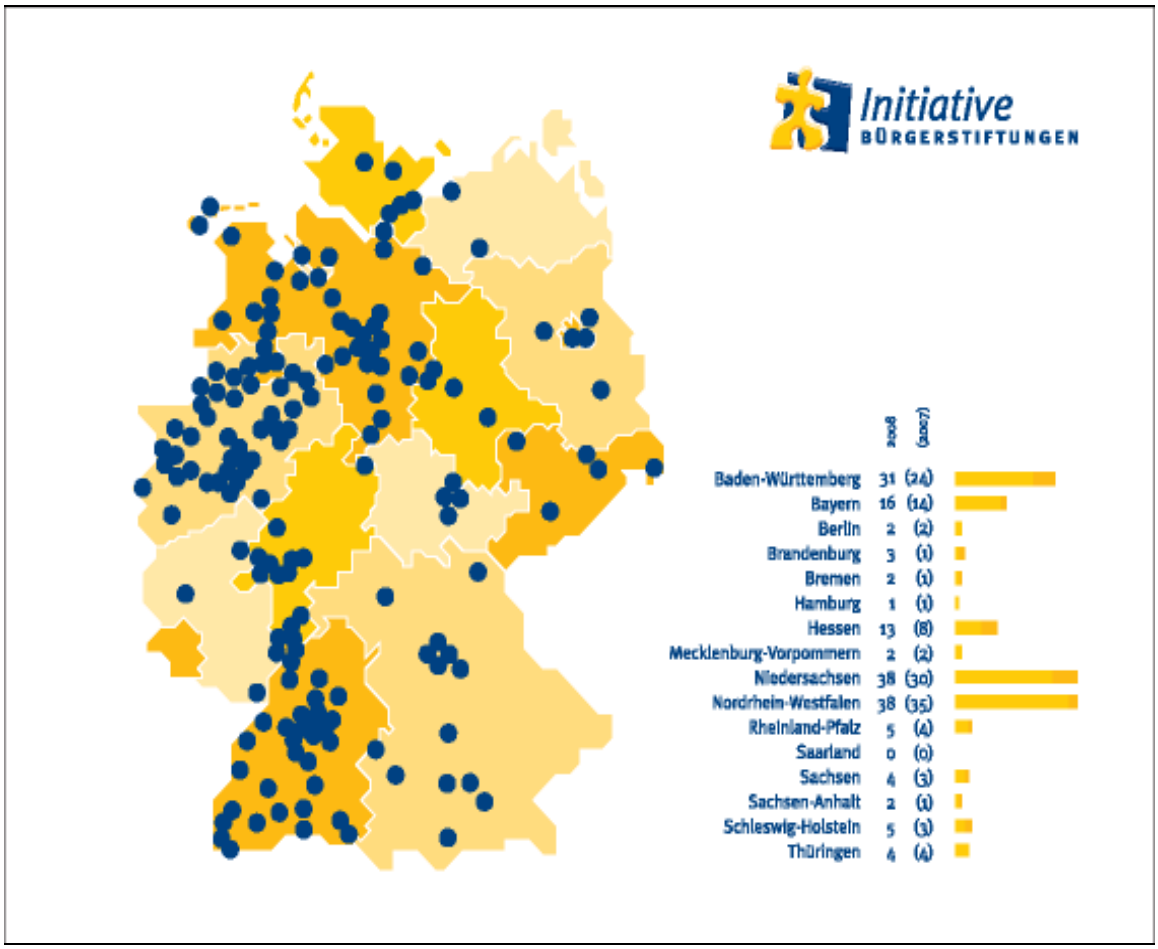

Zdroj: Initiative Bürgerstiftungen, 2009

6.8 Výzvy a strategie do budoucna

Jednou z výzev do budoucna proto bude využít potenciálu k dalšímu rozvoji, který se občanským nadacím (nejen) v nových spolkových zemí nabízí. S ohledem na kýženou finanční stabilitu přitom budou muset rozvíjet a pečlivě plánovat nové strategie získávání finančních prostředků. Svou pozornost by přitom občanské nadace měly zaměřit na individuální dárce, kteří jsou už dnes z hlediska objemu darů nejvýznamnější skupinou, ale rovněž se pokusit více vytěžit z příznivého ovzduší konceptu společenské odpovědnosti firem (Walkenhorst, 2007:29). Možnosti a výhody, které přináší spolupráce a partnerství

s tržním sektorem, dosud řada nadací dostatečně nevyužívala ve svůj prospěch jen proto, že se *„necítí být sto mluvit řečí businessu“* (ibid.).

Nároky na finanční plánování a propracované metody fundraisingu si nutně vyžádají další posilování organizační kapacity občanských nadací. Řeč je zde o profesionalizaci jejich práce spočívající mimo jiné ve využívání moderních komunikačních technologií a softwarových programů, ale i o „delegování“ specifických činností na odborné, a tedy placené, pracovníky (ibid.). Ať již se jedná o finanční a investiční poradenství, informační technologie, či účetnictví, obecně platí, že pracovníci nadací potřebnou odborností v těchto oblastech sami nedisponují. Ty mají přitom pro transparentnost jejich činnosti, potažmo důvěru ze strany dárců, zásadní význam. Řada, zvláště menších nadací, se stále spoléhá čistě na práci dobrovolníků, což je stav do budoucna rovněž neudržitelný (ibid.).

Podle programového ředitele projektu občanských nadací Bertelsmann Stiftung Petera Walkenhorsta si nevyhnutelná profesionalizace činnosti nadací pravděpodobně do budoucna vyžádá vytvoření společných specializovaných útvarů (tzv. back-office), které budou poskytovat služby na regionální nebo dokonce spolkové či národní úrovni (ibid.) Pracovníci nadace tak budou mít dost času a prostoru na vlastní projektovou činnost a budování vztahů s dárci. To ovšem s ohledem na představu o „ospravedlnitelnosti“ vlastní existence jen za předpokladu minimalizace provozních nákladů, která stále převládá jak na straně nadací tak i donátorů, může znít spíš jako hudba budoucnosti. Jak ovšem Walkenhorst dodává, *„Budou se muset naučit (občanské nadace - pozn. autora), že investice do vlastních administrativních a organizačních kapacit jsou z hlediska finanční stability a fungování organizace nejen legitimní, ale zcela zásadní“* (ibid.).

7. ZÁVĚR

7.1 Závěrečné shrnutí

Úspěch občanských nadací, jakožto relativně mladého a přitom v poslední době nejdynamičtěji se rozvíjejícího nadačního typu v Německu, je třeba vnímat v celkově příznivém kontextu, v jakém se německý nadační sektor dnes nachází. Za svou moderní podobu přitom nadace, jež v Německu patří mezi neziskové organizace s nejdelší tradicí, vděčí rychlému hospodářskému rozmachu v poválečném západním Německu a stabilním politickým a ekonomickým podmínkám v druhé polovině 20. století. Nejbouřlivější rozvoj nadační sektor v SRN zaznamenal, v souladu s celosvětovými trendy, počínaje 90. lety minulého století, přičemž více než polovina z dnes existujících nadací vznikla právě v letech 1990-2008.

Příznivé podmínky pro rozvoj nadačního sektoru

Koncept občanské společnosti, potažmo angažované veřejnosti, se v Německu těší širokému konsensu ze strany politických představitelů. Stejně kladně je pak vnímána role nadací jakožto jednoho ze základních pilířů neziskového sektoru, kterému poskytují potřebnou, nejen finanční, stabilitu. Pozitivní přínos nadací pro větší zapojování občanů do spolurozhodování o otázkách veřejného zájmu spolu s finanční silou, kterou nadace v Německu představují, je tak činí prvkem dnes již nepostradatelným. Diskuse o nutnosti novelizace nadačního práva v Německu probíhala od druhé poloviny devadesátých let, a jejím výsledkem bylo v roce 2000 nejprve přijetí *Zákona o další daňové podpoře nadací* z roku 2000, který zjednodušil pravidla nakládání s nadačním jměním a rozšířil možnosti daňových úlev. O dva roky později vstoupil v platnost *Zákon o modernizaci nadačního práva,* který nově stanovil právní nárok na uznání nadace a zavedl přechod na registrační princip při vzniku nadace (dříve princip povolovací). Zároveň upustil od stanovení přípustných účelů nadace výčtem. Řadu pozitivních dopadů pak měl především na činnost obecně prospěšných nadací *Zákon pro další podporu občanské angažovanosti* z roku 2007, jenž zvýšil finanční soběstačnost a stabilitu nadačního sektoru zavedením dalších daňových zvýhodnění jak na straně nadací, tak dárců, a dnes již je možno konstatovat, že byl impulsem, který vnesl do rozvoje nadační komunity novou dynamiku.

Role a úloha zastřešujících organizací se pro rozvoj nadačního sektoru ukázala být klíčovou. Německý svaz nadací, který vznikl krátce po druhé světové válce, dnes funguje jako silný zástupce zájmů všech nadací, poskytuje jim řadu příležitostí k výměně zkušeností a odborné poradenství, a v neposlední řadě pomáhá budovat nadacím pozitivní „image“ navenek. Úroveň poznatků o nadacích pak v Německu dále vzrůstá i díky činnosti několika nezávislých výzkumných center, které rovněž přispívají k šíření pozitivního obrazu o nadacích ve veřejném mínění.

Rozmanitost nadačních forem a „klasická“ nadace

Ačkoliv jednotná identita německým nadacím chybí, většinu jich lze zařadit do tzv. korporativistické podmnožiny. Jde o takové uspořádání vztahů, pro které je typická spolupráce nadací se státem při plnění veřejně prospěšných cílů. Liberální podmnožinu naopak tvoří ty nadace, které jako klíčovou chápou naopak svou nezávislost na státu. Vůči státu plní nadace především komplementární, tedy doplňkovou funkci (Adloff et. al., 2007). Pro německý nadační sektor je charakteristická značná různorodost jednotlivých typů nadací. Zvolíme-li jakožto kritérium způsob, jakým nadace naplňují svůj účel, můžeme v rámci nadační komunity rozlišit nadace grantující, operující a smíšené. Kombinace tohoto kritéria s povahou nadačního jmění pak umožní vymezit čtyři ideálně-typické formy nadací. Kromě kapitálových nadací, které financují svou činnost výnosy z nadačního jmění, a jejichž podskupinami jsou pak právě *nadace grantující* a *operující*, můžeme dále rozlišovat nadace bez vlastního nadačního jmění, a to sice *nadace ústavní*, které nejčastěji provozují muzea, nemocnice, či vědecké ústavy, a *nadace příspěvkové*, jež fungují často na principu veřejných sbírek s konkrétním účelem, který je časově omezen.

Rozmanitost nadačního sektoru v SRN je však možno nejlépe ilustrovat pomocí právních forem nadací. Narozdíl od ČR zná německá legislativa i *nadace zakládané podle veřejného práva*, tj. *nadace státní, komunální,* a *církevní*. Právní subjektivita je veřejnoprávním nadacím přiznána autoritativně, tj. na základě zákona nebo správního rozhodnutí, a narozdíl od soukromoprávních nadací podléhají i po svém založení nadále vůli zřizovatele. Zdaleka nejrozšířenějším nadačním typem jsou však v Německu *nadace soukromoprávní*, nebo také *nadace občanského práva*, jejichž právní úprava se řídí §§ 80 – 88 občanského zákoníku, a předpisy platnými v jednotlivých spolkových zemí. Soukromoprávní nadace mohou být zakládány za účelem obecné, ale i soukromé

prospěšnosti, a v obou případech pak dále nabývají velmi rozličných konkrétních forem. Jejich společný jmenovatel, kterým zůstává náležitý postup při založení soukromoprávní nadace, jenž se váže na tzv. nadační akt a státní uznání, stejně jako princip využití výnosů z trvale uloženého nadačního jmění k naplňování svého poslání, nám pak v rámci německého nadačního sektoru umožní stanovit obraz typické německé nadace.

Vezmeme-li dále v úvahu, že až 98 % nadací v Německu je možno označit jako obecně prospěšné, pak se nabízí označení *„klasická“ nadace* vztáhnout právě na tento nadační typ. *Statut obecné prospěšnosti*, a tedy nárok na daňové úlevy, přiznává nadaci příslušný finanční úřad, který posoudí, zda nadace ve své činnosti sleduje cíle, které podle ustanovení daňového řádu přispívají obecnému blahu. Charakteristickým příkladem soukromě prospěšných nadací, tedy takových, jež sledují zájem konkrétní skupiny, jsou *nadace rodinné* a *podnikové*.

Obecně prospěšné bývají velmi často i nadace bez právní způsobilosti, tzv. nesamostatné, nebo také *svěřenské nadace*, které se těší mezi zřizovateli čím dál tím větší oblibě. Z občansko-právního hlediska jsou takové nadace smlouvou, přičemž oproti klasickým nadacím nabízí řadu výhod, nižším vstupním kapitálem počínaje, a jednoduchou procedurou založení konče. Svěřenské nadace rozšiřují způsoby individuálního dárcovství, a bývají velmi často zakládány v rámci nadací občanských. Kromě toho je v Německu možno nalézt další formy nadací, někdy označované jako náhradní (Mues, 2005:241). Konkrétně se jedná o registrované spolky a společnosti s ručením omezeným, které, ač tomu jejich právní forma neodpovídá, používají ve svém názvu označení „nadace“, jež odkazuje na charakter obecné prospěšnosti. Kromě obchodních společností sem patří i politické nadace. Ze šestice nadací, které působí na celoněmecké úrovni, jich pět má právě právní formu registrovaného spolku.

Nadace jako stabilní finanční síla a regionální rozdíly

Celková hodnota *jmění nadací* více než 16 000 soukromoprávních nadací je dnes odhadována na 100 miliard Euro. Majetek i výdaje typické německé nadace jsou spíše malé, jen 17 % nadací má nadační jmění v hodnotě vyšší než 2,5 milionu Euro. Téměř polovinu majetku nadací pak tvoří aktiva v cenných papírech, 29 % prostředky na bankovních účtech, a 14 % majetku měly nadace v roce 2005 uloženy v nemovitostech

(Wigand et al. et al., 2007). Nejvíce nadací v Německu sleduje ve své činnosti sociální účely, následují oblasti výchovy a vzdělávání, kultura a umění a věda a výzkum. Většinu nadací v Německu je možno označit za grantující, nicméně řada nadací se kromě vlastního rozdělování nadačních příspěvků věnuje i projektové činnosti. Jejich podíl dosahuje celých 39 % (Sprengler, 2005).

Co se týče *zřizovatelů* nadací, s převahou cca 65 % jasně dominují fyzické osoby. Stabilní podíl právnických osob mezi zřizovateli cca od osmdesátých let je činí rovněž pevnou konstantou německého nadačního sektoru. Mezi zakladateli nadací má přitom největší zastoupení věková kategorie 60-69 let a ačkoliv podíl žen stabilně narůstá, 70 % z nich jsou muži. 52 % zřizovatelů, mezi jejichž charakteristiky dále patří vyšší vzdělání a náboženské vyznání, pak nabylo majetek vložený do nadačního jmění vlastní podnikatelskou činností (Timmer, 2005).

Regionální rozdíly v počtu nadací jsou ještě dnes v Německu patrné hlavně proto, že nové spolkové země nemohly, jakožto část Evropy za „železnou oponou“, z všeobecného hospodářského rozkvětu samozřejmě profitovat a vyvlastnění majetku nadací a následný zákaz jejich zakládání vedl de facto k zániku nadačního sektoru v bývalé NDR. Ani v jedné z nových spolkových zemí tak dnes celkový počet nadací nepřekračuje 400. Oproti tomu v Severním Porýní-Vestfálsku, jež se stabilně drží na špici, v loňském roce působilo více než tři tisíce nadací. Jen v Hamburku pak existuje více než třikrát tolik nadací, co v celém Sasku, a pětkrát více než v Durynsku (Stiftungen, 2009). Tento trend zůstane zřejmě ještě dlouho zachován, neboť i aktuální údaje z roku 2008 hovoří jasně ve prospěch starých spolkových zemí: 942 z celkem 1020 nově založených nadací má sídlo právě v jedné z nich (ibid.). Přetrvávající rozdílné socioekonomické podmínky mají vliv na volbu prioritních oblastí podpory a působnosti nadací. V bývalém východním Německu je dnes stále aktuální otázka posilování moderní demokracie a „výchova k občanství“, a v posledních letech také boj proti šířícímu se pravicovému extremismu. „Západní“ nadace pak často vzaly za svou problematiku migrantů a národnostních menšin, jejichž podíl dosahuje především v západoněmeckých metropolích oproti východu Německa několikanásobné výše.

Občanské nadace jako výraz občanské angažovanosti

Ačkoliv v Německu občanské nadace vznikají teprve od druhé poloviny devadesátých let, představují dnes vůbec nejrychleji se rozvíjející typ nadace. První občanská nadace byla založena v roce 1996, dnes v celé SRN působí 166 těchto nadací, které jsou držiteli certifikátu udělovaným *Initiative Bürgerstiftungen*, a počet osob, které přispěli do jejich nadačního jmění v celkové hodnotě 100 miliónů Euro, dosahuje 13 000. To je činí dnes vůbec největší komunitou dárců (Faktenblatt, 2008). Většina občanských nadací působí v oblasti výchovy a vzdělávání, stěžejní přitom zůstává práce s mládeží. Jedná se o nadace grantující, ale i operující, přičemž význam vlastních projektů spočívá i v tom, že mohou být poznávací značkou nadace a zajistit jí potřebnou odezvu u veřejnosti.

Příznivé podmínky pro rozvoj občanských nadací

Zásadní roli pro rozvoj konceptu občanských nadací měly v počáteční fázi velké soukromé nadace, které stály u zrodu Initiative Bürgerstiftungen a nejen finančně podpořily jejich rozvoj. Tato, dnes velmi významná platforma občanských nadací, umožňuje výměnu zkušeností a poskytuje poradenské služby. Právě činnosti střešních organizací, které přispěly a přispívají k šíření tohoto konceptu ve společnosti, je třeba přiznat velký podíl na úspěchu občanských nadací, pro které má práce s veřejností zcela zásadní význam.

Potenciál konkrétní formy *občanské nadace* pro dosažení větší angažovanosti občanů a tedy rozšíření spektra dárců, pak nezůstal bez povšimnutí v politických kruzích. Například spolkový prezident Köhler před necelým rokem promluvil k zástupcům občanských nadací na jejich výročním setkání organizovaném *Initiative Bürgerstiftungen.* U zrodu této platformy občanských nadací, která působí v rámci Německého svazu nadací, stálo mimo jiné Spolkové ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež, které ji i dnes s cílem posílit komunitu občanských nadací, a tím i občanskou společnost, finančně podporuje. *Zákon pro další podporu občanské angažovanosti* pak právě v případě tohoto nadačního typu vedl k ještě větší dynamice rozvoje, a skutečně „přilákal“ řadu dalších dárců.

Specifika občanských nadací

Zvláštností občanských nadací je to, že v sobě spojují participační étos spolků s principem nedotknutelnosti majetku nadace. Demokratický charakter občanských nadací se projevuje ve způsobu uspořádání jejích orgánů. Kromě představenstva a dozorčí rady bývá zpravidla zřizován ještě další orgán, a sice valné shromáždění, jehož členy jsou všichni zakladatelé a pozdější donátoři. Transparentní a demokratická vnitřní struktura je jedním z 10 znaků, které musí splňovat, aby získaly certifikát občanské nadace. Kromě toho jsou občanské nadace definovány jako nezávislé, obecně prospěšné nadace, které mají větší počet zakladatelů, široce vymezené poslání a působí na místní úrovni. Ve své činnosti mají uplatňovat inovativní přístupy, metody efektivní komunikace s veřejností, a sloužit jako platforma síťování ostatních neziskových organizací (Bürgerstiftungen, 2007).

Občanské nadace mají tři hlavní role. Na jedné straně poskytují nadační příspěvky, tj. financují filantropické aktivity, na straně druhé představují vlastní prostředek uskutečňování těchto aktivit pro široké spektrum lidí, kteří se chtějí podílet na rozvoji regionu. Kromě toho mohou přebírat aktivní roli při hledání a prosazování možných řešení společenských problémů. Občanské nadace kromě toho fungují pro jednotlivce, ale i organizace, jako dodavatelé služeb, když jim umožňují sledovat bez zvláštních nákladů a administrativních překážek jejich vlastní filantropické cíle (Kappe, 2000). Řada nadací zřizuje tematické fondy, svěřenské nadace a tzv. fondy zřizovatele, jež jsou snadnou cestou k účelovému dárcovství a ke zřízení vlastní nesamostatné nadace pro ty donátory, kteří nedisponují rozsáhlým jměním, a chtějí těžit ze zkušeností již pevně etablované občanské nadace.

Občanské nadace jako inovativní prvek provozování filantropických aktivit

Díky občanským nadacím má velmi široké spektrum občanů a organizací možnost aktivně se podílet na životě v regionu, účastnit se řešení problémů, případně spoluvytváření budoucí strategie jeho rozvoje. Občanské nadace přitom nevstupují do konkurenčního vztahu s ostatními neziskovými organizacemi, ale naopak rozpoznávají „bílá“ místa a díky svému široce specifikovanému poslání přesahují úzký obzor těchto, většinou na jednu oblast činnosti, zaměřených organizací. Představují tak de facto platformu sebeorganizace

občanské společnosti, která oproti ostatním formám nabízí řadu výhod a otevírá nové možnosti provozování filantropických aktivit.

Jako organizace s demokratickou vnitřní strukturou předpokládají kontinuální participaci okruhu svých zřizovatelů a dárců, jež se nemusí omezovat na finanční podporu, ale spočívá i v dobrovolné práci a možnosti uplatnění vlastních myšlenek a nápadů. Občanské nadace působí na místní úrovni, sdružují velké množství zástupců rozmanitých společenských sfér, a mohou se proto spolehnout jak na využití kontaktů a vazeb některých prominentních osobností regionu, ať již jde třeba o představitele místní samosprávy či třeba místní podnikatele, tak na odezvu a podporu široké veřejnosti.

Občanské nadace jako inovativní prvek organizace filantropických aktivit nabízejí potenciálním dárcům různorodé možnosti konkrétního nasměrování jejich podpory např. prostřednictvím tématických fondů, a otevírají přitom pole působnosti i těm, jež sami nedisponují potřebným „know-how“, jak ve smyslu dostatečných financí, tak potřebných zkušeností a kontaktů. Je-li pak na základě německých zkušeností možno konstatovat, že se koncept občanské nadace více než osvědčil, pak jednou z výzev do budoucna, před kterými tato komunita nadací stojí, je nutná profesionalizace vlastní činnosti, která umožní uplatnění propracovanějších metod fundraisingu. Ten je totiž pro občanské nadace, které musí zvláště v počátcích své existence „urputně“ navyšovat nadační jmění, faktorem zcela zásadním.

7.2 Doporučení pro český nadační sektor

Cílem této práce nebylo explicitní srovnání německého a českého nadačního sektoru i proto, že větší užitek může přinést ucelený obraz komunity nadací v Německu se zdůrazněním konkrétních příčin a příznivých podmínek jejich rozvoje. Je tomu tak proto, že už třeba vzhledem k diametrálně odlišným majektovým poměrům, by se jednalo o „poměřování mnohdy nepoměřitelného“. Pokud bylo naopak v úvodu jako jeden z cílů základních označeno formulování doporučení pro český nadační sektor, pak s vědomím, že něco jiného je pohybovat se na rovině čistě teoretické, jejíž rámec tato práce nepřekračuje, a něco jiného nalézat a prosazovat možnosti jejich praktického uplatnění.

Ačkoliv český právní řád rozeznává dva typy nadačních subjektů, tj. nadace a nadační fondy, zdaleka nenabízí srovnatelný prostor pro variabilitu konkrétních forem, které na sebe v Německu mohou brát jednotlivé subjekty souhrnně označované jako *Stiftung*. Rozmanitou plejádu nadací poněkud relativizuje skutečnost, že pojem nadace není v Německu právně definován, a tím je tedy vyloučena jeho restrikce na konkrétní právní formu. Na druhé straně ovšem rozmanitost německého nadačního sektoru ve srovnání s českým sektorem nadací nikterak neutrpí, omezíme-li se již na konkrétní typ, a sice, na v Německu nejrozšířenější obecně prospěšnou nadaci soukromého práva. Jinak řečeno, zákonem stanovený počet právních forem ještě nepostuluje skutečnou různorodost s ohledem na jejich organizační uspořádání, způsob dosahování poslání, či možnosti nakládání s majetkem.

Zákonodárce by měl na obecné rovině v prvé řadě vytvářet takové podmínky, které nebudou stát v cestě rozvoji nadační komunity, tj. neklást zbytečné obstrukce zřizovatelům nadací, jimž by de facto k uskutečnění jejich úmyslu měl stačit tzv. nadační akt, kterým se vzdají práva na svůj majetek za současného stanovení obecně prospěšného účelu, kterého chce nadace dosahovat. Zjednodušenou, a nadacím příznivěji nakloněnou úpravu právních předpisů, přinesla v Německu v poslední době řada reforem. V případě novelizace českého nadačního práva v roce 1997 bylo úsilí zákonodárce namířeno přesně opačným směrem, tj. k zavedení spolehlivých metod regulace nadací. Pokud v důsledku přijetí tohoto zákona opravdu došlo k potřebnému „pročištění“ nadačního sektoru, je otázkou, zda jsme již u nás dospěli do fáze, ve které by bylo na čase nadacím přiznat větší volnost, a opravdu omezit regulaci ze strany státu na nutné minimum.

Nadace v návrhu nového občanského zákoníku

Asi nejzřetelněji se skutečnost přetrvávající regulace manifestuje v případě zákonného požadavku na výši nadačního jmění, která v Německu stanovena není, což je ostatně v souladu s garancí práva na založení nadace každému zřizovateli. Pokud by německá zkušenost naznačovala, že takové ustanovení je nadbytečné, přičemž ve skutečnosti minimální výši jmění nadacím „doporučují“ zemské dozorčí úřady, pak se zde pro možnou budoucí českou právní úpravu nabízel právě přesun kompetencí dohledu ze současných rejstříkových soudů na (nově zřízený) specializovaný dozorčí úřad pro nadace.

S tímto záměrem počítal původní návrh nového občanského zákoníku,[102] ale jeho zpracovatelé od něj pro protesty ze strany nadací upustili (Granja, 2005). Změny v oblasti nadačního práva, které tento návrh přináší, je v několika bodech možno vnímat jako přiblížení se německému modelu, ačkoliv změnou nejmarkantnější je asi nově zaváděná terminologie.[103] Konkrétně zákoník přibližuje české nadace německému pojetí zavedením rodinných nadací, což je nadační forma v Německu velmi tradiční a lety osvědčená, stejně jako tzv. přidružených fondů, tedy nesamostatných nadací.[104] Jsou to pak ovšem právě body, ve kterých se od německé úpravy naopak odchyluje, jež jsou českou komunitou nadací hodnoceny negativně (Granja, Stanovisko). Překážky zakládání nadací jsou zde kromě stanovení minimálního majetkového vkladu spatřovány v předepisování způsobu dosahování poslání nadace a vymezení veřejně prospěšných účelů (Stanovisko, 2005). Inspirací u německého zákonodárce by mohlo být příslušné ustanovení o přípustnosti všech účelů, které neohrožují obecné blaho, ale především pak oproti ČR o mnoho „liberálnější" zákonná úprava, tedy taková, která by upustila od úzkého vymezení nadací jako výlučně grantujících subjektů, a umožnila jim realizovat vlastní projekty.

Byť v Německu převažují grantující nadace, zůstává tradiční skupina operujících nadací stále velmi silná. Vedle toho řada nadací poskytuje jak nadační příspěvky tak provozuje vlastní programy. České pojetí je sice bližší americkému prototypu *grantmaking foundation*, nicméně německý příklad ukázal, že realizace vlastních programů nijak nesnižuje význam a úspěchy tohoto hráče na poli filantropie. „Přidanou" hodnotou takových projektů je totiž rozšiřování povědomí o nadacích u široké veřejnosti. Vlastní projekty tak nadacím vlastně slouží jako jejich značka. Mohou přilákat k myšlence donátorství další osoby a umožnit nadacím kontinuálně budovat stabilní komunitu jejich dárců.

[102] Návrh občanského zákoníku schválila vláda na svém zasedání 27. dubna 2009, při současné konstelaci politických sil a připomínek k návrhu ze strany ČSSD je ovšem doba jeho vstoupení v platnost otázkou s velkou pravděpodobností až příštího volebního období.
[103] Sdružení majetku zákon nově označuje jako fundace, které dělí na nadace, nadační a přidružené fondy. Pro nadační jmění je užito označení nadační jistina, v peněžní hodnotě vyjádřeno nadační kapitál aj. (Návrh, 2007).
[104] V Německu víc než nesamostatným, tj. svěřenským nadacím, odpovídají tzv. fondům zřizovatele.

Občanské nadace: možnosti uplatnění v ČR a několik doporučení

Právě práce s veřejností a fundraising jsou klíčem k úspěchu občanských nadací, které se během své krátké historie v Německu staly nejrychleji se rozvíjejícím nadačním typem. Byly to pak mimo jiné právě příznivé právní podmínky, které v Německu umožnily uspokojit existující poptávku po nových způsobech občanské angažovanosti prostřednictvím občanských nadací. Pokud by pro někoho nebyl dostatečně výmluvným důkazem využitelnosti tohoto konceptu i v českém prostředí úspěch, jaký občanské nadace zaznamenávají v Německu, „nenáhodnost" jejich rostoucí obliby dosvědčuje to, že se jedná o trend pozorovaný v řadě zemí světa. V ČR existují v současné době čtyři komunitní nadace, které se od roku 2006 sdružují v rámci Asociace komunitních nadací. Kromě toho je asi 20 regionálních nadací obeznámeno s principy tohoto nadačního typu. První z nich byla přitom založena v roce 1997, tedy jen o rok později než její německý protějšek, a následujícího roku se uskutečnil první ze dvou programů zaměřených na rozvoj komunitních nadací, jehož iniciátorem byla stejně jako v Německu již zavedená nadace,[105] a jenž byl rovněž podporován americkou C.S.Mott Foundation (WINGS-CF, 2009:139).

Narozdíl od Německa rozvoj občanských nadací v ČR od té doby ale stagnoval, a počínaje rokem 1997 u nás už nebyla založena žádná nová nadace tohoto typu (ibid.). Tento vývoj lze těžko přičítat tomu, že bychom narozdíl od Německa dosáhli „stavu nasycenosti" poptávky po dobročinných aktivitách jak ze strany jejich příjemců, a tedy de facto nečelili žádným sociálním a jiným problémům, tak ze strany potenciálních dárců a dobrovolníků připravených věnovat na dobrý účel finance či svůj čas. Naopak, „potenciál" především některých strukturálně slabých regionů, které řeší naléhavé problémy spojené s vysokou nezaměstnaností, soužití s romskou menšinou a, stejně jako třeba v příhraničním Sasku, šířícím se pravicovým extremismem, se v tomto směru samozřejmě ani zdaleka nevyčerpal. Role, jakou by zde občanské nadace mohly sehrát, je výjimečná v tom, že se jedná o vlastní iniciativu občanů, která vzniká z konkrétní potřeby a odhodlání ke změně k lepšímu, a která svůj konkrétní výraz získává na základě konsensu zástupců co nejrůznějších společenských vrstev. Pokud v takových regionech působí místní pobočky velkých neziskových organizací se sídlem zpravidla v Praze, jistě mohou zajistit kvalitní

[105] Konkrétně Nadace VIA.

terénní programy apod. Těžko lze ale očekávat, že jim při náročné organizaci jejich práce zbude čas a prostředky na „vtažení“ místní komunity do řešení dané problematiky, vytváření platformy pro nutný dialog, budování vztahů s veřejností, a tím i potenciálními dárci. V tom by naopak mohla spočívat úloha občanských nadací jakožto jedinečné platformy místních filantropických aktivit.

Vzhledem k občanskému rozměru těchto nadací, a s ohledem na jejich větší „čitelnost“ ze strany veřejnosti, se jeví v němčině používané označení *Bürgerstiftung*, tj. občanská nadace, o mnoho přiléhavější, než u nás rozšířený výraz nadace komunitní, který je pouhým překladem z anglického *community foundation*. Nehledě na to, že definice toho co je a co není komunitou, resp. chápání téhož širokou veřejností, může mít značně rozostřené obrysy. Přízvisko občanský pak trefně vystihuje skutečnou povahu těchto nadací, resp. jejich první a konstitutivní znak. Ač by námitka mohla znít, že jde o pouhé „slovíčkaření“, a důležitým zůstává obsah, to, že je pro nadace klíčem k úspěchu i budování vlastní značky, která by měla být jasná a čitelná, je patrné i z německého příkladu.

Vzhledem k tomu, že česká komunita nadací první kroky směrem k posílení myšlenky občanských nadací již učinila, nezbývá než dodat, že na řadu by měla přijít politická reprezentace, a podobně jako v Německu, se na základě nastavení příhodných podmínek pro rozvoj (nejen) občanských nadací chopit příležitosti předat občanům část odpovědnosti za správu věcí veřejných právě prostřednictvím organizační formy, která se k tomu více než nabízí.

„Není žádná náhoda, že se občanské nadace dnes těší takové oblibě: Všichni totiž mohou svým dílem nějak přispět, ať již jde o finanční podporu nebo dobrovolnictví. Spolková vláda proto podporuje Iniciativu občanských nadací a posiluje tím občanskou společnost v Německu“ (Pressemitteilung, 2009). Tato slova pronesla spolková ministryně pro rodinu[106] Ursula von der Leyen. Třeba se i my v budoucnosti ne tak vzdálené dočkáme podobného prohlášení z úst významného politického představitele, byť to asi s velkou pravděpodobností bude v nejlepším případě ministr bez portfeje.

[106] Celý název úřadu zní Ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež.

Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura:

Adloff, Frank. 2005. „Leitbilder Stiften – Acht Versuche über Probleme und Perspektiven des Stiftungswesens“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 22-32.

Adloff, Frank. 2005. „Operative und fördernde Stiftungen“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 135-140.

Adloff, Frank, Phillip Schwertmann, Rainer Sprengel, Rupert Graf von Strachwitz. 2007. „Germany“. In Anheier, Helmut, Siobhan Daly (eds.). 2007. *The Politics of Foundations. A comparative analysis.* New York: Routledge, s. 172-185.

Andersen, Uwe, Wichard Woyke. 2003. *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland.* 5. Opladen: Leske+Budrich.

Anheier, Helmut. 1993. *Defining the Nonprofit Sector: Germany.* Working Papers of the John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no. 6., editoři Helmut Anheier, Wolfgang Siebel. Baltimore: The John Hopkins Institute for Policy Studies.

Anheier, Helmut, Lester Salamon. 1997. *Defining the Nonprofit Sector: A Cross-National Analysis.* Manchester: Manchester University Press.

Anheier, Helmut. 1998. *Stiftungen für eine zukunftsfähige Bürgergesellschaft*. München: Maecenata Verlag.

Anheier, Helmut. 2004. „Stiftungen in der Bürgergesellschaft: Grundlegende Fragen zu Möglichkeiten und Grenzen“ [online]. *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung das Parlament,* B14/2004. Berlín: Bundeszentrale für politische Bildung [citováno 30. února 2009]. Dostupné z:
< http://www.bundestag.de/dasparlament/2004/14/Beilage/002.html >.

Anheier, Helmut, Eckhard Priller, Wolfgang Seibel, Anette Zimmer. 1997. *Der Dritte Sektor in Deutschland. Organisationen zwischen Staat und Markt im gesellschaftlichen Wandel.* Berlin: WZB.

Anheier, Helmut, Siobhan Daly. 2007. *The Politics of Foundations. A comparative analysis.* New York: Routledge.

Blunck, Ines. 2009. *Fundraising bei deutschen Gütesiegel tragenden Bürgerstiftungen – Eine empirische Untersuchung der eingesetzten Fundraising-Strategien und –Instrumente.* Norderstedt: Books on Demand GmbH.

Bürgerstiftungen stellen sich vor. 2007. Berlín: Bundesverban Deutscher Stiftungen.

Deverová, Lenka. 2007. *Studijní text k předmětu „Ekonomie a právo“*. Nepublikovaný studijní text. Praha: FHS UK.

Faktenblatt zu den deutschen Bürgerstiftungen. 2008 [online]. Berlín: Initiative Bürgerstiftungen [citováno 30. dubna 2009]. Dostupné z: <http://www.stiftungen.org/files/original/galerie_vom_10.10.2005_12.40.23/Buergerstiftungen%20_Faktenblatt.pdf >.

Feurt L. Suzanne, Eleanor W. Sacks. 2000. „Geschichte, Entwicklung und Merkmale von Bürgerstiftungen im internationalen Vergleich“. In *Handbuch Bürgerstiftungen*. 2000. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung, s. 29-56.

Gemeinsam Gutes anstiften. 2008. Berlín: Bundesverband Deutscher Stiftungen.

Gemeinsame Erklärung anlässlich der 50. Wiederkehr der Wahl des ersten Bundespräsidenten. 1999 [online]. Berlín: Bundespräsidialamt [citováno 15. března 2009]. Dostupné z: <http://www.bundespraesident.de/dokumente/-,2.12075/Rede/dokument.htm>.

Granja, Monika. 2005. „Co čeká nadace v připravovaném občanském zákoníku?“. *Grantis* XIII (5): s. 8.

Handbuch Bürgerstiftungen. 2000. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung.

Hinterhuber, Maria. 2005. „Die Bürgerstiftung – ein Sonderfall?“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 337-342.

Horton, Wendy, Valerie Bockstette, Melissa Scott. 2008. *Making Informed Decision in Uncertain Times.* Boston: Community Foundation Insights.

Kappe, Stefan. 2000. „Bürgerstiftungen im Aufbruch. Organisation von Philanthropie in lokalen oder regionalen Stiftungen“. In Zimmer, Annette, Stefan Nährlich. 2000. *Engagierte Bürgerschaft. Traditionen und Perspektiven.* Opladen: Leske und Budrich, s. 263-286.

Kocka, Jürgen. 2004. „Die Rolle der Stiftungen in der Bürgergesellschaft der Zukunft“ [online]. *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung das Parlament,* B14/2004. Berlín: Bundeszentrale für politische Bildung [citováno 30. února 2009]. Dostupné z: <http://www.bundestag.de/dasparlament/2004/14/beilage/001.html>.

Köhler, Horst. 2006. „Größe Zeigen“. *Týden občanské angažovanosti 2006* [online] Berlín: Bundesnetzwerk Bürgerschaftlichens Enagagement [citováno 30. března 2009]. Dostupné z: <http://www.engagement-macht-stark.de/index.php?option=com_content&task=view&id=106&Itemid=73>.

Köhler, Horst. 2008. „Engagement ist Lebensqualität“. *Výroční konference Initiative Bürgerstiftungen* [online]. Berlín: Bundespräsidialamt [citováno 2. května 2009]. Dostupné z: <http://www.bundespraesident.de/dokumente/-,2.650051/Rede/dokument.htm >.

Komunitní nadace na vzestupu. Rozhovor s Darcy Oman. 2004. E-Bulletin (4) [online]. Ústí nad Labem: Komunitní nadace Euroregionu Labe [citováno 2. května 2009]. Dostupné z: <http://www.komunitninadace.cz/pdf_banka/1097565487.pdf>.

Koss, Claus. 2005. „Grundlagen des Steuerrechts für Stiftungen". In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 375-380.

Krull, Wilhelm. 2008. „Statement". *Pressekonferenz Stiftungstrends 2008/09* [online]. Berlín: Bundesverband Deutscher Stiftungen [citováno 4. května 2009]. Dostupné z: <http://www.stiftungen.org/files/original/galerie_vom_10.10.2005_12.40.23/K_2009_02_11_Statement_JahresPK.pdf>.

Lex, Peter. 2005. „Die Grundzüge Stiftungsrecht". In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 205-209.

Lucks, Christoph. 2005. „Stiftungsgesetze der Bundesländer nach der Reform des Stiftungszivilrecht". In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 269-280.

Menschen und Mitbürger im Mittelpunkt. 2008. Berlín: Bundesverband Deutscher Stiftungen.

Mercker, Florian. 2005. „Die selbständige Stiftung bürgerlicher Rechts". In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 210-219.

Mercker, Florian. 2005. „Die Familienstiftung". In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 328-336.

Mues, Gabor. 2005. „Die Stiftung-GmbH". In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 241-250.

Návrh občanského zákoníku. 2008 [online] Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [citováno 5. května 2009] Dostupné z: <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&k=381&j=33&d=40461>.

Pressemitteilung. 2009. „Bürgerstiftungen werden immer beliebter" [online]. Berlín: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend [citováno 13. května 2009]. Dostupné z: http://www.bmfsfj.de/bmfsfj/generator/BMFSFJ/Presse/pressemitteilungen,did=120092.html>.

Priller, Eckhardt, Anette Zimmer. 2000. *Der dritte Sektor in Deutschland. Seine Perspektiven in neuen Millennium.* Münsteraner Diskussionspapiere zum Nonprofit-Sektor. Münster: Arbeitstelle Aktive Bürgerschaft.

Ronovská, Kateřina. 2004. „Právnické osoby v Česku a ve Švýcarsku“. *Časopis pro právní vědu a praxi* 12 (1): 11-17.

Ronovská, Kateřina. 2008. „Zamyšlení nad procesními otázkami vzniku spolku jako právnické osoby“. In *Dny práva - 2008 - Days of law.* Brno: Masarykova univerzita, s. 969 -978.

Rotehnan, Götz Freiherr von. 2005. „Überblick über die verschiedenen Stiftungsformen“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 307-314.

Schlüter, Andreas. 2005. „Die Stiftungs als Unternehmenseigentümerin“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 315-327.

Schmied, Alexandra. 2005. „Die Bürgerstiftung in der Praxis – aus juristischer Sicht“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 343-350.

Skovajsa, Marek. 2003. *Výzkum Role a vize nadací v Evropě* [online]. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy [Citováno 5. dubna 2009]. Dostupné z: <http://www.fhs.cuni.cz/kos/kestazeni/skovajsa_z_vyzkumu_role_a_vize_nadaci_v_evrope_2003.doc >.

Sprengler, Rainer. 2005. „Stiftungen in der Gesellschaft aus der Perspektive sozialwissenschaftlicher Statistik“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 105-122.

Sprengler, Rainer, Thomas Ebermann. 2007. *Statistiken zum deutschen Stiftungswesen.* Maecenata Schriften Band 1.Stuttgart: Lucius & Lucius.

Stanovisko CVNS k úpravě fundací v návrhu občanského zákoníku [online]. 2005. Brno: Centrum pro výzkum neziskového sektoru [citováno 6. května 2009]. Dostupné z < http://www.e-cvns.cz/soubory/Stanovisko_CVNS_fundace.pdf >.

Strachwitz, R. Graf von. 1998. „Einführung: Der Dritte Sektor“. In *Neu Wege zum Stiftungsziel.* München: Maecenata Verlag, s. 5-9.

Strachwitz, R. Graf von. 2004. *Reform des Stiftungs- und Gemeninützigkeitsrechts.* Berlin: Maecenata Verlag.

Strachwitz, R. Graf von, Florian Mercker. 2005. *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot.

Strachwitz, R. Graf von. 2005. „Traditionen des deutschen Stiftungswesens – ein Überblick“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 33-45.

Strachwitz, R. Graf von. 2005. „Die Stiftung und Ihre Idee“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 123-134.

The Balancing Act. I. The Role of Community Foundation as a Community Leader. 2008. Flint: Charles Stewart Mott Foundation.

Timmer, Karsten. 2005. „Stiften in Deutschland“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 46-54.

Toepler, Stefan.1996. *Das gemeinnützige Stiftungswesen in der modernen demokratischen Gesellschaft*. München: Maecenata Verlag.

Toepler, Stefan. 2000. „Organisations- und Finanzstruktur der Stiftungen in Deutschland“. In Zimmer, Annette, Stefan Nährlich. 2000. *Engagierte Bürgerschaft. Traditionen und Perspektiven.* Opladen: Leske und Budrich, s. 213-230.

Walkenhorst, Peter. 2000. „Innovation und Tradition – Die Entwicklung von Bürgerstiftungen in Deutschland“. In Bertelsmann Stiftung. *Handbuch Bürgerstiftungen*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, s. 57-90.

Walkenhorst, Peter. 2007. „Germany. Community Foundations Trends and Strategies“. In TCFN. *The Future of Community Foundation. A Transatlantic Perspective*. Gütersloh: Transatlantic Community Foundation Network, s. 27-29.

Wigand, Klaus, Cordula Haase-Theobald, Markus Heuel, Stefan Stolte. 2007. *Stiftungen in der Praxis. Recht, Steuern, Beratung*. Wiesbaden: Gabler Verlag.

WINGS-CF 2009. *2008 Community Foundation Global Status Report.* Quezon City: WINGS-CF.

Zimmer, Annette, Stefan Nährlich. 2000. *Engagierte Bürgerschaft. Traditionen und Perspektiven.* Opladen: Leske und Budrich.

Zimmer, Annette. 2001. *Der Dritte Sektor: Wachstum und Wandel*. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung.

Zimmer, Annette, Eckhard Priller. 2004. *Gemeninnützige Organisationen in gesellschaftlichen Wandel.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Zimmer, Annette. 2005. „Stiftungen als Organisationen der Zivilgesellschaft“. In R. Graf von Strachwitz, Florian Mercker (eds.). *Stiftungen in Theorie, Recht und Praxis. Handbuch für ein modernes Stiftungswesen.* Berlín: Duncker & Humblot, s. 9-21.

Analyzované dokumenty:

Länderspiegel Bürgerstiftungen. Fakten und Trends 2008. 2008. Berlín: Aktive Bürgerschaft, e.V.

Stiftungen in Zahlen. 2009 [online]. Berlín: Bundesverband Deutscher Stiftungen [citováno 10. dubna 2009]. Dostupné z:
< http://www.stiftungen.org/index.php?strg=87_106_226&baseID=611 >.

Zusammenfassung des Berichts der Bund-Länder-Arbeitsgruppe Stiftungsrecht. 2001. [online]. Berlín: Bundesministerium der Justiz [citováno 7. dubna 2009]. Dostupné z:
< http://www.bundesjustizministerium.net/files/-/539/Zusammenfassung.pdf>.

Zákony:

Abgabe Ordnung
Bürgerliches Gesetz Buch

Webové stránky:

www.bundestag.de, Spolkový sněm [cit. 24. dubna 2009].

www.buergerstiftung-dresden.de, Bürgerstiftung Dresden [cit. 5. května 2009].

www.stadtstiftung.de, Stadt Stiftung Gütersloh – Die Bürgerstiftung [cit. 5. května 2009].

www.stiftungen.org, Bundesverband deutscher Stiftungen [cit. 20. dubna 2009].

Seznam použitých tabulek, grafů, schémat, obrázků a příloh

Tabulky

Tabulka 1. Typologie nadací dle nadačního jmění a druhu činnosti.....32
Tabulka 2. Politické nadace v Německu..... 44
Tabulka 3. Počet nadací ve spolkových zemích..... 64
Tabulka 4. Nadace dle způsobů činnost..... 70
Tabulka 5. Největší nadace podle majetku v roce 2008..... 71
Tabulka 6. Největší nadace dle celkových výdajů v roce 2008..... 71

Grafy

Graf 1. Struktura financování neziskového sektoru.....15
Graf 2. Operující a podporující nadace do roku 1800..... 25
Graf 3. Operující a grantující nadace..... 33
Graf 4. Nadace založené 1960-2006.....62
Graf 5. Nadace založené 1990-2008.....63
Graf 6. Zřizovatelé nadací.....66
Graf 7. Nadace podle počtu sledovaných účelů.....69
Graf 8. Majetek německých nadací.....72
Graf 9. Roční výdaje německých nadací.....73
Graf 10. Oblasti podpory a účely nadací.....86
Graf 11. Nadační jmění občanských nadací 1996-2007.....87

Schémata

Schéma 1. Formy nadací dle majetku.....31

Obrázky

Obrázek 1. Občanské nadace v Německu v roce 2008.....88

Přílohy

Příloha 1. 10 znaků občanské nadace.....108
Příloha 2. §§ 80-88 Bürgerliches Gesetz Buch.....110
Příloha 3. §§ Abgabe Ordnung.....112

Přílohy

Příloha 1. 10 znaků občanských nadací

Preambule:

Občanská nadace je nezávislá, autonomní, obecně prospěšná nadace občanů pro občany s co nejširším posláním. Trvale a dlouhodobě se angažuje na obecném blahu v geograficky omezeném prostoru a jakožto nadace zpravidla grantující i operující podporuje všechny občany daného regionu. Svou činností přispívá k občanské angažovanosti.

1. Občanská nadace je obecně prospěšná a usiluje o posílení místní sounáležitosti. Sama sebe pojímá jako element sebeorganizované občanské společnosti.

2. Občanskou nadaci zpravidla zakládá větší počet zřizovatelů. Popud k jejímu zřízení může pocházet i od jednotlivé osoby či instituce.

3. Občanská nadace je ekonomicky i politicky nezávislá. Nemá vazby na náboženské vyznání a politické strany. Dominantní postavení jednotlivých zřizovatelů, politických stran, a firem je nepřípustné. Političtí představitelé a orgány státní správy nemohou uplatňovat žádný vliv na její rozhodování.

4. 3. Akční rádius občanské nadace je geograficky omezen: na město, okres nebo region.

5. Občanská nadace buduje kontinuálně nadační jmění. Umožňuje přitom všem občanům, kteří se cítí spjati s daným městem či regionem a souhlasí s jejími cíli, přispět do nadačního jmění. Kromě toho sbírá dary na konkrétní projekty a může pod svou střechou zřizovat další nadace a fondy, které sledují některý z účelů uvedených ve stanovách nadace nebo jsou rovněž místně zaměřené.

6. Občanská nadace působí v širokém spektru městského nebo regionálního života, jehož podpora je pro ni stěžejní. Proto má široce definované poslání, které zpravidla zahrnuje oblasti kultury, mládež a sociální oblast, vzdělávání, přírodu a životní prostředí a ochranu kulturních památek. Je grantující a/nebo operující a měla by mít inovativní roli.

7. Občanská nadace podporuje projekty vzešlé z iniciativy občanů, nebo přispívající k svépomocnému úsilí občanů. Usiluje přitom o prosazení nových forem občanské angažovanosti.

8. Občanská nadace provozuje své projekty otevřeně a je pro ni podstatný styk s veřejností, aby měl každý občan v regionu možnost účasti na jejích projektech.

9. Občanská nadace může koordinovat lokální síť různých neziskových organizací ve městě či regionu.

10. Vnitřní organizace občanské nadace je založena na principu participace a transparentnosti. Občanská nadace má větší počet orgánů (představenstvo a kontrolní orgán), ve kterých občané pro občany zastávají výkonné a kontrolní funkce.

Zdroj: Initiative Bürgerstiftungen, 2008

Příloha 2. Občanský zákoník

Stiftungen

§ 80 Entstehung einer rechtsfähigen Stiftung

(1) Zur Entstehung einer rechtsfähigen Stiftung sind das Stiftungsgeschäft und die Anerkennung durch die zuständige Behörde des Landes erforderlich, in dem die Stiftung ihren Sitz haben soll.
(2) Die Stiftung ist als rechtsfähig anzuerkennen, wenn das Stiftungsgeschäft den Anforderungen des § 81 Abs. 1 genügt, die dauernde und nachhaltige Erfüllung des Stiftungszwecks gesichert erscheint und der Stiftungszweck das Gemeinwohl nicht gefährdet.
(3) Vorschriften der Landesgesetze über kirchliche Stiftungen bleiben unberührt. Das gilt entsprechend für Stiftungen, die nach den Landesgesetzen kirchlichen Stiftungen gleichgestellt sind.

§ 81 Stiftungsgeschäft

(1) Das Stiftungsgeschäft unter Lebenden bedarf der schriftlichen Form. Es muss die verbindliche Erklärung des Stifters enthalten, ein Vermögen zur Erfüllung eines von ihm vorgegebenen Zweckes zu widmen. Durch das Stiftungsgeschäft muss die Stiftung eine Satzung erhalten mit Regelungen über

1. den Namen der Stiftung,
2. den Sitz der Stiftung,
3. den Zweck der Stiftung,
4. das Vermögen der Stiftung,
5. die Bildung des Vorstands der Stiftung.

Genügt das Stiftungsgeschäft den Erfordernissen des Satzes 3 nicht und ist der Stifter verstorben, findet § 83 Satz 2 bis 4 entsprechende Anwendung.
(2) Bis zur Anerkennung der Stiftung als rechtsfähig ist der Stifter zum Widerruf des Stiftungsgeschäfts berechtigt. Ist die Anerkennung bei der zuständigen Behörde beantragt, so kann der Widerruf nur dieser gegenüber erklärt werden. Der Erbe des Stifters ist zum Widerruf nicht berechtigt, wenn der Stifter den Antrag bei der zuständigen Behörde gestellt oder im Falle der notariellen Beurkundung des Stiftungsgeschäfts den Notar bei oder nach der Beurkundung mit der Antragstellung betraut hat.

§ 82 Übertragungspflicht des Stifters

Wird die Stiftung als rechtsfähig anerkannt, so ist der Stifter verpflichtet, das in dem Stiftungsgeschäft zugesicherte Vermögen auf die Stiftung zu übertragen. Rechte, zu deren Übertragung der Abtretungsvertrag genügt, gehen mit der Anerkennung auf die Stiftung über, sofern nicht aus dem Stiftungsgeschäft sich ein anderer Wille des Stifters ergibt.

§ 83 Stiftung von Todes wegen

Besteht das Stiftungsgeschäft in einer Verfügung von Todes wegen, so hat das Nachlassgericht dies der zuständigen Behörde zur Anerkennung mitzuteilen, sofern sie nicht von dem Erben oder dem Testamentsvollstrecker beantragt wird. Genügt das

Stiftungsgeschäft nicht den Erfordernissen des § 81 Abs. 1 Satz 3, wird der Stiftung durch die zuständige Behörde vor der Anerkennung eine Satzung gegeben oder eine unvollständige Satzung ergänzt; dabei soll der Wille des Stifters berücksichtigt werden. Als Sitz der Stiftung gilt, wenn nicht ein anderes bestimmt ist, der Ort, an welchem die Verwaltung geführt wird. Im Zweifel gilt der letzte Wohnsitz des Stifters im Inland als Sitz.

§ 84 Anerkennung nach Tod des Stifters

Wird die Stiftung erst nach dem Tode des Stifters als rechtsfähig anerkannt, so gilt sie für die Zuwendungen des Stifters als schon vor dessen Tod entstanden.

§ 85 Stiftungsverfassung

Die Verfassung einer Stiftung wird, soweit sie nicht auf Bundes- oder Landesgesetz beruht, durch das Stiftungsgeschäft bestimmt.

§ 86 Anwendung des Vereinsrechts

Die Vorschriften der §§ 23 und 26, des § 27 Abs. 3 und der §§ 28 bis 31, 42 finden auf Stiftungen entsprechende Anwendung, die Vorschriften des § 27 Abs. 3 und des § 28 Abs. 1 jedoch nur insoweit, als sich nicht aus der Verfassung, insbesondere daraus, dass die Verwaltung der Stiftung von einer öffentlichen Behörde geführt wird, ein anderes ergibt. Die Vorschriften des § 28 Abs. 2 und des § 29 finden auf Stiftungen, deren Verwaltung von einer öffentlichen Behörde geführt wird, keine Anwendung.

§ 87 Zweckänderung; Aufhebung

(1) Ist die Erfüllung des Stiftungszwecks unmöglich geworden oder gefährdet sie das Gemeinwohl, so kann die zuständige Behörde der Stiftung eine andere Zweckbestimmung geben oder sie aufheben.
(2) Bei der Umwandlung des Zweckes soll der Wille des Stifters berücksichtigt werden, insbesondere soll dafür gesorgt werden, dass die Erträge des Stiftungsvermögens dem Personenkreis, dem sie zustatten kommen sollten, im Sinne des Stifters erhalten bleiben. Die Behörde kann die Verfassung der Stiftung ändern, soweit die Umwandlung des Zweckes es erfordert.
(3) Vor der Umwandlung des Zweckes und der Änderung der Verfassung soll der Vorstand der Stiftung gehört werden.

§ 88 Vermögensanfall

Mit dem Erlöschen der Stiftung fällt das Vermögen an die in der Verfassung bestimmten Personen. Fehlt es an einer Bestimmung der Anfallberechtigten, so fällt das Vermögen an den Fiskus des Landes, in dem die Stiftung ihren Sitz hatte, oder an einen anderen nach dem Recht dieses Landes bestimmten Anfallberechtigten. Die Vorschriften der §§ 46 bis 53 finden entsprechende Anwendung.

Příloha 3. Daňový řád

§ 51 Allgemeines

Gewährt das Gesetz eine Steuervergünstigung, weil eine Körperschaft ausschließlich und unmittelbar gemeinnützige, mildtätige oder kirchliche Zwecke (steuerbegünstigte Zwecke) verfolgt, so gelten die folgenden Vorschriften. Unter Körperschaften sind die Körperschaften, Personenvereinigungen und Vermögensmassen im Sinne des Körperschaftsteuergesetzes zu verstehen. Funktionale Untergliederungen (Abteilungen) von Körperschaften gelten nicht als selbstständige Steuersubjekte.

§ 52 Gemeinnützige Zwecke

(1) Eine Körperschaft verfolgt gemeinnützige Zwecke, wenn ihre Tätigkeit darauf gerichtet ist, die Allgemeinheit auf materiellem, geistigem oder sittlichem Gebiet selbstlos zu fördern. Eine Förderung der Allgemeinheit ist nicht gegeben, wenn der Kreis der Personen, dem die Förderung zugute kommt, fest abgeschlossen ist, zum Beispiel Zugehörigkeit zu einer Familie oder zur Belegschaft eines Unternehmens, oder infolge seiner Abgrenzung, insbesondere nach räumlichen oder beruflichen Merkmalen, dauernd nur klein sein kann. Eine Förderung der Allgemeinheit liegt nicht allein deswegen vor, weil eine Körperschaft ihre Mittel einer Körperschaft des öffentlichen Rechts zuführt.

(2) Unter den Voraussetzungen des Absatzes 1 sind als Förderung der Allgemeinheit anzuerkennen:

1. die Förderung von Wissenschaft und Forschung;

2. die Förderung der Religion;

3. die Förderung des öffentlichen Gesundheitswesens und der öffentlichen Gesundheitspflege, insbesondere die Verhütung und Bekämpfung von übertragbaren Krankheiten, auch durch Krankenhäuser im Sinne des § 67, und von Tierseuchen;

4. die Förderung der Jugend- und Altenhilfe;

5. die Förderung von Kunst und Kultur;

6. die Förderung des Denkmalschutzes und der Denkmalpflege;

7. die Förderung der Erziehung, Volks- und Berufsbildung einschließlich der Studentenhilfe;

8. die Förderung des Naturschutzes und der Landschaftspflege im Sinne des Bundesnaturschutzgesetzes und der Naturschutzgesetze der Länder, des Umweltschutzes, des Küstenschutzes und des Hochwasserschutzes;

9. die Förderung des Wohlfahrtswesens, insbesondere der Zwecke der amtlich anerkannten Verbände der freien Wohlfahrtspflege (§ 23 der Umsatzsteuer-Durchführungsverordnung), ihrer Unterverbände und ihrer angeschlossenen Einrichtungen und Anstalten;

10. die Förderung der Hilfe für politisch, rassisch oder religiös Verfolgte, für Flüchtlinge, Vertriebene, Aussiedler, Spätaussiedler, Kriegsopfer, Kriegshinterbliebene, Kriegsbeschädigte und Kriegsgefangene, Zivilbeschädigte und Behinderte sowie Hilfe für Opfer von Straftaten; Förderung des Andenkens an Verfolgte, Kriegs- und Katastrophenopfer; Förderung des Suchdienstes für Vermisste;

11. die Förderung der Rettung aus Lebensgefahr;

12. die Förderung des Feuer-, Arbeits-, Katastrophen- und Zivilschutzes sowie der Unfallverhütung;

13. die Förderung internationaler Gesinnung, der Toleranz auf allen Gebieten der Kultur und des Völkerverständigungsgedankens;

14. die Förderung des Tierschutzes;

15. die Förderung der Entwicklungszusammenarbeit;

16. die Förderung von Verbraucherberatung und Verbraucherschutz;

17. die Förderung der Fürsorge für Strafgefangene und ehemalige Strafgefangene;

18. die Förderung der Gleichberechtigung von Frauen und Männern;

19. die Förderung des Schutzes von Ehe und Familie;

20. die Förderung der Kriminalprävention;

21. die Förderung des Sports (Schach gilt als Sport);

22. die Förderung der Heimatpflege und Heimatkunde;

23. die Förderung der Tierzucht, der Pflanzenzucht, der Kleingärtnerei, des traditionellen Brauchtums einschließlich des Karnevals, der Fastnacht und des Faschings, der Soldaten- und Reservistenbetreuung, des Amateurfunkens, des Modellflugs und des Hundesports;

24. die allgemeine Förderung des demokratischen Staatswesens im Geltungsbereich dieses Gesetzes; hierzu gehören nicht Bestrebungen, die nur bestimmte Einzelinteressen staatsbürgerlicher Art verfolgen oder die auf den kommunalpolitischen Bereich beschränkt sind;

25. die Förderung des bürgerschaftlichen Engagements zugunsten gemeinnütziger, mildtätiger und kirchlicher Zwecke.

Sofern der von der Körperschaft verfolgte Zweck nicht unter Satz 1 fällt, aber die Allgemeinheit auf materiellem, geistigem oder sittlichem Gebiet entsprechend selbstlos gefördert wird, kann dieser Zweck für gemeinnützig erklärt werden. Die obersten Finanzbehörden der Länder haben jeweils eine Finanzbehörde im Sinne des Finanzverwaltungsgesetzes zu bestimmen, die für Entscheidungen nach Satz 2 zuständig ist.

Slovník důležitých jmen a pojmů

Aktive Bürgerschaft, e.V. je kompetenčním centrem pro podporu občanské angažovanosti. Publikuje řadu odborných analýz a praktických příruček, a každoročně uděluje ocenění zvlášť úspěšným občanským nadacím s cílem šířit příklady dobré praxe.

Anheier, Helmut je celosvětově uznávaným odborníkem v oblasti výzkumu neziskového sektoru. Působí na Univerzitě v Heidelbergu. Zakladatel Centra pro občanskou společnost na London School of Economics.

Dachverband deutscher Stiftungen je zastřešující organizací německých nadací. Svaz nadací byl založen v roce 1948 a dnes čítá více než 3 200 členů. Podporuje dialog napříč společenskými sektory, buduje pozitivní obraz nadací ve společnosti a poskytuje poradní a servisní služby.

Dozorčí úřad spolkové země vykonává dozor nad nadacemi a vyslovuje tzv. uznání, čímž potvrzuje zřízení nadace.

Fundraising je systematické získávání finančních prostředků na činnost organizace. Zásadní význam má pro občanské nadace, které v zájmu finanční stability usilují o trvalé rozšiřování okruhu dárců.

Grantující nadace poskytují nadační příspěvky okruhu osob a/nebo organizací, který je vymezen ve stanovách nadace.

Gütesiegel je certifikátem občanských nadací, který uděluje Initiative Bürgerstiftungen těm nadacím, které splňují tzv. 10 znaků občanské nadace. Dnes je v Německu jeho nositelem už 166 nadací.

Initiative Bürgerstiftungen je střešní organizací občanských nadací v rámci svazu německých nadací, která kromě certifikace občanských nadací působí jako poradenské a kontaktní centrum.

Kapitálové nadace disponují nadačním jměním, a svou činnost financují z jeho výnosů.

Kocka, Jürgen je profesorem v oboru moderní historie na Freie Universität Berlin. V letech 2001-07 ředitel Centra pro výzkum v sociálních vědách. Zabývá se historickou sociologií.

Komunální nadace jsou veřejnoprávní nadace, které zřizují orgány územní samosprávy.

Komunitní nadace je označení v ČR užívané pro občanské nadace. Jde o překlad anglického výrazu „community foundations“.

Maecenata Institut je centrem akademického výzkumu a informačním centrem v oblasti občanské společnosti, filantropie a nadačního sektoru při Humboldtově Univerzitě v Berlíně. Spolupracuje s odbornými pracovišťi po celém světě a podílí se i na řadě prakticky zaměřených projektů.

Nadační akt je dokument, ve kterém zřizovatel písemně vyjádří svůj úmysl založit nadaci a zavazuje se k finančnímu vkladu do jmění nadace.

Nadační jmění má trvalý charakter. Jeho výnosy používá nadace k naplňování účelu, pro který byla založena. Minimální hodnota nadačního jmění není zákonem stanovena, nicméně v praxi zemské dozorčí úřady většinou vyžadují částku začínající na 50 000 Euro.

Občanské nadace vznikají v Německu od poloviny 90. let a jsou v současnosti

nejrychleji se rozvíjejícím typem nadací. Jsou to nezávislé, autonomní, obecně prospěšné nadace, které mají široce vymezené poslání. Působí v rámci obce či regionu s cílem podporovat všechny občany daného regionu a současně jim umožnit podíl na správě věcí veřejných.

Obecně prospěšné nadace představují největší skupinu nadací, jsou zřizovány za účelem naplňování obecně prospěšných zájmů definovaných v daňovém řádu a jsou osvobozeny od daní.

Obecná prospěšnost je definována v daňovém řádu. Obecně prospěšné účely sleduje právnická osoba tehdy, je-li její činnost zaměřena na podporu obecného blaha v materiální, duchovní a mravní oblasti.

Operující nadace realizují vlastní projekty a programy za případné spolupráce s dalšími institucemi.

Podnikové nadace buď samy provozují výdělečnou činnost, nebo se mohou jako společník či akcionář podílet na podnikání jiných osob.

Politické nadace jsou nezávislé subjekty blízké politickým stranám, které podporují politické vzdělávání ve společnosti.

Poslání nadace je ve stanovách stanovený účel, za kterým je nadace zřizována. Vymezuje úkoly a cíle, kterých chce nadace dosahovat, k čemuž bude využívat výnosy z nadačního jmění. Nadace mohou být zřizovány za jakýmkoliv účelem, který není v rozporu s obecným blahem.

Princip subsidiarity je zásadou, podle které se rozhodování a odpovědnost za správu věcí věřejných děje na nejnižší možné úrovni, tj. co nejblíže k občanům. V Německu vyjadřuje zvláštní uspořádání vztahů mezi státem a neziskovými organizacemi, které jsou jako poskytovatelé sociálních služeb financovány z veřejných prostředků a těší se prominentnímu postavení.

Příspěvěk do nadačního jmění, německy Zustiftung, označuje finanční příspěvek do nadačního jmění již existující nadace. Oproti tomu darem (Spende) se rozumí příspěvek na činnost nadace, který nadace musí použít v souladu se svým účelem.

Příspěvkové nadace nemají vlastní kapitál. Finanční prostředky k naplňování svého účelu získávají díky soukromým darům či z veřejných rozpočtů.

Rodinné nadace jsou soukroměprospěšné nadace zakládané za účelem zabezpečení rodinných příslušníků a budoucích generací.

Soukromě prospěšné nadace jsou zřizovány za účelem podpory soukromého zájmu. Řadíme mezi ně rodinné a podnikové nadace.

Soukromoprávní nadace jsou nejběžnější formou nadací a prototypem nadace. Jsou zřizovány na základě nadačního aktu a státního uznání a řídí se příslušnými ustanoveními §§ 80 – 88 občanského zákoníku a zemskými nadačními zákony. K naplňování svého účelu používají výnosy z nadačního jmění a podléhají dozoru ze strany státu.

Sprengler, Rainer je sociolog. Od roku 2003 působí jako zástupce ředitele na berlínském Maecenata Institutu. Věnuje se výzkumu v oblasti nadačního sektoru, občanské společnosti a sociologie neziskových organizací.

Svěřenské nadace jsou nesamostatné nadace, které nemají vlastní právní subjektivitu, a z občansko právního

hlediska vznikají smlouvou. K jejich zřízení není třeba státního uznání.

Stiftungsverein a StiftungsGmbH jsou tzv. náhradní nadační formy. Jedná se o sdružení fyzických nebo právnických osob, kdy označení „nadace“ odkazuje na charakter obecné prospěšnosti. Tyto organizace podléhají spolkovému resp. obchodnímu právu.

Strachwitz, Rupert Graf von je od roku 1997 ředitelem Maecenata Institutu pro filantropii a občanskou společnosti na Humboldtově univerzitě v Berlíně. Je členem představenstev řady nadací. Zabývá se především rolí nadací ve společnosti a vztahy mezi státem, trhem a občanskou společností.

Toepler, Stefan je profesorem ekonomie. Působí na katedře veřejné správy a mezinárodních vztahů George Mason University ve Virginii a na Maecenata Institutu v Berlíně. Zabývá se nadačním sektorem, neziskovým sektorem v mezinárodních souvislostech a kulturní politikou.

Transatlantic Community Foundation Network je platformou občanských nadací, kterou v roce 1999 založila Bertelsmann Stiftung ve spolupráci s Charles Stewart Mott Foundation. Dnes sdružuje občanské nadace z Evropy, Severní Ameriky a Mexika, a umožňuje jim výměnu zkušeností a odborných znalostí.

Ústavní nadace jsou nejstarším typem nadace. Provozují zařízení sloužící veřejnému zájmu jako jsou muzea, nemocnice či vědecké ústavy. Jejich činnost je financována převážně z vybranných poplatků, darů a dotací z veřejných rozpočtů.

Veřejnoprávní nadace jsou zřizovány podle veřejného práva a i po svém založení podléhají vůli svého zřizovatele. Právní subjektivity nabývají zákonem nebo předpisem na základě zákona. Patří mezi němi nadace komunální, statní, případně církevní. Nejsou chápany jako součást občanské společnosti.

Walkenhorst, Peter je programový ředitel pro komunitní nadace v oddělení pro filantropii a nadace Bertelsmann Stiftung. Působí jako koordinátor sítě Transatlantic Community Foundation Network. Byl členem vedoucího výboru Iniciativy komunitních nadací v rámci Evropského centra nadací.

WINGS-CF, Worldwide Initiatives for Grantmaker Support – Community Foundations, je mezinárodní globální sít zastřešujících a podporujících organizací, která si klade za cíl podporu nadačního sektoru a filantropie. Pravidelně vydává zprávy o rozvoji občanských nadací.

Zemské nadační zákony jsou soubory zákonů jednotlivých spolkových zemí, které doplňují příslušná ustanovení občanského zákoníku a upravují problematiku výkonu dozoru nad nadacemi.

Zimmer, Anette je profesorkou v oboru sociální politiky a srovnávacích politických věd na Univerzitě v Münsteru. Kromě toho působí v Centru pro management neziskových organizací. Věnuje se především výzkumu v oblasti nového řízení ve veřejném sektoru (New public management) a sociální a kulturní politiky.

O autorce

Tereza Ponikelská (4.ledna 1982 v Praze) je absolventkou bakalářského studijního oboru Studia humanitní vzdělanosti na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. V průběhu studia strávila semestr na Univerzitě v holandském Maastrichtu v rámci programu Sokrates/Erasmus. Studium ukončila s vyznamenáním v roce 2005 obhajobou bakalářské práce „Victor Turner: od rituálu k divadlu“ s antropologickou tématikou. Od roku 2006 studuje na téže fakultě navazující magisterský obor Studia občanského sektoru, který si klade za cíl vzdělávat odborníky na tuto problematiku s širokou škálou teoretických znalostí i praktických dovedností v oboru. V akademickém roce 2008/09 studovala jako stipendistka německé obecně prospěšné nadace Hertie Stiftung na Technische Universität Chemnitz.

Rejstřík

Aktive Bürgerschaft, 77
Bürgerliches Gesetzbuch, 7, 16, 26, 41, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 55
Daňový řád, 7, 36, 112, 113
Dozorčí úřad, 51
Fundraising, 30, 59, 64, 74, 82, 88, 95
Grantující nadace, 8, 29-33, 68, 82, 90, 97
Gütesiegel, 76, 107
Historie nadací, 7, 23
Initiative Bürgerstiftungen, 77, 78, 84, 93
Kapitálové nadace, 31
Komunální nadace, 34
Komunitní nadace, 10, 98-99
Maecenata Institut, 18, 31, 47, 49, 59, 60, 61, 67, 71
Nadační akt, 4, 35, 52, 53, 91, 96
Nadační jmění, 26, 29, 52, 54, 86, 91, 95
Občanské nadace, 9-11, 22, 27, 39, 40, 74-88, 93-95, 98-99
Obecná prospěšnost, 38, 45-46, 56, 96
Obecně prospěšné nadace, 56, 91, 94
Operující nadace, 29-33, 68, 90
Podnikové nadace, 37
Politické nadace, 43, 91
Poslání nadace, 11, 35, 50, 67, 69, 94, 97
Princip subsidiarity, 12
Příspěvěk do nadačního jmění, 81, 84
Příspěvkové nadace, 30
Rodinné nadace, 36-37, 50
Soukromě prospěšné nadace, 50, 56
Soukromoprávní nadace, 36, 50, 56
Stanovy nadace, 53
StiftungsGmbH, 39, 42, 43
Stiftungsverein, 40, 42, 43
Svěřenské nadace, 40-41, 52, 82, 84, 91, 94
Transatlantic Community Foundation Network, 79, 106,
Ústavní nadace, 23-24, 31
Veřejnoprávní nadace, 28, 34
WINGS-CF, 75, 77, 82, 85
Zemské nadační zákony, 45, 50-52